

ล่ำลั่นขล่ำมเต็ย

ล่ำยขระหัตถ์

ล่ำมเต็ยเข้ำขักรมขระยษวริตฺรขษวัตตวองต์

และ

ล่ำมเต็ยขกรมขระยษด่ำรงรขษขษภษ

(กษต ๑๖)

ขิมข้ขภษขภษขภษขภษ

ขภษขภษ ขภษขภษ

ขภษ เมรุตมขภษขภษขภษ

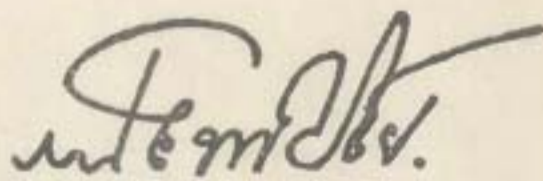
วันที่ ๑๐ มกรษตม พ.ศ. ๒๔๙๘

คำนำ

นายบัน จาคิกวณิช ได้มาแจ้งความจำนงค์ขอกรมศิลป์ฯ ขอ
อนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง ตำลัษณ์มเตจ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงาน
ฌาปนกิจศพนางเย็น จาคิกวณิช ผู้มารดา ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม
กำหนดงานในวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘ กรมศิลป์ฯ มีความ
ยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

หนังสือเรื่อง ตำลัษณ์มเตจ นั้นเป็นตายพระมหากษัตริย์เจ้าฟ้า กรม
พระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่ง
กรมศิลป์ฯ ได้นำลงในวารสารศิลป์ฯ และได้แยกพิมพ์เป็นภาค ๆ ไป
แล้วถึงภาคที่ ๓๕ ภาคที่จะพิมพ์ต่อไปนี้เป็นภาคที่ ๓๖

กรมศิลป์ฯ ขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน ซึ่ง
นายบัน จาคิกวณิช ได้บำเพ็ญเพื่ออุทิศส่วนกุศลสนองคุณแด่ นางเย็น
จาคิกวณิช ผู้มารดา ด้วยกตเวทิตาธรรม และได้ให้พิมพ์หนังสือแจก
เป็นวิทยาทาน ขออำนาจแห่งกุศลผลบุญที่ได้บำเพ็ญทวงปวงนั้น จงดล
บันดาลให้นางเย็น จาคิกวณิช ได้ประสูติวิบุตย์มุนุญผลในสัมปรายภพ
ทุกประการ เทอญ.

พ.อ.

อธิบดีกรมศิลป์ฯ

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

นางเย็น จาคิกวนิช

ชาติะ ๒๔๒๓

มรณะ ๒๔๕๓

สารนิพนธ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๗๔

กราบทูล สมเด็จพระยาตากว ๑ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๗๔ ประทานไปพร้อมด้วยพระ
นพพิตรรัตนเดาเรืองเทยวเมืองพม่า ตอนที่ ๖ วจนฉนยเคราะห์กรรมเมือง
พม่า (ตอน ๒) กับรูปฉายประกอบกันด้วย ๒ รูป ได้รับประทานแล้ว

จะกราบทูลตอบความตามทมิ ในตายพระหัตถ์ก่อน

เรื่องกฎมนเทียรบาดพม่า ซึ่งทรงพระเมตตาจะโปรดประทาน
ไปนบนพระเศษพระคุณตนเกล้าแล้ว ขอทมิสุดจะเป็นเดิมหนาบาง
หรือไมهن เกดากระหม่อมไม่วู่คานงถึง ถ้าได้เรื่องดแล้วกเป็นทพอใจ
เทานน

เรื่องกรมพระกาแพงเพชรรัตนพระชนม์ ได้ทราบข่าวโทรเลขที่
หญิงเด็กบอกไปถึงเกล้ากระหม่อมแค่นั้น ๆ นึกว่ารัตนพระชนม์ด้วยโรค
พระหทัยพิการ เพราะทราบอยูก่อนแล้วว่าดวงพระหทัยไม่ปรกติ แต่
ครันได้เห็น โทรเลขทางทมิถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ว่าเป็นโรค
พระนภาภเสยกนกกตั้งลย์ จนมาได้ความจากตายพระหัตถ์ว่าเดนกินเดยง

กรูรู้สึกเพิ่มความเลี้ยวใจขึ้นมา คอยเป็นเหตุเกิดชนเพราะทำผิด ไม่ใช่
 เป็นไปเองโดยธรรมดา การเดินกันเองเคยเป็นเหตุไม่พึงใจมีมาบ่อย ๆ
 หมอจัน ชงชอวา วตังฟาง อินพอกเกกเหมงนบถอ ไตกล้าว่าไว้ว่า "ถ้า
 คนกินอาหารแตกควรกิน และกินแต่พอสมควรแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องตาย
 ภายในสองร้อยปี" คานเป็น "ดิคเคอต เอกแฉะยิเวต" แต่มีความจริง
 อยู่ในนั้นมาก มีหมอญิบคนหนึ่ง ไปเข้าอยู่ที่บ้านพระยาไพบุดยัดมบค
 เหตุด้วยไปอยู่ใกล้ชดตงนน จึงเกิดมีไมตรีจิตติดต่อกับเจ้าของบ้าน
 เจ้าของบ้านหาไปรักษาและไปมาเยี่ยมเยียนกันอยู่ได้มอ พระยาไพบุดย
 ดังเกิดเห็นคาหมอนนกินเดวเคมท เวตาเข้ากนกดวยกบนาชา เวตา
 กตางวณกนชาวกบแกงจืดเนอหมุคตม เวตาเยนกกนกดวยกบนาชาเทานน
 เป็นแฉะเหมอนกนทุกวณ พระยาไพบุดยอดไม่ได้ทกแกว่า "หมอนกน
 ชเห็นยวเคมท" แกตอบว่า "ไม่ได้กินเช่นนเพราะชเห็นยว กนเช่นน
 เพอรักษาตว ถ้าเจ้าคุณกินเช่นนแล้วจะไม่เจ็บเลย จะไม่ต้องหาฉน
 รักษา" เรองนกชอบกต หมึงจงปฏิบตโกตเข้าไปทางตทชหมอญิบนน
 ก็ได้ผลพึงใจ ยังมีไทยเรียนรวชาหมอฝรังอยทบ้านเกดากระหมอมอก
 คนหนึ่ง ถอดทชกนชาวดวยกบอยางเคยว ว่ากนหลายอยางมันเข้าไป
 ปนดะวณปนดะเกทำให้ทองไม้ดบาย แตกเป็นทางทแกปฏิบตคดวของแก
 เองทำนนี้ ไม่ใช่ไปแนะนำคนไข้ให้ปฏิบตเช่นนนี้ อยางไรก้ดทำให้
 เกดากระหมอมเชอวา การกินอยางชเห็นยวเป็นทางรักษาชวดไตดกกว่า
 กนพมเพอยเป็นเนนออน

เรื่องแผ่นดินไหว ดในหนังสือพมพทคตประทานไป เห็นใน
 กวาดาดมปฐไหวมมาก ถึงกบตกรามแตกแยก ซึ่งในเมืองเรายังไม่เคย

ได้ยินว่าเคยมี นอกจากทนนตไม่มากเท่าใดนัก เกิดากระหม่อมเคย
 วรรตแผ่นดินไหวมา ๕ ครั้ง ครั้งที่ ๓ ทบ้านท่าช้าง เมืองนางตั้งวัง เห็น
 จะตรงกบตฝ่าพระบาทครัดว่าทรงแดงเต็มยศเขาพระทนางจกร ครั้งนั้น
 เบนรู้สึกมากที่สุด เกิดากระหม่อมกาดังคุมให้ช่างฝังเพชรสร้อยผูก
 พระกรทุดกระหม่อมพระองค์ใหญ่ ซึ่งสมเด็จพระพนวส์ดำครัดให้ทำอยู่
 ช่างคนหนึ่งพอชะ โงกตัวไปหยิบเพชรทวดกคะมาลง อีกคนหนึ่งเงยหน้า
 ขนตว่าจะเป็นเหตุอะไร เมื่อญไปเห็นรอยราวทผนังตกเขากกระ โดดหัน
 ออกไปนอกคอก กตวว่าคอกจะพังทบตาย แต่ทจรงนนผนังตกราวอยู่นาน
 แล้ว ไม่ใช่ราวเพราะแผ่นดินไหว แกเข้าไปทำอยู่เป็นหลายวันไม่แต่เห็น
 เมื่อญเห็นเขาเมื่อแผ่นดินไหว นำประทดาตพดก ส่วนเกิดากระหม่อม
 กพดอยดกวงตามออกไปด้วย จึงไปทำไม้ไม้ทราบ รู้สึกตัวไซเซ
 เหมือนคนขเมา ครั้งที่ ๒ ทบ้านคดองเคย ไหวครั้งพระมูเตาพัง เกิดา
 กระหม่อมกาดงนอนอ่านหนังสืออยู่ในห้อง รู้สึกสะเทอน และ โคมทห้อย
 อยู่เหนือหัวชด โดงแดง ช่างนอกห้องเสียงถูกโຈษจอกแจก จึงลุกออกไป
 ไปบอกวานแหงะแผ่นดินไหวเพราะแกเคยถามอยู่บ่อย ๆ ว่าแผ่นดินไหว
 เป็นอย่างไร ด้วยแต่เกิดมายังไม่เคยรบ ครั้งที่ ๓ ทบ้านคดองเคย
 เหมือนกัน คอจากครั้งที่ ๒ ไปไม่สู่นานนัก กาดงนงกนส์ปเปอ ตก
 ตอมอยู่พรอมกัน หยงอรองว่า "เฮออกแล้ว" ขณะนั้นรู้สึกเกาฮ
 โยกแยก แล้วได้ยินเสียงน้ำในสระข้างเรือนดังซ่าๆ จึงพากันตกไปด
 เห็นน้ำในสระเบนคดนชดกระทบฝั่งทาง โพนททางนท ครั้งที่ ๔ ทนคร
 ศัชรรมราช เกิดากระหม่อมนอนตนแล้ว แต่ยังไม่ทันลุกขน เคยง
 ก็โยก โคมก็โยน รู้ว่าแผ่นดินไหวจึงลุกขนถามหาถูก ได้ความว่าไป

เที่ยวตลาด ครนกดบมาถามถึงกับบอกว่าไม่รู้จัก เป็นเพราะไหน้อย
 ความรู้ของคนเราต่างอธิบายถึงความรู้จักต่างไป ตั้งแต่ได้ทราบ
 คตของเคยเมอรทไฟแด่นผ่านกัแผ่นดินไหวเหมือนกัน ถ้านอนอยู่รู้จักไหว
 มาก ถ้านั่งอยู่รู้จักไหวน้อย ถ้าเดินอยู่ไม่รู้จักไหวเลย

ท่นจะกราบทูลถึงพระนพนชเตาเรื่องเที่ยวเมืองพม่าซึ่งโปรดประ-
 ทานไปคราวนั้น อนุวาควยเคราะหกรรมเมืองพม่า ตอน ๒ ในตอนนั้นไม่
 ด้เป็น "เคราะหจาเพาะเบิน" เหมือนตอนก่อน คอนปลตายเบินการ
 กระทำผิดของบคคตต่างคน ถ้าไม่ทำผิดอย่างนั้นบานเมืองจะเบินอย่างอน
 ไม่ถึงเสียอัสระกเบินได้

ราวเรื่องในตอนนั้นพอใจอยู่ทไคทราบเหตุซึ่งสร้างหอสูงชั้นชตเจน
 ด้มกับทเกิดากระหม่อมมาคคตกราบทูลมาเมื่อประทานรูปหอสูงนั้นไป ว่า
 ด้เบินของทำชนไซชวคราว โดยปัจจุบัน แดวเคมปราดำทชนบทยอด
 ภายหลัง เพราะคไม่เขากนเคย แดะหอนนทไม่เป็นรูปอนเรียบร้อย โดย
 ควร เบินอนว่าไคคาคเห็น โดยถูกคองแดวทุกประการ

กบคตใจอยู่รอนหง ทวาเจาเมงกนหนจากแดนอังกฤษไปอาศัย
 ฝรังเศ้ด้อย ณ เมืองจันทนคร อนเบินเมืองทาทจะองเวอไปเมืองพม่า
 หน ยังไม่เคยทราบเดยว่าเมืองจันทนครอยู่ทไทย ไคนทเหมือนกันว่า
 ทรอจะเบินเวยงจันท แคนนทไมไซทาเรอ แดะอยู่ชางตกตบหนก ถ้า
 โปรดไซค้ำแห่งให้ทราบไคจะเบินพระเศชพระคณอนเกด้า

ท่นจะกราบทูลชาวทางกรุงเทพ ๆ ลวนเบินชาวไมพงใจทงนท
 ไคยหนงสอพมพบางกอกไคมด้เขาดงชาว่า ทวงวรค้ศถูก
 วมยเฮาโกศอริไป ไคทราบชาวดงนทกรอนใจไปหาหญิงมารยาตร

ถามว่าดูก็ได้ความละเอียดตลอด แต่จะไม่กราบทูลอะไรในทางที่เป็น
 ไปแล้ว จะเป็นทางทำให้เสียดพระทัยกับเรบจนเปล่า ๆ จะกราบทูลถวาย
 ความเห็นแต่สำหรับกายหน้า เสด็จกระหม่อมมพระบรมมณฑลซึ่ง
 บรรลุองค์ดามาแต่เดิมอยู่ดององค์ คือพระบรมมณฑลทุกกระหม่อม
 และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เสด็จกระหม่อมไม่ได้ทำการเปลี่ยน
 แปลงอย่างไร เสด็จจะทำบุญถวายก็เชิญองค์ดาประดิษฐานในพาน
 ของบิณฑบาตเสด็จออกตง ดูกเบนตั้งงามดี ถ้าไปรดแหวนแฉวง
 ไม่ต้องทำโกศใหม่ ทำกองค์ดาชนบรรจุจะพันอันตรายด้วยประการ
 ทั้งปวง

เมื่อวันท ๓๐ กันยายน พระยาศรียานุวัตรถึงอนิจกรรม ชาวว่า
 เป็นโรคดมอมพาศ รตนาศพวันท ๓ ตุลาคม เวลา ๑๗ นาฬิกา ได้
 พระราชทานดองโกศไม้สิบสอง แต่ผู้ตายสั่งไว้ให้เอาศพไปฝังทวด
 ประยวงค์ ห้ามมิให้ทำฌาปนกิจ เพราะเหตุตั้งนั้น ได้ยินว่าเจ้าภว
 จะแต่งศพตงหีบ ตงแต่ดองโกศเปล่าเอาหีบศพแฉ่งไว้เบองหลัง พอ
 ทำบุญ ๗ วันโดยเกียรติยศแฉวงจะยกหีบศพไปฝังทวดประยวงค์
 พระยาพจนปรัชาถึงอนิจกรรมเสียดแฉวงเมื่อวันท ๓ ตุลาคม ที่
 โรงพยาบาลเซนต์หลุย เวลา ๓๐ นาฬิกา เห็นจะเป็นโรคได้คั้น เคย
 เป็นมาคราหวงแฉวงฟัน แฉวงคงกตบเบนอก เสด็จนำศพไปฝังไว้วัด
 มกุฎกษัตริยารามในเวดabayวันนั้น

ส่วนพระศพกรมพระกำแพงเพชร ชาวว่าเรือซึ่งรบพระศพจะมา
 ถึงท่าทกรุงเทพฯ ในวันท ๖ ตุลาคม เวลา ๑๑ นาฬิกา การเสด็จ

พระราชดำเนิรเยยมพระศัพททรงบำเพ็ญพระราชกุศล เดือนไปเบรณวันที่ ๘
ที่ ๘ ทว่างกรฐิร ระเบียบการดำเนินตามทกะไว้เดิม.

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

x x x

บ้านชินนามอน ปันง

วันที่ ๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล ถ่มเตจกรมพระนริศรฯ

หม่อมฉนได้รบตายพระหคถณบดงวันที่ ๓ ตุลาคม แดว ทศรต์
ถามมถงเมืองจันทนกร ทเจาเมงกุนหนไปอยู่นน หม่อมฉนตรวจดูใน
หนังสือ Imperial Gazetteer of India ได้ควมว่าเมือง Chandernagore
เบรเมืองนอยชนแกฝรั่งเศส อยู่ทรมถนนำศกคตขางไตเมืองกาดกตดา
ดงมถัก ๒๐ ไมถ มีเรองถานานว่าแต่เดิมเบรเมืองใหญ่ ฝรั่งเศสได้
เบรเมืองชนล็ก ๒๐๐ ปี มาแต่ถ ครนฝรั่งเศสเกิดรบกับองกฤษ ๆ ได้
อาณนเขตของฝรั่งเศสในอินเตยแทบทงหมด แต่เมอทำตัญญาเด็กตั้ง-
ครวมกน องกฤษคนเมืองชนอนเตยให้ฝรั่งเศสตั้งถมเมือง เบรเมือง
เด็ก ๆ อยู่ในวงแวดตอมของเมืองชนองกฤษทงหน เมืองจันทนกรอยู่ใน
พวกนหน เตยวณจิงไมเบรเมืองถำคญเหมือนแต่กอน เรองเจาเมงกุน
หนไปอยู่เมืองจันทนกรนหนยงมคอไป เห็นจะเบรเมอฝรั่งเศสเขำถ่มเตย

กับพม่า อยากจะให้พม่าไว้ใจ จึงให้ส่งเจ้าเมงกุนไปไว้เมืองไซ่ง่อน
เดยอยู่ทนนมาจนตลอดอายุ ส้มเต็งพระราชบิดาฯ ได้ทรงรู้จักเมื่อ
เสด็จไปเมืองไซ่ง่อน

อนึ่ง แดงดาหัวหน้าคนของกษัตริย์เนรเทศไปไว้เมืองคตตัก Cutiak นั้น
เดิมหม่อมฉันดำริว่าอยู่ในประเทศพม่า นี้คงสงสัยว่าจะควบคุมกัน
อย่างไร เพราะแกมพวกพ้องมาก เพิ่งมาพบแผนทวาเมืองนั้นอยู่ในอินเดีย

เรื่องโกศอัฐิแม่นั้น หม่อมฉันคิดใคร่ครวญแล้ว ว่าทำใหม่จะ
ทำเป็น โกศอย่างเดิมหรือจะทำเป็นอย่างอื่นดี เห็นว่าถ้าเป็นของแรกสร้าง
ก็อาจจะทำด้วยทพสัมฤทธิ์ขโมยไม่พึงปรารถนา แต่อัฐิแม่ได้เคยได้
โกศมาแล้ว จะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นด้วยกลวิธีขโมยก็ออกตะริดตะหวังใจ
จึงตกลงว่าจะทำโกศอย่างเดิม เบนแต่ไม้กวัดชนผมให้เป็นอย่างเอก
เพราะเป็นเวลายาวต้นต้องทำแต่ตามดำฟัง แต่จะจัดการรักษาให้มั่นคง
ชุกกว่าแต่ก่อน

พระยาสุริยานุวัตรนั้นเกิดบเดยกับหม่อมฉัน แต่เขาแก่กว่า
๒ เดือน เห็นจะตายอย่างรวดเร็ว ด้วยไม่มัวแฉ้วว่าบวชเลย ในใบพิมพ์
แจ้งความที่เจ้าภาพเขามแก่ใจส่งมาให้หม่อมฉัน ก็ไม่บอกว่าเป็น
โรคอะไร ตรวจดูในหนังสือพิมพ์ข่าวก็ไม่ปรากฏ ได้ยินแต่ว่าผู้ตายได้
สั่งให้เอาศพไปฝังไว้ที่วัดประยูรวงศ์ฯ มิให้เผา ศพได้หีบเป็นแต่เอา
โกศไม้สิบสองที่ได้พระราชทานไปตั้งไว้ให้ปรากฏเกียรติยศพิเศษ

หม่อมฉันรู้สึกเดยตายพระยาพจนปรีชามาก แต่คิดดูก็เห็นว่าถึง
เวลายาวของแกแล้ว เปรียบเหมือนนกตก ๒ ครั้ง ๆ แรกรอดมาได้ ถูก
ศรออกครึ่งหนึ่ง อายุมากเท่านั้นจะทนทนไหวไหว

ชาวทางบึงทศพรทูตประจำตีดาหะทดวงมาแดง มลุดพมา ๓ คน
 มาเที่ยวแหดนมดาญ ถอดจดหมายของเจ้าผวชกนามาดงหม่อมฉน ตัก
 เบนคนเรยบรอยด ว่าเป็นชาวเมืองฉนชเดบ้านเรอนอยู่ใกล้กับเจ้าผว
 ชอบกัน เรอจึงให้จดหมายชกนามา ในจดหมายของเจ้าผวชนตนว
 "My dear Uncle" แกเดยฉนมตเอาเป็นอาวไม่แต่เพียงเรยกเมอพบกัน
 หม่อมฉนตอบจดหมายเดยถามแกถึงยศเจ้าพมาว่านบเป็นเจ้าตงมากชน
 และฝากจดหมายไปถึงอาจารย์ อุโปคยา ผู้ทเคยชแจง โบราณคดีแก
 หม่อมฉน ขอให้เขาช่วยตีบหนัดอ โดกพยหะ ซึ่งอ้างว่าเป็นตนตารา
 กฏมนเทยรบาด ว่าเป็นภาษาพมาหรือภาษามคช ถ้าแต่เป็นภาษามคช
 จะชะหรือชอยมฉบบมาดออกคคได้หรือไม่ เมอดองสำนวนฉน เจ้าหญิง
 พุนได้รับจดหมายเจ้านายเมืองบอกมาว่าหาแผ่นเตยงเพลง "โยเตย"
 ได้แผ่น ๓ เรยกว่า "เพลงยหัด" ดูเขาท แต่แผ่นเตยงนหยงมาไม่ถึง

ในคราวเมฉน หม่อมฉนตั้งเรองเที่ยวเมืองพมาคองท ๑ ทองท ๓
 มาถววย มีรูปฉายประกอบ ๓ รูป คือ

๑. รูปเรอกำบันไฟอย่าง "เอกชเปรด" Express ที่หม่อมฉนมา
๒. รูปเรอดาเตยงพวงเรอเอกชเปรด
๓. รูปเรอเอกชเปรดที่ดงนกันกฉางทาง

ควรมีควรแต่่วแต่จะ โปรด

ตั้ง ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ตั้ง ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า

ตอนที่ ๑ ล่องแม่น้ำเอราวดี

เมื่อขากลับจากเมืองมณฑลเจ็ดนมาทางเรือ เรือของลงมาจนครึ่ง
ถึงเมืองพุกาม ฉันทพบกเที่ยวคเมืองโบราณอยู่ ๓ วัน แล่ดวงเรือ
ตาของตอมาอีก ๒ วันครึ่งถึงเมืองแปรจึงกดบขจรรถไฟมาทางบก ได้
เห็นแม่น้ำเอราวดีตอนกลางในระยะทางที่ตอมา ๕ วัน จะพรรณนาใน
ตอนน รือเรื่องเที่ยวคเมืองพุกามไว้แต่ค่อไปเป็นตอนอื่นต่างหาก

แม่น้ำเอราวดี นบเนนมหานที่สาย ๑ ในทวีปเอเชีย ผ่านกลาง
ประเทศพม่าลงมาแต่ข้างเหนือจนออกทะเล เช่นเดียวกับแม่น้ำเจ้าพระยา
ในประเทศสยาม และเปรียบเทียบได้อย่างอนอก ถ้าสมมติว่าเมืองมณฑลเจ
อยู่ ณ เมืองพิษณุโลก แม่น้ำเจ้าพระยาชนไปแยกเป็นสองสายที่ปาก
น้ำโพฉนโต แม่น้ำเอราวดีกชนไปแยกเป็นสองสายที่เมืองปะกอก
Pakokku ที่านองเดียวกับ สายทางตะวันตกเรียกว่าแม่น้ำ "ชินดวิน"
Chindwin ยัดยาวค่อชนไปเหมือนอย่างแม่น้ำบึงสาย ๑ แม่น้ำเอราวดี
เป็นสายทางตะวันออกเปรียบเทียบเหมือนแม่น้ำนาน คงเรียกแม่น้ำ "เอราวดี"
Irrawaddy ชนไปยัดยาวอีกสาย ๑ ผ่านเมืองทเบนราชธานีแต่เคย
ชนไปจนเข้าในแดนประเทศจีน ยอดแม่น้ำเอราวดีไปหมดที่ไหญ่ยังไม่
ใครรู้ ูแต่ว่ายอดคณาเบนตาธารชนไปจนบนภเขาสูงทมหะคตุมใน
ภูตหนาว อาจอยู่ในแดนประเทศจีนหรือประเทศชเบคกเบนไต เพราะ
ถึงคนภูตแดงเมอหะระตาย ม่นาไหลตกลงจากข้างเหนือตลงมาถึง
แม่น้ำเอราวดีแต่กอนฤดูฝนทุกปี ปากน้ำเอราวดีทออกทะเลทางนาถึง

๘ แพรก ผิดกับแม่น้ำเจ้าพระยาไปเป็นอย่างดีเกี่ยวกับปากแม่น้ำโขงใน
เมืองเขมรและปากน้ำคงคาในอินเดีย แม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ตั้งแต่
ปากน้ำขึ้นไปจนถึงมณฑลอยุธยาเบนท์ตา มคตของชุดตามขวางไปถึง
เมืองอื่นๆ ใด แม่น้ำเอราวดขวางโค้งเป็นคอคดแผ่นดินตามคดของชุด
ตามขวางไปถึงเมืองในตำนานอน เช่นเมืองวางกุงเบนต์นทานองเดยวกัน
ขึ้นไปตอนข้างเหนือเมือฉานทแผ่นดินสูงกมแม่น้ำขนาดย่อมๆ แยกเป็น
ลำธารเป็นระยะไปอีกหลายสายเช่นเดียวกัน แต่ในแม่น้ำเอราวดใช้เรือ
กำปั่นไฟได้ตลอดปี ตั้งแต่ปากน้ำขึ้นไปจนถึงเมืองบาโม (บ้านหม้อ)
ระยะทางกว่า ๕๐,๐๐๐ เส้น ในแม่น้ำขนาดใหญ่น้ำเรือไฟก็ขึ้นไปได้
เกือบ ๓๐,๐๐๐ เส้น ขนาดกว้างของแม่น้ำเอราวดบางแห่งกว้างถึง
๓๒๐ เส้น (๓ ไมล์) แต่มหาตมาก เป็นทางน้ำไหลแต่ลึกครึ่งหนึ่ง
เพราะน้ำในแม่น้ำเอราวดฤดูน้ำกับฤดูแห้งแตกต่างกันมาก เวลาฤดูน้ำๆ ขึ้น
สูงกว่าฤดูแห้งถึงราว ๕ วา ๓ ศอก ๓ คืบ (๓๕ ฟุต) น้ำท่วมตลิ่งเขา
ไปไกล ท้องเมืองมณฑลเจียงตองทาคณกษัตริย์มาตงกถาวมาแล้ว นาย
เวมทดากแต่ในเดือนมีนาคมก่อนฤดูฝน จนถึงเดือนกันยายนหมดฤดูฝน
น้ำจึงลด เวลานั้นน้ำหลากน้ำแรง มกคตตงพงพาเอากวอดทราย
ไปตกในแม่น้ำให้เกิดหาด หาดแห่งใดใหญ่ชุกกักกั้นน้ำให้ไหล
แปรไปกตทางอื่น เป็นเหตุให้แนวตลิ่งกับทงหาดแต่ละร่องน้ำเปลี่ยนแปร
อยู่เสมอ รู้ไม่ได้ว่าปีไหนน้ำจะกตทตรงไหน หรือว่าหาดที่ตรงไหน
จะงอกออกไปสักเท่าใด เพราะเหตุนี้จึงทำทำประจำสำหรับเทียบเรือ
กำปั่นไฟกับตลิ่งไม่ได้ ต้องเอาเรือดำเตียงทอดไว้ทชายหาดพอให้เรือ
กำปั่นไฟจอดเทียบเป็นทางขนลง เวลานั้นน้ำท่วมหาดถึงไหนก็เลื่อนเรือ

ถ้าเตียงถอยตามเข้าไปจนถึงเทียบตั่งในเวลานาชนถึงสูงสุด เวลาเมื่อ
นั้นไปเป็นฤดูแสงนางวต ชายหาดห่างตั่งออกไปไกล จะตงเรือจึงตอง
ไต่ตงไปจากตั่ง แลวเดินดยทรายข้ามหาดไปตงเรือตงกถาวมาแลว

การเดินเรือกำปั่นไฟในแม่น้ำเอราวตีก็มีใช่ง่าย เพราะในฤดูแสง
ขนาดนแฉะร่องนากเปิดยนทุกบ บริษัทเจ้าของเรือตองทำกรยหมาย
ร่องนำให้แฉะเห็นเบนระยะตดอตทาง กรยนั้นเขาไม่ไผ่ทงตาคตพอได้
ขนาด แต่บักไม่อยู่ดวยสายนำแรง ตองเขากระดอบกววดทรายผูกทอศ
ถ่วงทาง โคนให้ปดายไม้ดอย ไม้ด้อย ทาสกรยฉายชายกับฉายขวาให้
ผดกน กรยหมายตรงทมหนอยไคนากทาส์หนงตางหาก ให้เบนทตงเกศ
การกรยร่องนาคองมเรือไฟเตกกบพนกงานพวกหนงตางหากสำหรับเทยว
ตรวจแกไขอยู่เต็มอ นอกจากนหนงตองมคนนำร่องประจำอยู่ทกระยะ
เมื่อเรือจะผานยานไทนกรบนำร่องดำหรบยานนไปดวย แมมกรยแฉะ
คนนำร่องเซนนนแลว การตองเรือกำปั่นไฟเซนนทพวกเรามากยงดาบาก
เพราะเป็นเรือขนาดใหญ่ แฉะมเรือตาเตยงบรรทกสนคาคูกเคยงทงตง
ข้าง ในแม่น้ำบางแห่งมหาดยนออกมาทงตองฉาย ทำให้ร่องนำแคบ
แฉะคตเคยง นำไหดเซยวเซนนกบแกง ถ้าเรือตองพดาดสกนคตคตหาศ
เมื่อตงทเซนนนคองทอศด้อมอให้เรือกตบเอาท่ายตง ค้อย ๆ หยอนด้าย
ด้อมอแฉะเดินเควองจกรช่วยให้เรือตอยตรงตงมาตามร่องนำ จนพนท
ยากจงถอนด้อมอกตบตาเรือตองตงมาอย่างเต็ม มทตองยากเซนนทหาย
แห่ง เพอความปดอศภยบริษัทเขาจงให้เรือตองแตกตางฉน เวดาคามต
ให้จอดพก เวนแต่บางยานทจาเบนจะตองตองกตางคนให้เรือรบตงสนค
ทนเวดากำหนด ทยาน ๑ มกปตนฝรังเบนนำร่อง เมื่อแกมมาตงเรือได้

รู้จักกันพงแกเคยต้นกุด แกเตาควาควแกเคยเดินเรือของบริษัทชนิดของทาง
 แม่น้ำเอราวดมาแต่ยงหน่ม ครั้นแกดงจะทนต์รากควาไม่ไหว แคบริษัท
 เขายังอยากเอาแกไว้ จึงให้มาเบนนารองในย่านตตองยากน มหนาท
 สำหรับนำเรือใหญ่ตองแถวรับเรือใหญ่ตาทจนมาส่งจนกน ณ ทายยานชน
 ไป ตองตงเดินเรือเพียงสัปดาห์ละ ๔๘ ชั่วโมง แคตแกชำนานญจริง อาจ
 นำเรือใหญ่ ชนตองแถวกับเรือตอยตงเช่นความาได้แม่ในเวดากตางคน
 ยาศัยแต่แถง โคมไฟพาดายให้เห็นทางเท่านั้น นายเรือกำบนตคนมาเตา
 ให้ฟังวาชนตอง ในฤดูน้ำกมี ไร่ง่าย แคยากไปอีกอย่าง ๑ เพราะ
 นาทวมหาดแถเห็นแต่เบนนางไปหมด ไม่รู้ว่านากจะทวมหาดตรง
 ไหนตักตักแคไหน ถึงเดินเรือไม่ตองอ้อมค้อมแถไม่ตองกลับ
 เอาทายตงเหมอนอย่างถุดแถงกจริง แคตงเกตรองนาผดเรือกตต
 ไร่ง่าย ๆ แกชให้ตคนเรือกำบนของรัฐบาล ๑ ซึ่งตตเพราะตงเกตร
 รองผด ยงคางอยบบนหาดตงกวาทองน้ำตัก ๓ วา บอกวาเรือตานน
 จะตองคางอยบอย่างนตัก ๖ เดือน จนนากใหม่มาจิงจะทตตไปได้ ถาม
 แกว่าถุดไหนจะเดินเรือยากกวากน แกว่าในฤดูแถงเช่นเวดากตเรามา
 ตองยากกวาถุดนา เพราะทบางแถงรองนาตกเพียงตัก ๕ ศอก เรอกน
 นากวา ๓ ศอกจิงตองระวงมาก เมอเขายานนาคนตองให้คนยนเอาไม้
 หยงนามาทงตองชางเรือ แคตงเกตรเมอเวดากเรอผานยานทยากไม่เห็น
 มีใครระทกตถาน คงเบนนตวยเคยชนตองเตยจนชนแถว

คราวนจะพรรณนาควาตจยเรือของ "บริษัทเรือแม่น้ำเอราวด"

Irrawaddy Flotilla Company คือไป เหตุที่จะตงบริษัทนมเรองตานาน
 ว่า เมอครงองกฤษตเมืองพมาครงท ๒ (พ.ศ. ๒๓๘๕) รัฐบาล

อินเดียให้เขาเรียกบ้านไฟสำหรับใช้ทางแม่น้ำ & ลำ กับเรือตาแดงออก
 หลายสืบดำมาจากอินเดีย สำหรับใช้ในการสงครามครั้งนั้น ครั้นเสร็จ
 การสงคราม อังกฤษได้เมืองพม่าได้ไว้เป็นเมืองขึ้น เมื่อจัดการปกครอง
 จึงเขาเรียกบ้านไฟกับเรือตาแดงเหล่านั้นไว้ใช้ราชการที่เมืองพม่าได้
 ต่อมาเมื่อบ้านขุนนางเมืองเจเรญชน มีชาวอังกฤษคนใดคนหนึ่ง คิดจะเดิน
 เรือรบจ้างส่งคนและสินค้าทางแม่น้ำเอราวดี รัฐบาลยอมขายเรือกำปั่น
 ไฟและเรือตาแดงที่ใ้ราชการให้ พวกนั้นจึงตั้งบริษัทเรียกว่า "บริษัท
 แม่น้ำเอราวดี" ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ ในครั้งแรกเดินเรือจากเมืองร่างกุ้ง
 ขึ้นไปเพียงเมืองสเหยตมะโย ซึ่งเป็นเมืองปลายแดนอังกฤษในสมัยนั้น
 กับเดินเรือตามคลองขุดไปถึงเมืองต่าง ๆ ในอาณาเขตของอังกฤษ แต่
 พอเรือกำปั่นไฟเดินรับส่งผู้คนและสินค้าไปมาได้สะดวก การทำไร่นา
 ค่าขายในเมืองพม่าได้ก็เจริญขึ้นรวดเร็ว จนชาวเมืองพม่าเห็นเป็น
 ประโยชน์ พระเจ้ามณฑลจึงประทานอนุญาตให้บริษัทนั้นเดินเรือกำปั่น
 ไฟขึ้นไปได้ถึงกรุงมณฑลเดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ ต่อมาในรัชกาลพระเจ้า
 ด้บอเมอ พ.ศ. ๒๔๒๕ บริษัทได้รับอนุญาตให้เดินเรือทางแม่น้ำชन्द्रอน
 เพิ่มขนออกด้วยทาง ๓ ครั้นเมืองพม่าเห็นออกตกเป็นของอังกฤษเมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๒๘ บริษัทก็เริ่มเดินเรือทางแม่น้ำเอราวดีค่อขึ้นไปจนถึงเมืองบาโม
 การเดินเรือของบริษัทนั้นกำไรงามจึงสามารถขยายการกว้างขวาง จน
 ค่อยๆกับผูกขาดการเดินเรือในแม่น้ำเมืองพม่า เวदानมเรือกว่า ๖๐๐ ลำ
 เป็นเรือกำปั่นไฟอีก ๑๕๐ ลำ นอกจากนั้นเข่นเรือตาแดงสำหรับบรรทุก
 สินค้าพ่วงเรือไฟไปมา หรือเอาไปเที่ยวออกเดินสถานรับส่งสินค้าตาม
 ตำบลต่าง ๆ ตลอดแม่น้ำ คงดำเนินกิจการใหญ่อยู่ที่เมืองร่างกุ้ง มณฑล

โรงจักรและอยู่สำหรับซ่อมแซมเรือทุกอย่าง ที่เมืองมณฑลเทศาภิบาล
 ๑. เรือกำปั่นไฟของบริษัทมหาดไทย
 และจักรพยุหยาหนาด คิดทำให้เหมาะแก่ทางที่เดินเรือและกา
 จะใช้รับส่งคนโดยสารหรือเพียงแต่จะบรรทุกสินค้า จะพรรณนาว่าแต่
 ด้วยเรือที่ตนมาเป็นเรือขนาดใหญ่ของบริษัท ทำสำหรับคนโดยสารที่จะ
 ไปมาโดยด่วนในระหว่างเมืองร่างกบกับเมืองมณฑลเทศาภิบาล ๒ ครั้ง
 เติมน้ำมันถว้ชานและชาตอง เป็นเรือจักรข้างยาวราว ๔๘ วา ๓ คอก
 (๓๒๖ ฟุต) กว้าง ๕ วา ๓ คอก (๓๕ ฟุต) มีตาดฟ้า ๒ ชั้น ในท้อง
 เรือมีระวางสำหรับบรรทุกสินค้าทางข้างหน้าและข้างหลัง ตอนทศกัณฐ์
 ไฟและเครื่องจักรอยู่ทุกกลางดาด แต่ของเรือคนบรรทุกไม่ได้เท่าใดนัก จึง
 ต้องเอาสินค้าบรรทุกเรือลำเดี่ยวพ่วงไปทั้งสองข้าง ตาดฟ้าชั้นดาดเบ
 ทากการเดินเรือเป็นคน แต่เครื่องบอกเดินจักรกวางน้อมอยู่ตอนหัวเรือ
 ต่อมาถึงห้องทอยของนายเรือและคนหนคนกต และที่ไว้ตั้งสัมภาระ
 สำหรับเรือ ตอนท้ายเรือเบ้นทอยของพวกกะดาด ในกิจการเดินเรือ
 ไม่ใช่ตาดฟ้าชั้นบนเดยทีเดียว เว้นแต่เวลาดาเรือเดินกลางคน จึงขึ้นไปถ
 ทายเรือและสั่งเดินจักรตาดฟ้าชั้นบนตอนหัวเรือ โดยปรกตาดฟ้าชั้นบน
 เป็นแต่สำหรับคนโดยสารตัดอดำ คนโดยสารชั้นที่ ๑ อยู่ตอนหน้า
 มตาดฟ้าตอนหัวเรือเบ้นทอยสำหรับเดินเห็นตออะไรเดินตามชอบใจ ต่อมา
 มห้องใหญ่สำหรับเบ้นทงเงินหรืออ่านหนังสือ และสนทนากัน มีโต๊ะ
 กนอาหารคงตามยาวในกลางห้องนั้น สองข้างทางแคบเรือเบ้นทงนอน
 ข้างละ ๕ ห้อง อยห้องละ ๒ คน อาจรับคนโดยสารชั้นที่ ๑ ได้รวม
 ๓๖ คน มีห้องอาบน้ำแยกกันเบ้นส่วนผู้ชายและผู้หญิง พนทงทอยกน

ไปเป็นครัวไฟและห้องที่อยู่ของคนรับใช้ แลวงร้านขายของบริโภคนิยม
 เช่นขนมและผลไม้ เป็นต้น แลแต่ใครจะชอกกินตามปรารถนา ตอน
 กตางดาเป็นทอยู่ของคนโดยสารชนก ๓ เป็นแต่ดาดีฟ้าโถงไม่มีเครื่อง
 สำหรับใช้สอยอย่างใด คนโดยสารถ้าไปด้วยกันเป็นพวกก็เอาหีบมัด
 ภาชนะที่เอาไปด้วยวางเรียงเป็นคอก แลก็นอนนั่งอยู่ด้วยกันในคอก
 นั้น คนโดยสารก็เป็นพวกคนเดียว ก็หาแต่ทวางพอประทนและวางของๆ
 คน สำหรับคนโดยสารชนก ๒ มีห้องแถวอยู่ตท้ายเรือทง ๒ แคน
 มีทางเดินกตาง ค้ากรรมนิยมทบริษัทเรียกจากคนโดยสาร เขาเรียก
 คำโดยสารส่วนหนึ่ง ถ้ากินอาหารของบริษัทด้วย เขาเรียกคากนเป็น
 รายจนเพิ่มชนอกส่วนหนึ่ง ฉนมกไปด้วยจะแยกครัวทากนเองก็ได้
 แต่เห็นว่าจะลดค่าเงินเปิดองดงเพียงเล็กน้อย อยากรจะดองให้เต็มทจจว
 ให้บริษัทหาเลี้ยงด้วย

ฉนเคยได้ยินทงไทยและฝรั่งทใดชนดองทงแม่น้ำเอราวดี
 ชมกกันว่า ไปเรือของบริษทนส์บายคนก เมื่อได้ไปเองกเห็นจริง ถึง
 เจ้าหญิงออกอุทานว่า "ถ้าได้เรืออย่างนและทะเลเรียบราบเหมือน
 อย่างแม่น้ำเอราวดี จะไปรอบโลกก็ยอมไป" ความดบายในเรือนั้น
 เพราะเขาคิดแบบเรือเหมาะดี ทให้พนักงานเดินเรือรวมกันอยู่เดี่ยวทดา
 ฟาชนดาง ไม่ปะปนกับคนโดยสารซึ่งอยู่ตามดาดีฟาชนบนต่างหาก ใน
 พวกคนโดยสารต่างชนต่างกมเขตอยู่ไม่ปะปนกัน พวกคนโดยสารชนก ๓
 อยู่ตอนดบายทสุดซางหวเรือ ทนง ทนอน ทเดินเดิน อยดาดฟาชนเดียว
 กันหมด ไม่ตองชนดงบนใดบ่ๆ เหมือนไปเรือเมดทเดินทงไกล
 ห้องทอยู่กมฟูกเบาะเหมาะหมอนและเครื่องใช้สอยละเอียดสะอาด อาหาร

มอบหนังสือตอบให้กัปตนคนนถอกถบมา เวदानนพวกเสนาบตพมา
 มีความเห็นแตกต่างกันเป็น ๒ พวก พวกกัณหวนเมงคยอกรรมหาเสนาบต
 ฝ่ายพลเรือนเห็นว่าถารบกคงแพองกฤษ ควรยอมตามคำชาติขององกฤษ
 เสียโดยดี แต่พวกแดงดาหวนคยอกรรมหาเสนาบตฝ่ายทหารเห็นว่าไม่
 ควรยอม ถึงจะรบกับกัน พระเจ้าตั้งบอเห็นตามพวกแดงดาหวนคย
 แดงดาหวนคยยังประสงค์จะไปที่จะจับกัปตนกับคนในเรือไว้เป็นตวจานำ
 ทงหมด จึงคิดกลอุบายให้ทหารไปซุ่มอยู่ตรงช่องนาคนทางใต้เมืององวะ
 และกระซิบส่งนารองให้แกดงทาเรือคตตรงซุ่มทหารไว้บน แต่พวก
 กัณหวนเมงคยให้ไปกระซิบบอกกัปตนให้รู้ตัว เมื่อกัปตนได้รบหนังสือ
 ตอบจากเสนาบตแล้วให้ออกเรือตองตงมา พอพ้นเขตเมืองมณฑลเด ก็
 ให้จับตัวคนนำร่องเขาไปนั่งในหว่างขาเก้าอี้ของแก เขาบินพกข้อ
 คัระไว้ บอกว่าถ้าเรือคตเมื่อไรจะยิงเสียในทันที คนนำร่องกลัวตาย
 ก็นำเรือพนทซุ่มทหารมาได้ แต่เมื่อพนมาแล้วกัปตนไม่รู้ว่าจะมีใคร
 คอยทำร้ายทไหนดอกบ้างหรือไม่ จึงเปิดยंत्रของบริษทเขาของพมาชัก
 ปลดอมให้คนเขาใจว่าเป็นเรือค้าขายตาหนงของพมา มาจนถึงเมือง
 มินทละ Minbla มบ้อมอยู่ปลายแดนพมาเหนือ ทตรงนั้นโดยปรกตเรือ
 ขนตองตองหยุดให้ตรวจเกบภาษ และมเรือกำบนทดวงของพมาซึ่ง
 พวกฝรั่งชาวอิตาตเบินนายเรือยกากบด้วย เมื่อกอนจะถึงบ้อมกัปตน
 ให้ตัดโซ่สายลัมอเขาเชือกผูกเชอมคอกันไว้แห่งหนึ่ง แกดงแดนเรือ
 เขาไปทอศลัมอให้โกตบ้อมได้ปากบ้นใหญ่มีให้ยิงตงมาถูกได้ พอ
 เรือกำบนทดวงสำหรับตรวจภาษมาทอศลัมอตงแล้ว แกกคตเชอกท
 เชอมสายลัมอให้เรือของแกตอยตงมา แต่พอห่างแล้วกรบกดบเรือแดน

หนเขาแดงองกฤษ ฝายเรือพม่าของเฮอะอะเรียกคนถอนถ่มอ กว่าจะ
ออกได้เลยเวดากก็ตามไม้ทั้น

ออกเรื่อง ๓ เขาแดงมาเมื่อเกิดรบใน พ.ศ. ๒๔๗๓ แม่นาเอราวดี
ตอนระหว่างเมืองพุกามกับเมืองแปรบนถนนของพวกรบถ ถิ่นตามว่าใน
เวดากเกิดรบถนบรัชทมคองหยดเตนเรือหรือ เขาตอบว่าไม่ต้องหยุด
เพราะพวกรบถไม่ทำร้ายบุคคลจาพวกอน นอกจากคนรับใช้ของรัฐบาล
บริษัทเคยถูกพวกรบถเบียดเบียนแต่ครั้งเดียว จนหนงเวดากเรือจอตพัก
อยอมพวกรบถถอง ๓ ลงไปในเรือดำแดง บอกว่าขาดเสบียงอาหาร
แดงเดอกรนเอาของกินไปตามคองการ หาได้ทำร้ายผู้หนงผู้ใดไม่ เขา
เดาคอไปในเรื่องรบถครั้งหน ว่าคนเหตุเกิดด้วยเรื่องเค้รัชชฎิกจผลเคอง
พวกชาวบ้านคองพากน้อตหยากไม้มจกนุกพากนเบนโจรตงมาเทยวปลัน
บ้านพวกทมอจะกนอยู่ตามริมแม่น้ำตามวัดยของพวกพม่า รัฐบาลให้
ไปตีสไปจับกพากนหนเขาบา ครนไปตีสกตบแดงพวกโจรก็ตงมาเทยว
ปลันตงมออีก รัฐบาลจะปราบปรามให้แข็งแรงขน ขอแรงพวกชาว
บ้านให้ช่วยไปตีส พวกโจรก็ฆ่าพนพวกชาวบ้านทช่วยรัฐบาล ผู้คน
จึงเกิดหวาดทวน ทไปเขาเบนพวกโจรกม ทช่วยรัฐบาลกม ในขณะ
หนมคน ๓ แดตงตงเบนผวเค้ชในทางวิทยาคมเขารบเบนทวหน้า พวก
โจรก็กำเรบหนกขน ถึงคุมพวกเขารบพุงกับรัฐบาล แดประกาศว่า
จะเอาบ้านเมืองกตบคนเบนของพม่า ก็กตายเป็นการรบถใหญ่โต
รัฐบาลตองปราบปรามอยู่หนาน แมจับตงผวเค้ชทเบนทวหน้าได้แดง
พวกโจรก็ยังไม่ตงบ ตงปลตายจะเป็นตงด้วยพระตงขเขารบอ่าตงเองหรือ
จะเป็นคตวมคิตของใครไม่ทราบแน่ ปรากฎว่ารัฐบาลนิมนต์พระมหา

เถระทมคนในเมืองพม่านับถือมากหลายองค์ ให้ออกไปตั้งสอนห้าม
ปรามพวกขบถ การจลาจลจึงสงบราบคาบ

× × ×

ตำนานปลายนีน คลองเตย

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๔๗๘

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดี ๙ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ทรงพระเมตตาโปรดประทานไป
พร้อมด้วยภุมมเทียรบาดพม่า กับรูปฉายอีกสองแผ่น ได้รับประทาน
แถมด้วยดี เป็นพระเดชพระคุณเด่นเกล้า

โดยพระประสงค์ให้เกล้ากระหม่อมอ่านตรวจฉบับภุมมเทียร
บาดพม่าให้ตลอด ถ้าถ้อยคำแห่งใดบกพร่องหรือพลาดพลั้ง ให้แก้ไข
เสียให้เรียบร้อยก่อนส่งไปคพมพนน เกล้ากระหม่อมกำลังทำอยู่ โดย
พระประสงค์นั้นแล้ว การตรวจแก้ไขมีผลเปลี่ยนแปลงไปทีไหนอย่างไร
จะได้ทำรายงานกราบทูลมาให้ทราบฝ่าพระบาทในภายหลัง รุ้ดีกภูมิใจว่า
ได้หนังสือดีเป็นอันมาก

รูปภาพนั้นเห็นจาเบนตองลงในหนังสือหนึ่งเล่มเดียว เช่นมงกุฎพม่า
ใต้ทรงตงฟุตโน้ตบอกไว้ว่ารูปเหมือนคัมภีร์ ถ้าไม่มีรูปฉายประกอบ คำ
ฟุตโน้ตก็คงมีอยู่ไม่กระจำงไปได้เลย

รูปเรือพระที่นั่ง "การเวก" ซึ่งประทานไปคราวนั้น เกล้ากระหม่อม
ดู "หญิง" งามจริง ๆ ท่วงท่าเหมือนรูปเรือของเขมรซึ่งติดไว้ที่ระเบียง
พระนครวัด แต่ดูแซ่ดมีแซมช้อยงามกว่าของเขมรชนไปอกมาก ของ
เขมรดุหนาเคอะคะ

ในการตพิมพ์หนังสือเรื่องน เกดากะหม่อมจะตองจดตาเนนการ
 ทุกอย่างให้ตวงตุดตอดไปเสียก่อน แดวจะตองมอเรียงคำนำได้ เมื่อ
 เรียงแเดวจะตองมาถวายขอพระบารมเบนทพงให้ทรงตรวจแก้ไข

ขอพระเดชพระคุณที่ ทรงพระเมตตา โปรดประทานรูปแแต่คมป์
 อังกฤษใหม่ไปให้ดู เกดากะหม่อมก็พอใจเห็นวาค้มมาก ไม่ชอบอยู่
 นิดเดียวทตรงตตพระศ้อตนาเกดยตเตกนอย พระเจ้าเฮตวาคก็ไมโปรด
 ทตรงนน ถาตตตาดงมาเดี่ยหนอยให้ตงทตอกบพระอรุณเห็นจะหาย
 นำเกดยต

พระดำรัสเรื่องทำโกศอัฐิ ส่วนทางกบตเกดากะหม่อมถวาย
 ความเห็นมา แต่ไมเบนไรมิได้ เมื่อฉาพระบาทจะตองพระประสังค้อย่างไร
 เกดากะหม่อมเต็มใจจะทำถวายให้สมพระประสังค ในทนจะถวายความ
 เห็นอถ้อยอย่างหนึ่ง ถาหากไมโปรดอย่างประดิษฐานถองคีลาบนพานบัต
 คตุมแแต่ จะทำเป็นโกศให้มขนาดเของตักหนอยชนไว้ สำหรับใช้แทน
 พานบัตคตุมก็ได้ เมื่อจะทำบุญอัฐิผู้ใด บรรจุถองคีลาผู้หนึ่งลงในโกศ
 เชิญออกตงทำบุญอย่างเดียวกับศัพซังได้ โกศแแต่ประกอบตองฉะนน
 หรือจะโปรดยกย้ายให้ทำเป็นอย่างอื่น เช่นทำเบนกฐาการเด็ก ๆ เพื่อดู
 แปก ๆ ไปก็ได้ แแต่จะโปรด

เบนพระเดชพระคุณถนเกด่า ที่เอาพระทัยได้ตงชายได้ตริตถาม
 ไป ขอประทานกราบทูตให้ทราบฉาพระบาทว่า เวदानยงไมได้เข้าทำงาน
 แห่งหน่งแห่งใด

ในหนังสือเวรซังเขียนมาถวายคราวก่อน เรื่องศัพพระยาสุริยาว่า
 ตังโผงแแต่ห้ามเผานนผตหมต เพราะเอาคาคตอมาเขียนกราบทูต เหมือน

หนังสือพิมพ์เอาข่าวตอลงให้คนอ่าน เมื่อฉันทเขียนหนังสือถึงมาถวาย
 นนเอง ได้ไปเยี่ยมศพพบคุณหญิงตองจ ดันทนากันได้ความว่า ทนาย
 ศัพท์ไปฝังนบนความจางของคุณหญิงตองจ เพาะจะแบ่งเบาภาระอนจะ
 คองรักษาศัพท์ไวกับบ้านเทานน เมอถงเวดาดมควรทำณาปนภักจจะนำศัพท์
 ไปเข้าเมรุรับพระราชทานเพลิงตามธรรมเนียม ศัพท์จตแปดกอย ด้วย
 ด้รับพระราชทานโกศ แต่จะนำศัพท์ไปฝัง จังแต่ศัพท์เข้าหีบตองในประกอบ
 หีบตองตายถานชด ตงบนชนักรจะจกไว้ห้องใน แต่จตประกอบโกศเปด่า
 บนชนแวนฟ้าไว้ห้องนอก ต่ามแถบโยงถงกน เครื่องประดับยศใด ๆ
 กจตตงไว้ทห้องนอกทงถัน ทาบุญ ๗ วันเมอฉันท ๖ แต่จตศัพท์ไปฝังที่
 วัดประยรรวงค์เมอฉันท ๗

เมอฉันท ๖ เวด่า ๕ โมงเช้า เวื่อ "มาถัน" เชิญพระศัพกรมพระ
 ก้าแพงเพชรมาถงทำวัดพระยาไกร มีคนไปรับพระศัพมาก เกด่ากระหม่อม
 กบองคอกาทคยตงไปเยี่ยมพระศัพและเจ้าทกชในเรือ แต่จเจ้าพนักงาน
 เชิญพระศัพจากเรือชนตงเห็นอวอพระประเทยบบนรถยนค เดินออกถนน
 เจริญกรุง เตยวถนนตมตรงไปถนนราชดาร เตยวถนนเพชรบุรี เตยว
 ถนนหน้าวัดเบญจมบพิตร เจ้าทกชกบพวกชังไปรับพระศัพมากดวยกน
 ชนรถตามเบนกระบวน เห็นจะยาวมากอย แต่เกด่ากระหม่อมไม่ได้เห็น
 เพราะตัวเองเข้าในกระบวนเตยด้วย ครนถงประควดทวงพระทงทวง-
 ธรรมกับศาตาบัตนณรตภาคกหยตรถ เชิญพระศัพเข้าศาตาบัตนณรตภาค
 ถายพระศัพจากหีบตงพระโกศ เชิญชนพระทงทวงธรรม ประดิษฐาน
 บนชนแวนฟ้าประกอบตองกุดนแต่จ เป็นเสร์จการในฉันทน

ครนฉันท ๘ เวด่าบาย ๕ โมง ประธานคณะผู้ดำเรจราชการแทน
 พระองค เสด็จไปเยี่ยมพระศัพแทนพระองคพระเจ้าอยุทโศคองคเตย

เพราะอกต้องท่านในขณะป่วยเสียหมด เจ้าพระยาอมราชจำเลยเบญทศ
 (นางที่จะพูดไม่ถูก ทราบมาก่อนว่าท่านเป็นโรค "บรองไคคิส"
 ประจำตัว) ส่วนเจ้าพระยาพชเยนทรนนทกตม กระดกท้าวเขาเป็นอะไร
 ไปเดินไม่ได้ แต่ว่ากันว่าไม่ถึงแตกหัก ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ
 ทรงวางพวงมาตาของหลวงแก้วทรงจุดเทียน พระสงฆ์ ๒๐ รูปสวดมนต์
 แดงทรงธรรมกถุทหนึ่งเป็นเสร็จเด็ดขาด มัธไปในงานหนักหนา
 มาก ตรวจหน้าผาใหญ่ไม่มัวขาด รุ่งชนวนท ๘ เวตยาเพตมการเดียงพระ
 และทรงธรรมออกกถุทหนึ่ง แต่ประธานผู้สำเร็จราชการไม่ได้เสด็จไป
 ครั้นมอบพระราชวงศ์องค์ใดทำแทนก็ไม่ทราบ เกิดอาการหนักไม่ได้
 ไป เพราะเป็นงานเวตยาเข้า ศวิตันอนถ่าย หากพยายามลุกขึ้นไปก็
 เบื่อของชวดหนัก เห็นไม่จำเป็น

กฐินหลวงบหม ๓ วัน วันที่ ๗ วัดราชประดิษฐ์ วัดเทพศิรินทร์
 วัดมหาธาตุ วันที่ ๘ วัดบวรนิเวศ วัดราชบพิธ วัดพระเชตุพน วันที่ ๑๐
 วัดเบญจมบพิตร วัดราชาธิวาส วัดอรุณ แต่เกิดอาการหนักไม่ได้
 ไปสักวันเดียว

พระยาพจนปรัชาภได้ความแน่นอนมา เจ็บเป็นโรคได้ค้นเหมือน
 ดิงคาคี คราวจนถึงตอฆาตของ อายุ ๗๐ แฉวทนมไม่ไหวเตยตาย เขาจะ
 ทำบุญ ๗ วันกนในวณท ๑๑ ทวตมกฏกษตริย คิดว่าถ้าฝนฟ้าไม่ตก
 ก็จะไปเยี่ยมศพ ด้วยเมอตายเมอฝังไม่ได้ไป เพราะรู้ตัวไม่ทัน.

ควรมีควรแต่จะโปรด

พร

บ้านจีนนามอน ปีนัง

วันที่ ๓๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล สมเด็จพระนริศร์ ฯ

ถวายพระหัตถ์ประจำแคว้นบับลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม หม่อมฉันได้
รับแล้ว

ที่หม่อมฉันทูลถามไปว่าชายใต้ไคงานท่าแถวหรือยังนั้น เกิดแต่
เขาบอกมาให้ทราบถึงการหมั้นแต่งงานของหลานชายทรงคุณชยของ
หม่อมฉัน เดิมกรมหลวงตั้งที่ ฯ เธอคิดว่าจะให้แต่งงานทำเป็นอาชีพเสีย
ก่อนจึงจะให้แต่งงาน ก็แต่หลานชายทรงคุณชยนั้น รัฐบาลได้รับเป็น
ยศแล้วจะให้มาตำแหน่งทำการในกรมรถไฟ แต่รับมาช้านานยังไม่ได้
เขาทำงาน จึงตกลงกันว่าไม่ควรรอการหมั้น ได้หมั้นกันแถวแถววันที่ ๕
ตุลาคม เรื่องที่ทูลมานั้นเหตุให้หม่อมฉันคิดจนถึงชายใต้และหวังใจว่า
จะได้รับตำแหน่งทำการในไม่ช้า ถึงกระนั้นหม่อมฉันคิดเห็นอย่างหนึ่ง
ว่าช่างคนใดถึงมีฝีมือและความคิด ถ้าไม่มีวุฒิที่ช่างคนนั้นได้ทำ
หรือได้คิดปรากฏแก่ตาคนทั้งหลาย จนมีความคิดว่าเบนตายของคนนั้น
หรือว่าเป็นความคิดของคนนั้น เกียรติคุณของช่างคนนั้นดลอบ มีแต่
ประกาศนียบัตรไม่ช่วยตัวใด จึงนึกว่าในเวลาทว่างอยู่นี้คิดหางานทำแห่ง
ใดแห่งหนึ่ง ถึงจะช่วยให้เขาเปล่าๆ ก็ทนเอาชั่วคราว พอแสดงความ
สามารถให้คนเห็นฝีมือและความคิด จะตัดอกกระมัง ขอให้ทรงพระ
ดำริดูเถิด

มคิดเรื่องหนึ่งซึ่งหม่อมฉันจำนงจะทูลมานานแล้ว แต่เห็นมีใช้
เรื่องเบรณแก่นสารนิก มีเรื่องทูลกรอไว้ สัปดาห์หนึ่งไม่มีเรื่องอันจตุ

เรื่องงานงไว้น คอหม่อมฉันดูหนังสือพิมพ์ชาวต่างชาติมาจากยุโรปในเวด
 มาอยู่บ่ง เห็นคำบอกขายของ Advertisement ในหนังสือ Sphere ว่า
 มเครื่องแกงหนกซึ่งเขาคิดขึ้นใหม่อย่างหนึ่งเรียกว่า Vibraphone ทำเป็น
 ปดองเงินเล็ก ๆ ส่องชน เขาใส่ในช่องหูอย่างต่ำต้อหูโดยนึ่งเคียงถนัด
 ชน ในคำแจ้งความว่าถ้าใครอยากรู้สรรพคุณเครื่องนั้น โดยพัสดวาร
 ถามไปเขาจะชี้แจงให้ทราบ เวदानนลูกชายใหม่ยังอยู่บ่งหม่อมฉันจึง
 ให้เรอดองเขียนถามไป ผู้ที่ทักตั้งคำอธิบายมาให้ แต่เมื่ออ่าน เห็นความ
 ชดของ ด้วยเครื่องนั้นเขาทำปรกกับช่องหู คอต้องไปให้ตรวจช่องหูถ
 วนของเขาในถอนตชน ोनเบนพพวล์ยทหม่อมฉันจะไปโตเพอการน
 แดะยังเกิดตั้งยัยความตั้งจริตของผู้ชายเครื่องนั้นคอไป ด้วยวชชายนน
 ถาซอชาดทเคียวเรียกราคา ๒ คน ถาเขาไปใช้ไม่พอใจจะกันก็ได้ จะเรียก
 เบนค่าเช่าในกรณีเช่นนเพียง ๘ ชดถึง พิจารณาคอไปถึงคำรับรอง
 ของบุคคลต่าง ๆ ที่ได้ใช้เครื่องนั้น ซึ่งเขามาพิมพ์อวด อย่างดกม
 เพียงว่าได้ใช้มา ๖ เดือน รู้ดีกว่าโดยนถนตชนกว่าแต่ก่อน พเคราะห์
 ตผู้ทาคดแต่จะเอาเงินทองชานนแะชาดอง จงระบบความคดเรื่องไวบรา
 โฟน คอนนนามผู้หญิงอเมริกันคนหนึ่งซึ่งเคยคบกับหม่อมฉันจะกตบ
 ไปอเมริกาผ่านมาทางบ่ง แะมาหาหม่อมฉัน หม่อมฉันปรบทุกช
 กับแกถงเรื่องทหนก แกบอกว่า Mr. J. H. Mekean ซึ่งเบนผู้จัดการ
 โรงพยาบาลโรคเรอนทเชียงใหม่ อยู่เมืองเชียงใหม่นักนยาควณนกันไซ
 มตาเรียททุก ๆ วนมาช้านานเดยทหนก เขาไปอเมริกาไปพบเครื่องแก
 ทหนกคดชนใหม่อย่างหนึ่งเรียกว่า Sonotone ดนิก จะฟังทางช่องหู
 หรือถาช่องหูคนจะฟังทางกระ โหดกัษะทบของหูก็ได้ เขาได้เห็นเครื่อง

นนแดงแทนไซไตตจวง เขาจึงรบเขียนจดหมายไปถงมดเคอร์แมกเกน
 ให้บอกอธิบายมาให้หม่อมฉันทราบ หม่อมฉันทได้รบจดหมายของ
 มดเคอร์แมกเกน บอกมาความเอเยนตของบริษทนน ชายเครื่องใส่ไนโคท
 ยอทเมืองดงคโปร ให้หม่อมฉนตั้งคำถามตุนนเกิด หม่อมฉนจวนห่าง
 อดคเอเชยคคำถาม เขาตั้งคำอธิบายดกษณะแะแต่งตงคุณของเครื่องน
 มาให้ แะตอบมาว่าเครื่องนหมชายอทเมืองดงคโปร มีหลายอย่าง
 ราคาต่าง ๆ กันตงแต่เครื่องดะ ๒๐๐ เทรยญตงมาจน ๕๐ เทรยญ จะชน
 เอามาให้หม่อมฉนเลือกทบบนง จะเป็นการตั้งเปดองมากนถ ถ้าให้ตให้
 หม่อมฉนไปเลือกทเมืองดงคโปร ไตทราบตงนถอดอดใจ เพราะไป
 ดงคโปรเทยวหนงจะตองเสียเงินตงราว ๒๐๐ เทรยญ จงนงอย

เมื่อหญิงใหญ่ออกมาบ้นง เขอรว่าหม่อมฉนกำลังพวพนอยูก
 เครื่องแกหุหนวก เขอจงเอาเครื่องทรูปร่างเหมอนอยางชอนชบเช่น
 พระองคเจ้าจรงฯ ไซ้ออกมาตงย หม่อมฉนตองคไตยนถนตคชนมาก
 จงยตเพยงไซเครื่องอยางชอนชบ เพราะสำเรจประ โยชนอยางหนง
 เพราะไมตองชออยางหนง แะเมื่อคคไปเทนวาเครื่องอยางอนชงตอง
 อาศัยไฟฟ้า ถ้าบถนการไซ ด้วยคองมีแบคเคอร์ไต้ไว้ในกระเป่าเตอ
 มอชางหนงถอเครื่องรบเสยงมอชางหนงถอเครื่องดงเสยงเขาหค
 ถ้าบถ แต่เครื่องอยางชอนชบทหม่อมฉนไซนถ ก็เออวางไว้ในห้องรบ
 แชก ไซ้แต่เวดาดนทนากบแชกมาหาเมอพตกนเบนแกนดาร์ แต่เวดาดน
 กชเกยจไซ ไต้ให้ตูกแะบ่าวตะ โทนอยางแต่กอนไมไต้ หม่อมฉนไต้ตั้ง
 ไมแจงความเครื่องแกหุหนวก ทงอยางโอบราไฟนแะอยางใส่ไนโคท
 เมอถอวยทอตพระเนตรเตนด้วย

เรือเหมือนนกนกกัด ถ้าใครจะฝากสินค้าหรือออกก้เขาไปส่งลงบรรทุกไว้ในเรือตาเตยง ถ้าเรือไฟมีสินค้าจะส่งตกขาบตหนักขนลงไว้ในเรือตาเตยง เวลาเรือไฟไปถึง ถ้าสินค้าหรือออกมีในเรือตาเตยงน้อยกขนสินค้าเปตยนกนกับเรือตาเตยงตผูกข้างไป ถ้าสินค้าหรือออกมามากกเปตยนเอาเรือตาเตยงตาทจอดมาผูกข้าง ปัดเอาตาทผูกข้างมาเขาจอดไว้แทน แต่เรือไฟชนิดทพวกเรามาเบนเรือตควน Express Steamer (เหมือนอย่างรถไฟตควน) ไม่แวะทุกตถาน เขามเรือไฟอกพวกทงซงสำหรับแตรบตั้งสินค้า เทยวแวะทกระยะ นอกจากนยงมเรือไฟขนาดย่อมตงมา เรียกควาเรือรบตั้ง Ferry Steamer เตินเบนระยะเช่นในระหว่างเมืองมณฑลตกับเมืองแปรงเบนตตทตควน เรือพวกนเทยวจอดรบคน โดยตารทตถานเมอฉนตองตงมาผ่านกบเรือไฟของบริษทตจนตทตตาย ๆ ต่า นนถามเขาควาบริษทใช้คนจ่าพวกโตในการเตนเรือ เขาบชกควานายเรือกบตนทนแตรตนทกตเบนฝรง นอกจากนนี้ใช้แขกอินเตยพวกถอคำตงนาค้อตตตามทงนท ดวยเหมาแระแกการตงกตาวมาแตรในคตนตนวาตดวยกะตาดเรือเตนทะเล จ้างพม่าใช้แตรในการแบกขนสินค้า เพราะพม่านิสัยมกหตูกทตก บางทกเมามายไว้ใจไม่ไต่ ขนนกตาวเบนยตกนททุกทาง ว่าฉิสัยพม่าเขาไว้ฉนวนัย Discipline ไม่ไต่ พระเจ้ามณฑงเคยจติ "ททาวอย่างยุโรป" ให้ฝรงเบนครุ กตทตโตแตรอย่างอิน แตรให้ประพฤติฉนวนัยททาวไม่ไต่ ว่าคตอไปตงเรือทใช้ฉนแมนาเอราวตดยงมเรือพม่าอกทตายอย่าง เรองเรือพม่าฉนเคยไต่ฉนนกตาวกนมาแตรเมอชงทนม ว่าเรือของไทยชนิดทงซงเรียกควา "เรือไฟมา" นน เรียกเพยนมาจาก "เรือพม่า" เพราะเขาแบบเรือพม่ามาท่า เมอไปเทนเรือในเมองพม่า

ประหลาดใจไม่เห็นเหมือนเรือไผ่หรือเรืออย่างอื่น ๆ เช่นใช้กันใน
 เมืองไทยสักอย่างเดียว ชวนให้ตั้งนัยฐานว่าแบบเรือที่ใช้กันในเมืองไทย
 พวกเรือมาตชนกกระดานเช่นเรือไผ่มาเป็นแบบไทย พวกเรือคอเช่นเรือ
 ตำนบนเป็นต้น ไทยได้แบบมาจากจีนเป็นพัน แต่ความยังไม่ได้พิจารณา
 ถ้วนถี่ ฉะนั้นอาจเข้าใจผิดก็เป็นได้ เรือไผ่มาขนาดใหญ่ที่ใช้สำหรับ
 บรรทุกสินค้ารูปร่างเพรียวกว่าเรือบรรทุกชาวในเมืองไทย มีประทุนแค
 กกลางดำไปจนขวางท้าย แต่ทลอยท้ายทำตั้งคล้ายกับเรือแหว่งสำหรับคนล่อ
 ทางเดือนหง บางตาถึงทลางคางแต่จะหาตลกลดตายโคทงล่อท้ายหรือหา
 ตล่อว่าเห็นจะเกิดแคศคนายเรือเป็นล่อทางล่อ และคงทลางตั้ง
 เพราะจะให้แลเห็นร่องนำคนล่อ เรือชนิดนี้ชาวตกรวเชียง ชาชน
 แฉ่นไบหรือล่อ ยังมีเรือในประเภทเดียวกันทยอมลงไปล่อท้ายด้วยพาย
 ใหญ่อย่างเรือแม่ปะ ทลกลางดำทงประทุนบรรทุกของแฉ่นแม่ปะทำให้
 คนโดยดำรนงคอปไปข้างหน้า นอกจากนั้นคนล่อสำหรับใช้ไปมา และ
 ทลลัดลงเรือจางสำหรับข้ามฟาก แต่เรือจางนั้นแบบอย่างแฉ่น ๒ ขาง
 คนเดียว เห็นได้ว่าเขาอย่างมาแต่เรือตำบพจน เช่นใช้บนเรือจางที่
 เมืองสังคไปร์แฉ่นบั้ง เป็นแคศค่อให้เรือเพรียวเพราะดำยนำแรง เรือ
 พม่าเหตาทความานทลผลประโยชน์ตามหมู่บ้านทเรือกำบนไฟไม่แฉ่นหรือท
 มหาคณาคณออกไปไกล เรือกำบนเขาไม่ถง และใช้ในถานาคณ ๆ ทเรือ
 กำบนไม่กดาเขา เทยจรบจางได้พอเดยงคว เรือพม่าพวกเหตานจงยง
 มอญ แฉ่นจวนคณน้อยถงกว่าแคศค่อนมาก แพชงแฉ่นแพบรรทุกสินค้า
 เช่นหมอนาคศลชชททา ณ เมืองบาโม (บ้านหมอ) เป็นคณ กพย
 เมือง ๆ เขาจกสินค้าในคณ "แฉ่นคณแฉ่น" Dry Zone น มชาว

เปิดอกกับฝ่ายแฉะน้ำตาล Jaggery (ว่าเป็นน้ำตาลดำ) เป็นสำคัญ
 ชาวเปิดอกเขาไปตั้งโรงตั้งไฟตามเมืองรายทาง ฝ่ายตั้งขนไปขายทาง
 เมืองจน แฉะน้ำตาลดำตั้งลงมาขายที่เมืองวางกุง นอกจากนั้นก็มี
 ขอนเหล็กแฉะน้ำตาลเบตเคดเคดเช่นเขาแฉะหนึ่งตั้งตั้งไปขายที่เมือง
 วางกุงเหมือนกัน

ตำนานเขาเวดตอนทเวดตองลงมาจนแรก ออกจากเมืองมณฑลเด
 ผ่านเมืองอมรปุระ เมืองสระแกง และเมืององวะมาโดยลำดับ เมื่อใกล้
 ถึง "สระพานองวะ" ททาชามแม่น้ำเขาเวด แต่เห็นพระเจดีย์ในราชธานี
 ทง ๕ เมืองนั้นในขณะเดียวกัน เพราะเมืองคงใกล้ ๆ กันดังกล่าวมา
 แล้ว สระพานองวะเป็นสระพานเหตักอย่างเบ็ดไม่ได้ เรือกำบนต้องถอด
 เขาบอกว่าเรือกำบนของบริษัทยอดได้เต็มอ เว้นแต่บโหนดนาชนสูงผิด
 ปรกคจึงถอดไม่ได้ แต่กเพียงตั้งสองสามวัน เมอเรือผ่านเมืองสระแกง
 แต่เห็นเทอกภูเขาอยู่ใกล้ตำนาน มพระเจดีย์หวารกอรายตามยอชดแฉะ
 ใหญ่เขาแต่ตุครกครนต ทงในตำนานตอนนเรอกตองสระตวก ด้วยมีใคร
 มีหาคออกมาใกล้นี้ เขาเล่าว่าข้างใต้เมืององวะแห่งหนึ่ง มีเทอกคีตา
 ภูเขาเมืองสระแกงออกมาเป็น "สระพานหิน" ขวางอยู่ไต่หน้า แต่ก่อนใน
 ฤดูแดงเวดนางวด เรือกำบนขนไปไต่เพียงถึงสระพานหินกคของหยุด พระ
 เจามนตงเห็นเบนทคบขน จึงให้สร้างบอมทง ๒ ฟาก เมอองกฤษยก
 กอทพขนไปคเมองพมาคองหวง พระเจาตั้งบอกให้เขาเรือกำบนเกา ๆ
 ของหวงมาจมขวางรองนาทสระพานหิน หวงจะให้กคขวางทางเรือ

อังกฤษ แคนานมาเรือทจมไว้ตรงนกกนสำเนาให้แปรไปกตตตงทพน
 เทอกละพานหนักตายเบณดาณา เดยวทตรงนนเรือชนตองโตสะตวก
 ทกฤตุ บรัชทเดยเอวอจจมเรือชวางนาไปแกทอนกโตผลตอยางเดยวกน
 คตตูกชอบกต ถงบงกบสำเนาเอราวตไม่ได กอจจะ "ยอ" ให้เป็ดยน
 ไปไดตงประตังค คาวนนนเรือจอดพททโกตปากนาชนตวน ทบรัชท
 บอมเบเบอมาไทรบอนุญาตทำมาไม้ตักแถวเดยเบ็นเหตุให้อังกฤษวิวาท
 กบพมาเมอกรงพระเจ้าสบบอ

วันพฤหัสบดี ๓๐ มกราคม พอรุ่งสว่างเขาก้อออกเรือแต่เวลา
 พวกเรายังไม่คณนอน มาแวะรบต้นค้ำทตั้งถานแห่งหนงแถวตของค้อมา
 แมเนาเอราวตตงแต่โตปากนาชนตวน นาทง ๒ แมนามารวมกน ทำ
 ให้สำเนาแรงกตตตงพงตกเขาไปกวาทางชางเท็นอมาก ทบางแห่งดู
 ไปจากฟากชางหนงแถเห็นทวไม้ฟากชางโนนแถตบ ๆ ในหนงส้อมนำ
 ทางวากวางถง ๓๐๐ เถ็น แต่ในคตวแมเนาเองเบ็นหาดทรายใหญ่่น้อย
 เต็มไปทงนท ทบางแห่งทางนำให้ตแยกเบ็นหาดยสำย แบ่งเขานำไป
 เถยทางอนทาไทรองทางทเรือเตนคณชน แถมหาตยนออกมากไทรองนา
 คตเคยว เรอจจชนตองยากในคอนนตงพรรณนามาแถว เรอถงตาบถ
 หนองอุ Hnaung U ทาชนเมอองพุกามเวดา ๓๐ นาพกา พวกเราชนบถ
 ทนท เบ็นอนโตมาเรอคตวณดาชอ "อัสสัม" Assam เพยงน
 วันท ๓๐ ท ๓๑ มกราคม แถวันท ๑ กุมภาพันธ์ พกอยุทเมออง

พุกาม

พระประสงค์เดิม แต่ตายจะผูกใหม่พอให้เห็นงาม จะไม่ต้องเสียค่าแรง
 มากเช่นครั้งก่อน ทงจะตุงมากกว่าด้วย

ขอททรวงพระปรารภถึงความบ่วยของพระยาสุริยา ว่าเป็นประการ
 ใดไม่ได้ทรงทราบนั้น ขอประทานโทษ เกิดกรรมหนักก็หาได้ทุดมาไม่
 ได้ความจากคุณหญิงตงจว่า เตมตงไปตักบาตรที่หน้าบ้าน ตกยงไม้ทน
 หมดกตงนงบอกว่ปวดขา แดวกรู้สึกอ่อนเพลย จึงพากันช่วยประคอง
 ขนเรือน ความปวดกทวชน จึงโทรศัพทตามตกชาย มาตรวจว่เป็น
 ทัตเห็นโลหิต ให้อนนึ่งไม่ให้ตกจากทนอน แต่ท่านก็ไม่ฟัง ไรคก
 ภาเรบชนกตงนงกระตางคางแข็งพูดไม่ได้ ร่างกายเบองซ้ายตายไปแถบ
 หนึ่ง ได้หาหมอมามาก ๒ คน รวมเบน ๓ ทงตกชาย ช่วยกันแก้ไขก
 ไม้ฟัน อยู่ได้ ๔ วันตงอนิจกรรม ไรคกวาเคยเบนมาคราวหนึ่งแเดว แต่
 แกหาย

เจ้าผวส่นมตมาพระบาทวาเบนอาว เบนการคต่นทชนดหนึ่ง แต่
 ไม้มกยอะไร ตามทตริตถามไปตงตาดบเจ้าพมา วานบเบนเจ้าตงมา
 กชนนต จะไตเทียบกบประเพณของเรา เกิดกรรมหนักให้พกวา
 จะเบนเจ้าไมมขาด อย่างเดียวกับประเพณทางเซียงใหม่ แต่เขาคง
 จะมคตางให้รู้ไตวาเบนเจ้าชนไร กบทตริตขอให้อาจารย์อไปคยาดับ
 หนึ่งต้อโลกพยหะนกกตมาก ถ้าหากเบนภาษาขาดแเดวจะต จะไตมา
 วานพระท่านแปดเขาคความไต แต่ถาเบนภาษาพมาแเดวก "บ่วย"

แผนเสียงเพตงยทงคคตวาเฟเตย จะเตาคความเฟเตยตววยเรองหนึ่ง
 เมอเกิดกรรมหนักไปเทยวเมองพมา ทาพวกตนครมาเตนให้พง ถาม
 เขาคงเพตงไทย เขาไตไวเพตงหนึ่ง ให้เขาทาให้พง พงกไมรู้ตควา
 เบนเพตงไทย แเดวเกิดกรรมหนักไตทาเพตงหนึ่งให้เขาพง เพตงน

ได้นำมาแต่เชียงใหม่ เมื่อครั้งกรมหลวงพิชิตเดินขึ้นไปเป็นชาวดวง
ว่าเป็นเพลงพม่า แต่ไม่ได้ขอมานำชื่อเพลงอะไร เกิดอารมณ์อยาก
ทราบชื่อจึงทำให้เขาฟัง และถามเขาว่าเพลงอะไร เขาตอบว่าเป็นเพลง
ไทยเขาไม่ทราบ จบกันเท่านั้นเอง

อ่านพระนพนักษิณเรื่องเที่ยวเมืองพม่าคราวนี้ รู้สึกว่าเรื่องอังกษ
รบพม่านี้ พวกนายเรือรบวัดไฟตดตาเห็นจะรักนคนดะมาก ๆ เมื่อ
เกิดอารมณ์ไปเที่ยวเขาก็กเล่าให้ฟังหลายเรื่อง คอมาจนถึงฝ่าพระบาท
เดินไปคราวนี้ แมกาดดวงมานานเขากยงเดาถวายเป็นออกเป็นหลายเรื่อง
ในเรื่องกบฏ ฝ่าพระบาทตรัสใช้คำว่าเป็นเหตุด้วย "เศรษฐิกิจผิดเคือง"
เกิดมโนอันหยงเห็นชนว่า คำนตรงกบฏแตกอนใช้ว่า "ทุพภิกขภัย"
หรือ "ฝนแดงขาวแพง" นั้นเอง

ญาณชนคนใดเกิดชนอกเมื่ออ่านกฐมนเทียรบาดพม่า ซึ่งโปรด
ประทานไปว่าเรือพระที่นั่งชนานซึ่งชื่อว่า "การเวก" นั้นพายไม่ได้
ทรงพระตำราเห็นจะจงด้วยเรือกระบวน ทำให้เห็นแจ้งชนว่าเรือกระ
บวนคูใน ซึ่งเรียกว่าเรือคู่ชกนนั้น สำหรับชกตากเรือพระที่นั่งชนนพาย
ไม่ได้โดยอย่างชกพระนเอง เรือพระที่นั่งชนนพายไม่ได้แต่ก่อนของเราก
คงเคยมี แต่เห็นงมงามจงแตกทงกนไปเสียจนรู้สึกไม่ได้ว่าเรือคู่ชกน
ชกอะไร เรือชนนยงได้เห็นอยกเรือบดตงก แต่เขาใจไปเสียว่าทำจอด
ต่างแพ ไม่ได้คิดเดยว่าจะใช้ทรงไปไหนคือไหนด้วย อนทวเรือพระที่นั่ง
"การเวก" ถ้าเก่า ซึ่งทำเป็นทวนกอย่างรูปสัตว์หิมพานคณนถูก ในตำรา
สัตว์หิมพานคณนจริง ๆ แต่เรียกชื่อว่า "นกการเวก" โถงไปทางบาด
ซึ่งเรียกว่า "กรวด"

กับขอประทานทอดปรีक्षा ในกฏมนเทียรบาดพม่ามพรรณามา
ถึงพระราชยานซึ่งเรียกว่า "วอ" อนุมัติว่าพรหมจารชนั่งไปด้วย
ชาวเราเห็นจะหลบตาคิดไม่เห็นเลยวามรูปร่างท่วงท่าจะเป็นอย่างไร รูป
ต่าง ๆ ที่ประทานไปมรูปวอพระประเทยบอยรูปหนึ่ง ถ้าจะทำพมพคต
ไปด้วยพอให้เห็นเค้า ว่าวอราชยานคงมท่วงทศตายอย่างนั้น จะควร
หรือไม่ กับมรูปตั้งเมรปราสาททรงบานเมืองด ซึ่งโปรดประทานไปอีก
รูปหนึ่ง ถ้าจะพมพคตไปด้วยอีกจะควรหรือไม่

พรวงนท ๓๗ เขาจะเผาศพท่านเมาทวดปทุมวน ท่านเม้าแก่พอใช้
บ้เคียงกับแม่ใหญ่ (เทวดกุด) เคยกราบทูลรายงานมา ว่าแม่ใหญ่นั้น
แข็งแรงผดประหตาคม บัดนี้ไตชามว่าหลงเดอะไม่รู้จักหน้หนือ
หนได้อะไรเสียแต่ัว แต่ความแข็งแรงแห่งร่างกายไม่ดดลง ตุก ๆ พา
เฮากลับเข้าเฝ้าระวงรักษาไว้ทกรุงเทพ ฯ

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล ถ่มเต็จกรมพระนริศร ฯ

หม่อมฉันได้รับตายพระหัตถ์ประจำแคว้นบับตงวันที่ ๓๗ ตุลาคม
แล้ว จะทูลถ่มของความบางข้อในตายพระหัตถ์

หม่อมฉันทนิตและขอพระคุณที่ทรงรับเป็นพระคิดแบบโกศอัฐิ
ของแม่จระথাใหม่ ที่ทรงพระดำริหนักทุกประการ ขอขอบพระ
ถวายเป็นสังฆชาติ

แผ่นคราโมโฟนพม่าเจ้าชายเมืองสังมาถิงแดงเดี่ยวใจทรงเรื่อง คำ
ถวายหงตกถวายเป็นชอญหญิงคนตั้นเสียงทรงเพลง ฟังเพลงก็ไม่เฝ้า
เขาเคาเพลงไทย ข้าหญิงสอบอกอธิบายในแผ่นคราโม โฟนเองก็เบ
อักษรและภาษาพม่า ของถอบเนยคเพยงเท่านั้น ปรยานมาศกับสังวกา
พม่าผัดกันทางไกล ยานมาศไม่มตงคา แต่สังวคามตงคาปราสาท
ต่างรูปกนทเดียวจะเทียบกันไม่ได้ ที่ทรงพระดำริว่าจะพิมพ์รูปสังเม
มหาปราสาทด้วยนกกควรแดง หม่อมฉันทนิตเห็นคือไปว่า ถ้าพิมพ์รูป
ที่บรรจพระบรมศัพ พระเจ้านมตงประกอบเรื่องพิชิตงพระบรมศัพด้วย
กควร

ที่ทรงพระดำริว่าแต่ โบราณไทยคงมีเรือพระที่นั่งขนานที่พายไป
เองไม่ได้ จึงมเรือตงคู่ชกนหนักเหมาะตจริง ๆ เรือตตงกตอยกระทงก
เบนเคาเงอนอยู่

ขอทตปรารภ " เตน " ถึงหญิงสอชญมนเทยรบาตพมาทจระทรง
พิมพ์แจก คนทได้รบไปอ่านจะเห็นกนอย่างไร ภาษาคราเครอะเกกเกน
สังมย เรองกไมเบนศัรวไตซ์ นอกจากพระองคทานเห็นจะไม่มสังกคนนท
ทจะชอบใจ เมื่อพิมพ์แจกแดงขอให้ทรงเจยพระกรรณฟังดูด้วย

ในคราเวมตนหม่อมฉันทนิตสังเรื่องเทยวเมืองพมามาถวายชกทอนหง
เบนทมตคอนท ๗ มรูปประกอบ ๓ รูป คอ
๑. รูปผงแมนาเอราวตตตรงเมืองพุกาม

อยู่ในพมอแม่ในเจตหมายเหตุเกาท์ดัด ว่าภูเขานนเคยเป็นภูเขาไฟ
 ปตองทงมอยไมมีใครรู้ว่าปตองอะไรกัณษฐานกัณไปต่าง ๆ เช่น
 ทภูเขาหวงเมืองสุโขทัยดมตกัณวาเป็นทางสำหรับพวกนาคชนมาจาก
 บาดาด ดังกถาวในพงศาวดารเห่นอกคองว่าดวยกาเนตพระวัง ทภูเขา
 มหากรพวกพมากดมตกัณวาเป็นเมืองของพวกอมนษยทเรยกวา "แนต"
 Nat พเคระหัดตรงกบทไทยเรยกวา "ณ" คอกนตายแถวแถยงทอง
 เทยวอยในมษยโดก เพราะวิญญาณยังไมไปปฏิสันธกกาเนตเป็น
 อยางอน อชบายชอนมเรองทเมองมณทเดเบนอทาทรณ วาครงหนง
 ในรัชกาลพระเจ้ามณฑง ณแนตทศาตแห่งหนงดรายทาไหเกดภยอนตราย
 แก่ญคนจนรอนถงพระเจ้ามณฑง จึงโปรดไหทาพรธังวิญญาณดวยประ
 การอยางใดอยางหนง แถวครธังวาณแนตนนไปปฏิสันธแถวไหรอกศาต
 เดยเกดคนจะไดหายครนกราม ญแถงหนงลือเดาถือไปวา อยูมาพระเจ้า
 มณฑงประชวร มีอาการไหจุกแถกเบนกาตง หมอหวงถวายพระโธตถ
 เดยก็ไมหาย พวกชาเฝ้าปรกษากนเห่นวาคงเบนดวยถูกณแนตทศาตธัง
 ไหรอกศาตกระทาราย ดวยยังมีไต่ไปเกดใหม่ตงพระราชบริหาร จึงไห
 กตบทาศาตชนอยางเดม พระเจ้ามณฑงกหายประชวร ในเมืองพม่า
 เชอถอกนทวไปวามณแนต แถโดยมากเบนณทนบถอกนเฉพาะกน
 มณทชชอถอนามทงบานทงเมืองนบถอกนเบน "ณหวง" เรยกวา
 "แนตมิน" Nat Min แถ ๓๕ คน แถเมตาราเรยกวา "มหาคตะ
 เมคะน" Maha Gita Megani วาดวยณหวงเหถานนเบนธังวหนง อยูใน
 คมภรโดกพะยทระ Lawka Bayuha ชนเบนตนตาราประเพณเมืองพม่า
 เชอชยชธังกอด ญเรยเบเรยงหนงลืออภษานเมืองพม่าเห่น Upper
 Burma Gazetteer กถาววาหนงลือมหาคตะเมคะนน มรายชชอแถเรอง

ประวัติของมหาดวงทอง ๓๘ คน และบอกระเบียบพชตงผ เป็นคนวาคนทรง
 (ซึ่งเป็นผู้หญิงโดยมาก แต่ผู้ชายก็มีบ้าง) จะทรงเจ้าผคนไหนต้อง
 แต่งตัวอย่างไร ต้องใช้คำขบอย่างไร พ้อนรำอย่างไร และพวกบัพทย
 ต้องทำหน้าพาทย์เพลงอะไรสำหรับมหาดวงคณน และวางานพชตงผใน
 เมืองพมาทงททาเบงงานหตวงและเบงงานเซตยศักดิ์ทาทตามดาวรามทาคตะ
 เมคะนทงน

ในบญชผเนต ๓๘ คณน ส้มมคพระอนทร เรียกวา "ตกร"
 เบงเจาของผนบเบงองคคณ อาจวาเพราะเบงใหญ่แกทมผเนตทงต้น
 แดะยอมเสด็จจากตกรรคชนดาวตงตงมาประทานพรแกมชยเมอสัง-
 กรานคบดะกรทงเบงนจ (แต่ต้นชชฐานวาเทนจะเพิ่มพระอนทรเขา
 ในบญชผหตวงคอรนทง) ถดแต่พระอนทรมากถงผหตวงทเขามทาคทร
 วาเบงใหญ่กวาเพอน นเรองประวัติแปลกมาก วาในอดคกาดนนานมา
 ราวเมอ พ.ศ. ๘๐๐ ทเมืองตะ โกงมชางคเหตคคณทงชอ งะคณคอ
 Nga Tin Daw มตก ๒ คณ ๆ ใหญ่เบงผู้หญิงชอ ชเว มรค ทละ Shwe
 Myat Hla คณนองเบงผู้ชายชอ งะคณเต Nga Tin De แดะงะคณเตน
 เมอเตบใหญ่ชนเรยนรูดชากมอยคองแเดะเบงคนแกงกาจ (ชะรอยจรม
 พรคพวกมากตวย) จนเจาผคองเมืองตะ โกงเกรงวาจะเบงชบถ ตง
 ใหจบกตามหาควไมได้ เจาคะ โกงจกคอบายชอนางชเวมรคหตะพด้าว
 ไปเบงนางไนแเดวยกชนเบงนมหัด แดะบอกนางวาจะตงนองชายใหกน
 เมอง ใหนางมหัดเรียกควมาเฝ้า ฉายงะคณเตเทนวาเจาคะ โกงรักใคร
 พด้าวกเขาไปเฝ้าโดยดี พอเขาไปถึงไนวงเจาคะ โกงถงใหจบประหาร
 ชวด แต่งะคณเตอยคองพันแทงไมเขา จงเขาควมคกบคณตละคะ Saga ท
 ไนวงแเด้วเขาไฟคตอก นางมหัดรูดงออกไป เทนเขาเขาไฟคตอก

กตวสจะทาราย แม่ทกวนหนานทลกนเช่นวากยงมอย่มาก ตงแต่
 พระเจาคณชคทรวงอุปการะยกย่อง ฌแนตงะคนเดกไตนามว่า "มหาคร
 แนคมัน" นำแปลว่า "ปู่เจ้าเชามหาคร" อย่าง "ปู่เจ้า" ในเรื่อง
 พระตอ จึงเบนเทพารกษหตถพระนครสืบมา ถึงทาศาดทรวงสถการบุชา
 ทในราชมนเทียรตงกล่าวมาแต่ในคอนพระรณนาราชวงเมืองมณฑล
 แดะยงมเรื่องคอกมาออกถึงชนหตง ว่าพระเจ้าปะตง (ซึ่งเสดวยราชย์ตงกับ
 รัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์) ท่านองจะไดบบนวงอย่างใดอย่างหนึ่งได้
 ผดสัมพระประตงค์) ตริตตั้งให้ทา (หตอ) รูปศัษะงะคนเดกกับศัษะ
 นางชเวมรคหตงตั้งไปไวยงเมืองพุกาม เมอถงงานตงผทเชามหาครให้
 เจ้าเมืองเชญแห่ไปตงให้คนบุชามาทกบิ ครนเสดยเมืองพมาแกองกฤษ
 เวดาบ้านเมืองยงเบนจดาจต รัฐบาลอังกฤษให้เอาศัษะทง ๒ นพเกบ
 ไวในคตงทเมืองพุกาม จนบ้านเมืองเรยบรอยแต่จ จะมอบให้เอาไปไว
 ทเชามหาครสำหรับราชฎรทาพชตงผเหมือนอย่างแต่ก่อน พวกพมาไม
 กตารบผตชอบทจะรักษาให้ปดชกย เพราะถงชนนเมืองพุกามตตตง
 เบนแต่อย่างอาเกอ รัฐบาลจิงให้ตั้งศัษะทง ๒ มารักษาไวทหตสมุค
 เบนาคในเมือมวังกงจนบดิน

เจ้าผแนคของพมาคอกมาใน ๓๕ คนนิน พิจารณาตามหนงสือ
 ซึ่งอาจารย์คอเชยง โกแปลไวดูประหตาดทมผบคคตทกชน ตงแต่
 พระเจ้าแผนตตงมาจนเบนราชฎรต้ามญ มทงผชชชายผุหญงแเดะ
 เด็กผุใหญ่ นำพิศวงว่าจะอาศัยเกณทอนไตเบนหตถในการเดออก
 พิเคราะห์ตามเรื่องประวตเห็นพองกนมากแต่ทมกถูกผุอนผจาญชวค
 (อย่างไทยเราเรียกวาเบน "ผุตายโหง") แตมิได้ตายเพราะประพฤติ

ทจรัต จะเดาพอให้เห็นเบนนอกาทาทรณอก ๒ เรอง เรองหนงเบน
 ผตกล่าแผลด มเรองประวดจาเมอราจ พ.ศ. ๑๕๐๐ มเรอมาควายจาก
 อยนเตยดาหนงถงอบบปางทอวเมองสระเทม ชาวอยนเตยทมาในเรอนน
 มเตกชาย ๒ คน พนองเบนตกล่าแผลด ชอ บรคโต Byat Wi คนหนง
 ชอ บรคโต Byat To คนหนง คดนชตชนผงวชตโตไปอาศัยพระอย
 ทจตแห่งหนง อยมาวณหนงพระญเบนนอจารย์พาไปโนบัว ไปพบชาก
 ศัพฤษนอยนตายอย พระอจารย์พจารณาแถวบอกเตกพนองนนวน
 ดายยนคตตักคตฤษเบนแบบวทยาคุมอยางต่ำคณนท ให้ชวยกนยทเขา
 ศัพฤษไปยงวด ในคาวนนวนพนอง ๒ คนอยากจะโตวทยาคุม จงชวณ
 กนไปดอบเนอนเนอศัพฤษทตรงยนคตมาคตมกน กบนตาดให้เกดกาดง
 วงชออาจจะไปไหน ๆ โตววดเรวแถทนททานยงคนอน ๆ แถบรคตคน
 พชายยงไมทนดำแถงอทธฤษ ดอบไปเบนชกบทญงดำวชงเจาเมอง
 สระเทมโตชอโตได้ ถูกจับประหารชวตเดยทเมองสระเทม บรคโตนงชาย
 จงหนไปอยเมองพุกามในสมัยเมอพระเจ้าอนรทชเดยวราชย (ระหวาง
 พ.ศ. ๑๕๘๗ จน ๑๖๒๘) พระเจาอนรทชเห็นวามกาดงไปไหนโตววดเรว
 อดทนแปดกกวาคนอน จงให้เบนพนกงานไปเกบดอกไมทภเจาหมทากร
 มาถววยทกวัน บรคโตไปโตหญงชวบ้านทเชงชวามทากรนยหนงวเบน
 นางยกษเบนเมย วันหนงพนอกบเมยคตนถายไปเขาตอกไมชวมาถววย
 ไมทนเวดา พระเจาอนรทชกรวดสั่งให้ประหารชวตเดย แต่เวदानน
 เมยมคตรรภอย เมอคตอดเบนตกล่าแผลดผู้ชายทง ๒ คน เตกนนโตกาดง
 วงชอชอพอตบถายโตทคมา เมอเคบใหญ่ถววยคตวเบนมทาคเตก
 พระเจาอนรทชทรงพระเมตตาใช้ถอยผกทให้รบพุงจนโตเบนนายทหาร
 เอกทาความชอบ โตพระราชทานพานทองเบนบาเห็นจทง ๒ คน คน

ทงหลายจึงเรียกว่า “ชเวบยีนคย” Shwe Byin Cyi แปลว่าพานทอง
 ใหญ่คน ๓ เรียกว่า “ชเวบยีนเง” Shwe Byin Nge แปลว่าพานทอง
 น้อยคน ๓ ในบญชเจ้าผกเรียกช่อเชนนน ครนเมอพระเจ้าอนรทช
 ยกกองทัพไปตเมืองจัน (มอศถาขบายว่า คือ “เมืองนนเจ้า” เดยวน
 จันเรียกว่า เมือง “ตาดิฟู” แต่ในสมัยนยงเบนเมืองไทย จันได้
 เบนอาณาเขตค่อกายหลัง) มชยชนะแล้ว ยกกองทัพกลับมาตทาทจะ
 ดงเรือ ณ เมือง “ตองบะยน” Taung Byon (อยู่ข้างเหนือเมืองมณฑลเต
 ไปไม่ไกลนัก) คารตสั่งให้สร้างพระเจดีย์ “ตูดองบย” Su Daung Byi
 แปลว่าพระเจดีย์ส้มประตงค์ สำหรับบรรจุพระบรมธาตุที่ไดมาจาก
 เมืองจัน ในการสร้างพระเจดีย์นนครตสั่งกาชบว่าให้บรรดาผู้ทไปทพ
 ครนหนทงนายและไพร่หาอิฐมาก่อคนละแผ่นรายควทวทุกคน ถ้าใคร
 ไม่ทำตามรบตงจะประหารชีวิตเดย พนของพานทองใหญ่กับพานทองน้อย
 เผอญเตนถว Playing Beans กันเพตินไป ไม่ได้เอาอิฐไปก่อพระเจดีย์
 ตามรบตง เมอพระเจ้าอนรทชเสด็จไปตดองพระเจดีย์ ทอดพระเนตรเห็น
 มชของชาติอิฐอยู่ ๒ แผ่น ให้ไต่ส่วนไต่ความจริงจิงครตสั่งให้ประหาร
 ชีวิตพนอง ๒ คนนนเดย วิญญาณกกตายเบนผแนต เมอพระเจ้า
 อนรทชตงเรือพระทงจะมาจากเมืองตองบะยน ผแนตทง ๒ บันคาดให้
 เรือคตดองตงมาไม่ได้ แดวไปเข้าพระสุบิณฑูตว่าควตายไปเบนผแนต
 ยังไม่มทจะอยู่ พระเจ้าอนรทชจึงให้สร้างศาลประทานทรมบบริเวณ
 พระเจดีย์นน นยวารอยอิฐชาติ ๒ แผ่นทพระเจดีย์ชงพระเจ้าอนรทช
 สร้างยังปรากฏอยู่ แดชวเมืองยงมงานตงผพานทอง ๒ คนในเดือน ๘
 เตมอทุกบจันบคน

ออกเรื่องหนังสือเบญจเจา ว่าเมื่อพระเจ้าออดองคะตีทอ (ในหนังสือ
 ราชาราชเรียกว่าพระเจ้าออดองคะตีทอ) ครองราชสมบัติ ณ เมืองพุกาม
 (ในระหว่าง พ.ศ. ๑๖๕๕ จน พ.ศ. ๑๗๓๐) มีราชบุตรกับมเหสี
 ฝ่ายเหนือ ๒ องค์ ทรงนามว่า สิทธิ Sithu องค์หนึ่ง กะยอชวา
 Kyauswa องค์หนึ่ง มีราชบุตรกับมเหสีฝ่ายใต้ของคหนึ่ง ทรงนามว่า
 ชเวดอง Shwe Laung พระเจ้าออดองคะตีทอจะให้เจ้าชเวดองเป็น
 รัชทายาท แต่เกรงว่าเจ้าออก ๒ องค์จะคิดร้าย จึงให้เจ้า ๒ องค์ทเป็น
 ดูกมเหสีฝ่ายเหนือไปครองหัวเมืองไกลคือแดนกะเหรี่ยง เจ้ากะยอชวา
 ไปได้หญิงคนชายสุราเป็นหม่อมห้ามแต่จรรโลงใคร่ดื่มเหล้า หญิงนั้นเคยพา
 ให้เป็นนักเฒ่าสุราเมามายไม่เอาการงาน ชอบแต่เที่ยวเดินชนไก่มกัจจาท
 บาดทะเลาะกับพวกไพร่บ้านพดเมือง จนเจ้าสิทธิพิชายทนไม่ไหวให้ฆ่า
 เสีย เจ้ากะยอชวากลายเป็นผแนคมีความโกรธเคือง กระทำเอาเจ้าสิทธิ
 จนตาย เจ้าทั้ง ๒ องค์นั้นจึงเคยได้เป็นเจ้า มีศาลอยุทเมืองมระของ
 อยุธยา Myaungtuywa จนบัดนี้ ผแนคแต่ตะคนดูเป็น "ผดู" ทงหน
 ษาจะเบียดด้วยเหตุตนเองททำให้คนทงหลายนบนอบยาเกรง

พชดงผทพรรณนาไว้ในตำรามหาคะเมคะนนนดูเป็นการใหญ่มาก
 ถึงเทศกาดดงผทศาลอยุ้ตำบลไทน์ พวกชาวบ้านชาวเมืองก็พากันไป
 ประชุมที่ตำบลนน ทานองเดียวกบกับไทยเราชนพระบาท ปดุกโรงพิชท
 หน้าศาลกบทงโรงพิชทผู้คนแต่ละประว้าออกบ้านชายของ (เช่นงานภูเขาทอง
 ในกรุงเทพ ฯ) มีการเดินมหรสพต่าง ๆ นอกจากนนยงตองปดุกเรือน
 ให้พวกคนทงพิชท เพราะยกย่องว่าเป็นคนโปรดของเจ้าผ ถ้าเป็นผู้หญิง
 กัดมมคความเบหม่อมห้ามของเจ้าผคนทงนน เห็นจะได้ดากผดมาก

พอเดียงสด จึงมด้อมครเป็นคนทรงขยเส่มอมโตชาติ ถึงวณฑาพชคน
 ทงหลายกบทงพวกบพาทย์ไปประชุมกนท โรงหนาศาด การดงณนเรม
 ดวยคนทรงออกมาบูชาและเช่นตั้งรามังสำหกรคาง ๆทหน้าเจวด บพาทย์
 ประ โคมเวดาบูชาเบนครงแรก ในชนคนทรงยงแตงดวอย่างปรกค
 เมอบุชาแถวจะเขาเจาผคนไหน คนทรงก็ไปแตงดวอย่างเจาผคนน
 ตามทพรรณนาไว้ในคำรามหาคะเมคะน กดบออกมานงสำรวมใจเชญผ
 พอผเขาดังแถวกลดกชนทาทาทางวางกรยาชอย่างผคนน เช่นทรงเจาผ
 กรยอชวาทกถาดมาแถว กทาทาทางเบนอย่างคนเมาดำราแถวกรยาแถน
 ชนไก ถาทรงเจาผคเบนผหญิงกรยากแถมชอยชมอยชมาย ถาทรงผเด็ก
 กรยากเบนอย่างทารกชอบแตงคกตาเบนคน แถวกลดาคา Ode ประกาศ
 แกคนทงหลาย เซอรยอชธส์กอดแปดแบบคำประกาศของบเจาเขามหา
 ครพมพไวดเบนภาษาองกฤษ มเนอคความชนคนบอกชอกบเครื่องแตงคน
 แถวเดาเรองปรวดคองคนให้คนรู้จัก (ต้นนิษฐานว่าถ้าใครมีกจชระ
 จะไคถามเจาผ กเห็นจะถามแถวคอบกนในคอนน) แถวเจาผให้โอวาท
 ดั่งสอนคนทงหลายให้ประพฤคตวส์จรัต ออย่าเบียดเบยนกนแถวกน ให้
 รักษาคความดีจชอตรงจรงรภกตคขอพระเจ้าแผ่นดิน (ความคชนนส์อให้
 เห็นเหตุทพระเจ้าแผ่นดินทรงอดหนนพชดงผ) แถวอำนวยพรแกคน
 ทงหลายทไคชวยกนทการพชทวทกคน พอหมคคำประกาศพวกบพาทย์
 กททาเพลงดนตรีให้เจาผพอนรำคอไป เมอพอนแถวผกออกจกคนทรง
 ถาทรงผหลายคนกเปดชนคนทรงมาเชญผคนอนเขาดังคอ ๆ ไปทคคน
 โดยทำนองเดยวกัน ปรากฏจาทบางแห่งเชญเจวดเจาผ ณ ทคาง ๆ
 หลายคนไปทาทชพรอมกนกัน

เพราะการถือผีของไทยเราก็คงตายกับพม่า เชอกอนความผอยทอด
 ทกแห่ง ที่เบนผไม้ม้าตเรียกกันว่า "ผีทองแดง" ก็ม ที่เบนผมคน
 นบถือสร้างศาลให้อยู่ยกย่องเป็นชนสูง เรียกกันว่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ เช่น
 "เจ้าพ่อหอกลอง" และ "เจ้าแม่ทบทม" เป็นต้นก็มี หากไทยเราไม่มี
 คาราวางมหาคณะเมคะนของพม่า หรือมแต่ตั้งอยู่เฉยๆนานแล้ว ความรู้
 เรื่องประวัติของเจ้าผีเหล่านี้จึงสูญไปเสีย แม่เจ้าผีเองก็ตมกนสูญไป
 เสียแล้วคงมีไม้อยู่ การถือผีในเมืองไทยแต่โบราณก็อาจจะมอหรือของ
 เบนการใหญ่ ขอนมเค้าเงอนอยู่ในกฎมนเทียรเก่าค่อนว่าด้วย "พิธี
 เบนผก" วัตถุประสงค์ในการทวพชนนเรียกว่า "แม่ยวพระพ" คุทานอง
 เบนเจวดผเชิญจนพระราชนทรยานแท้แทนเป็นการใหญ่ การเชิญผ
 เขาคนทรงกมในเมืองไทยมาแต่โบราณ แต่เห็นจะมาเดือมตงตงแต่
 ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังเกิดตหนังสือตแต่งในสมัยนั้น เช่นใน
 บทละครเรื่องสังข์ศตปชย เมื่อกตาวตงคนทรงตงผลสำนวนตหมันไม
 นบถือ ถึงกระนั้นกยงมการเชิญผเขาคนทรงอยู่ไม่ขาด เมื่อฉนยงเบน
 เด็กโตเคยเห็นเองตงตง คนทรงเบนผหญิงอายุสัก ๔๐ ปี กอนจะเชิญ
 ผเขาคนทรงตงอาบนาชำระกายให้สะอาด แล้วแต่งควนงผตายตแต่ง
 ดอยชวย ห่มแพรแถบตแต่งพาด ๒ บาเหมอนอยางผู้ชาย นงประนมมือ
 ถอชปจตไฟทตายคอกก่าไฉในมือ หตบตาดำรวมใจเชิญผอยู่ทตายนาค
 เมื่อแรกผจะเขานนมอคนทรงทถอชปเรมสนนอยๆ แล้วสนหนกชนทกท
 จนชปทตงจกมอหมตแล้ว คนทรงเบตยันทาเบนนงชตตมาจวงมอ
 พทททเขาทง ๒ ขางโยกควไปมาไม่หยุด กรวดผเขาแล้ว คนททงคอยู่
 ถามว่า "ท่านเบนเจ้าองค์ไหน" ผคอบว่า "ข้าเบนเจ้าพ่อพระประแดง"
 แต่ไม่มีใครจะถามกจการอนใดกถาม ผคอบอยางสนๆ ประทตคอยู่

อย่างหนึ่งทคนผูกกับผีโชดร์รพนามเรียกตนเองว่า "ลูกช้าง" จะมุด
 มาอย่างไรฉันยังคงไม่ออกจนเดยวัน พุดกันพอดันขอถามตั้งประกเดียว
 เจ้าว่า "เข้าไปตระนะ" พอว่าเท่านั้น คนทรงกตั้งนเทมไปทงควจันดม
 พุดตกบท เมอพนชนเหงอแตกโซมควดออนเพดยคองพกอยุ่สักรทง
 จงดกไปได ฉันได้เคยเห็นทรงผอยางไทยครงเดยวเท่านั้น แต่โดยนว่า
 ในบัจจุบันการทรงผกยงม แต่ดอบทากนอยางปกบิต น่าจะเบนเพราะ
 เคยมประกาศห้ามแต่ถูจบกุมมาแต่ก่อน จึงไม่กดำทรงผ โดยเบดเผย
 เหมอนอยางพวกจน เขาว่าภิกษุสงฆ์ในเมืองพมารวงเกยจการถือเจ้า
 ผนุก ไม่ยอมเกยวของพองพานควยทเดยว เรองทรงผยงมประทดาด
 ออกอยางทงทฝรั่งดบพากนเชอถอรนแพรทตายในสัมยน เรียกว่า
 สับริชวตตลัม Spiritualism เดมกเบนแต่เชญผเขาตั้งตั้งของเชน ไคระ
 และถวยแกวเบนคน แต่ไคถามให้ผคอบเพยงรบหรือปฏูเสัรคาทถาม
 นน คอมาในบตนถงเชญเขาคนทรงแต่ เมอคตคกคอเขาอยางชาว
 ควนออกไปทำ เมอเขาทากนมาทตายรอยบจันจตแต่

เรอถองพนเขตเมืองพุกามเขาเขตเมืองเยนนคยอง Yen-an Gyaung
 แปลว่าถนนามนคิน แต่โบราณเบนปลตายแดนพมาคอกบมอญ เคยเบน
 เหตุให้พระเจ้าราชาราชกบพระเจ้าฝรั่งมจของรบพงกน เพราะพดเมอง
 ทง ๒ ผายชงกนชคบอหามานคินทตรงน เมอเมืองพมาคกเบนของ
 อังกฤช รัฐบาลให้ชนลัศครคตอดเขตทมนามนคิน แต่กกำหนดเบน
 แปลงละไมด์ (๕๐ เถัน) จครัด ได้ ๒๖ แปลง บางแปลงอนุญาตให้
 ราชฎรทานามนคินอยางเดิม บางแปลงอนุญาตให้บรัชททานามนคิน
 โดยจธอยางฝรั่ง จธราชฎรทานามนคินนชคบอให้ดกตงไปจันถงถ่ายนา
 แต่เขาครผูกเชอถอยอนตงไปคกนาชมาแยกเขานามนคินชาย ถ้วน

ชายแดน และองกฤษตองรบกับพม่าทบชมนมากถวาทอนเมตเมองพม่า
 ครงหลวง คอตงมากสถานเขตพม่าเหนือเขาเขตพม่าใต้ ถึงเมืองชเยตมโย
 องกฤษตองเบนเมืองปไตยแดนเมอพม่าเหนือยงมพระเจ้าแผ่นดินปกครอง
 เรือจอตรบต้นค้ำอยู่ชวโมงหนิงแถวแดนตอมา วนนจะเบนตวยเหตุใด
 ไม่ทราบ เรือถึงเมืองแปรคือ ๓๘ นาฬิกา ซ้ำกว่าปรกตถึง ๓ ชั่วโมง
 พวกเราไม่ประมาณเรียกอาหารเย็นมากนแคเวดา ๓๘ นาฬิกา เมื่อเรือ
 ถึงเวดามค้ำไม่เห็นมีใครมารับ กาดงปรกษากนว่าจะทำอย่างไรดี กม
 พม่าตงมาหา ๒ คน เวดาทมาแต่งคองงางเกงเงินได้เด้อกยูเฮง ผู้เบน
 หัวหน้าบอกวาควเขาชื่อ อูโปกิน U Po Kin เบนตำแหน่งผู้ตรวจการ
 กรมตำรวจ Chief Inspector of Police และเบนหัวหน้าข้าราชการทเมือง
 แปร (ในการปกครองทตจเมืองแปรเบนแคอย่างอาเภอ ถัดถานทจการ
 จงหวัดไปตงอยทอาเภอปองเต Paungde ซ้างใต้เมืองแปร ระยะทาง
 ทรยนต์ไปถักชวโมง ๑) รัฐบาลได้ตั้งให้เขาเบนผู้รับพวกเรา เขาได้
 คอยรบอยจนค้ำมคพนเวดาเรือเคยถง คาควาวเรอเห็นจะมาถึงคอปรงนจ
 กตบไปบ้าน คอนค้ำมาเตนเทยวอยทตถาด คนไปบอกเขาควาเรือถึงแถว
 จะกตบไปแต่งเควองแบบทบ้านกอนกถถวณจจะคองคอยอยนานนท จง
 ตงมารบทงอยางนท ขอย่าให้ฉนถอโทษเตย เขาให้ไปตามรถแตะ
 คนชนของอย่แถว คงชนได้ในไม้ซ้า รอย่ถักประเดยวเขาก็เชิญให้
 ชนบก ออกระอาเรองทคองบนตถงอก ทเมืองมณฑลเตเบนชาตงคอย
 ยงชว ทเมืองแปรคองบนชาชน ทงเบนในเวดาคาคองเตนระวงควย
 ทบางแห่งเขาเนาะเบนชนบ้นใต้ไว้ให้ชนงาย ถึงกระนนทคองเห็นอยทอบ
 ถึงคองชอทยคพลคองทง แต่เขาจตรถยนต์มารบแตะมคนชนของพอ
 แกการ ชนรถไปถักประเดยวถถงเรอทรบแรกชองรัฐบาล

เมืองแปรทจริงเบน ๒ เมือง มีเมืองโบราณเรียกว่าเมือง "สาร-
เขต" อยู่ห่างเหนือ เมืองแปรเบนเมืองสร้างภายหลังอยู่ข้างใต้ เรือง
ตำนานเมืองสารเขตเกี่ยวเนื่องกับเมืองพุกาม เพราะฉะนั้นจะเอาตำนาน
เมืองสารเขตไปเล่าด้วยกันกับเรื่องเมืองพุกามในตอนหน้า รอเรอ
เมืองแปรไว้เล่าอีกตอน ๓ ต่างหากต่อไป

x x x

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูลทูลบาทฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๑๗ ได้รบประทานแล้ว

อ่อนใจนายแก้ว เกด้ากระหม่อมชมอยู่ไม่ใช่หนเดียวว่าเป็นคนดี
มีกตัญญูรู้พระคุณ อุดมศักดิ์ละตำแหน่งติดตามไปส่งของพระเดชพระคุณ
ควรหรือกลับกตัญญูไปได้ ยิ่งร้อนใจไปถึงบางด้วยอีกคนหนึ่ง ซึ่งนึกว่า
ฝ่าพระบาทก็จะครองร้อนพระทัยออกด้วย คงต้องตามกันไป

ตัดตทเห็นเป็นชวดคนน เป็นไปโดยธรรมดา เพราะว่าถ้าอยู่กับ
แล้วไม่มีใครมาชมเหงกระเนงรายได้ เหมือนปลาทพากันไปอออยู่หน้า
วัด ฉนใดกฉนนน มาแล้วเอากลับไปยากเต็มที เกด้ากระหม่อมของ
คอยหลบ ด้วยมนเห็นเขาแดงเบนแดงตาม เพราะเป็นโอกาสอันดี
ไม่มีใครกล้าเห็นขวงไว้

เกด้ากระหม่อมได้ความทุกข์ยากลำบากใจอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยังไม่
ได้กราบทูล ถูกชายเจริญใจจากลับเข้ามาจากป่า จับตามหมอหัวเมือง
ตรวจว่า เป็นไข้บ้าถ้าได้เสียและเส้นประสาทไม่ดี แต่ย้ายเส้นประสาท

นนทาพชกตายเบนบาเราต ๆ นเอง ให้เห็นวามคนคตจระมา คตออกจน
พนองกตงตยวจะเอายาตายมาให้กิน ไม่ค้อยจะกินชาวกินนาเพราะ
ให้ตงตยกตยตายไปหมด ถ้าบวมมาก แต่เพราะหตรกษากนบตน
คคอยยงชวชน ทกตยตายนตงบไป ตยงคุดคุดรายมหววเรา
รองให้อยู่บ้าง คยหามุดมิได้เตย.

ควรมิควรแต้วแต่จะ ไปรด

พร

x x x

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล ส้มเตจกรมพระนริศฯ

หม่อมฉันได้รับตายพระหตถระวางเวรณบตงวันที่ ๒๓ ตุลาคม
ออกวาคาญคยเวองชายเจริญใจเจ็บ ตงเกตตามททานตวตเด้ออาการ
คกยงพอทวงใจวจะกตบหายเบนปรกตได้ เมอหายแต้วจะคองคตอยาง
ไร ซึ่งหมอเขาคงรทจะแนหน้า อยาดยงภยไทกตบเบนอก ถาเบนชา
รทชยาก ขนชอวาโรคเต้นปรด้าทมนทกเบนคนทางทจะเบนบาทงน
เบนแตกรยาอาการแปดก ๆ กัน หม่อมฉันเองเมอโกตจะออกจก
มหาดไทยกเกอบเบนบาครงทง กงหุไดยนเบนเพดงบนอากาศ แต่ไม่
กตงเตยตค การรทชานนคุด้าคญอย คองอยทอากาศคตแตงเงยบตงค
อยาให้ตงตงเตอนเกตหวาดเตยวอยาง ๓ กนอาหารทไมแตตงคอเวน
รตหวานเบนคนอยาง ๓ ยาเบนแตกนปรกอบ แตกวจะกตบหายเบน
ปรกตกนนวนน หม่อมฉันเบนอยูกงเกอบ๒บ คราวเตยวกนกับเจ้าพระยา

พระเสด็จ ไตชนไปอยู่บางปะอินพร้อมกัน แต่เจ้าพระยาพระเสด็จไม่
 หาย เขาว่าเพราะสำคัญว่าหายเร็วไป แต่ส่วนหม่อมฉันได้ออกจาก
 มหาศไทยก็เสวยรักษาตัวเรื่อยมาจนหาย

นายแควนหม่อมฉันเป็นบ่าวพวกหนึ่งในहारอยเจ้าพวก ไม่ใช่เป็น
 คนชวร้าย หม่อมฉันได้สังเกตเห็นนัยตามันไม่ปรกติมาก่อนตาออกสัก
 ๓๐ วัน เป็นแต่เพียงนึกประหลาดใจก็ไม่ได้ไต่ถาม แต่นางบางนั้นนำ
 ดั่งตำรา มาก มันไม่อยากจะไปเลย แต่นายแควเคียวเชิญจะให้ไปด้วย
 มันก็ยอมไปตั้งรู้ว่าจะไปไต่ยากด้วยรักผิว หม่อมฉันยอมดรรเสริญ
 บางว่าเบญญ์หญิงดีคนหนึ่ง วันหน้าถ้าไปตกทุกข์ได้ยากอย่างไรและหัน
 มาหาหม่อมฉันคงรับอุปการะอีก

หม่อมฉันได้เห็นหนังสือพิมพ์แจกในงานฉลองอนุสรณ์ทหาร
 สว่าง ณ ตำบลหัดถ์ (เข้าใจว่าท่านก็คงได้ทอดพระเนตรแล้วเหมือนกัน)
 ดั่งได้เห็นศัพท์ใหม่ ๆ ใช้เป็นภาษาไทย หม่อมฉันแปลไม่ออกหลาย
 คำ แต่ก็ไม่เคียดอย่างไร เพราะมาคิดเห็นว่าภาษาก็เหมือนกับ
 กิจการอื่น ๆ ของมนุษย์ยอมด่าเหินมาเสมอ ถ้ายกตัวอย่างเอาหนังสือ
 ไตรภูมิพระร่วงที่แต่งครั้งสุโขทัย หนังสือกฎหมายแต่งครั้งกรุงศรี
 อโยธยา และเอาหนังสือที่แต่งในกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ ๕
 รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ มาเปรียบกัน พิจารณาดูก็เห็นได้ว่าภาษาเดิน
 เรื่อยมา และภายหลังก็คงเดินต่อไป เป็นอาจนคย

เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ น. ตอนเช้าหม่อมฉันได้พร้อมกันถวายบังคม
 พระบรมรูปฯ ซึ่งได้จัดบูชาขึ้นในชื่อนามอนช่อดตามเคย ตอนกลางวัน

นายพันเอก รุก ทุคตทหารฝรั่งเค้สมาดากลับไปยุโรป แก่เขากระเซ้า
เลียบยงททานประธานมาอวด หม่อมฉันถามว่าได้ไปเฝ้าท่านหรือ แก่ตอบ
ว่าทเจ้านายพระองค์คอนเบนแต่แกไปดงชอทอดตา แต่ด้วนพระองค์ท่าน
นั้นแกจงใจไปเฝ้าทอดตาให้ถึงพระองค์ เพราะนับถือว่า "เป็นเจ้าจริง ๆ"
วานตามคาทแกพูดในภาษาไทย

เรื่องเที่ยวเมืองพม่าหม่อมฉันแต่งอยู่ในเวदान ถึงว่าด้วยเมือง
พุกาม เป็นคองดำคณูตราวกกับแปดคณกรวดุทธิมรรค หาอรรถถา
ฎีกาได้หลายฉบับ เห็นจะพอประดับพระปรีชาญาณได้ แต่บางที่จะต้อง
ใช้เวดาซักว่าคองอินตักหนอย.

ควรมิควรแล้วแต่จะ โปรด

กิ่ง ๒๖ ทรงเทพ

× × ×

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๗๗

กราบทูล ส้มเด็จพระยาตารง ๆ ทราบฝ่าพระบาท
ถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๕ เดือน ประธานไปพร้อมด้วยพระนิพนธ์
เตาเรื่องเที่ยวเมืองพม่า คองท ๗ ดองแม่น้ำเอราวดี ทอนท ๒ (ครัง
ทอน) แดรูปฉายประกอบเรื่อง ๖ รูป กับทงทงสื่อโฆษณาบอกขาย
เครื่องไวเบร โฟนแเดะ ไลโน โคน ได้รับประธานแล้ว เป็นพระเดช
พระคุณฉันเกล้า

จะพูดถึงเรื่องเครื่องแกงหนัก ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกให้สั้นว่า
 “ต่างหู” อันเครื่องต่างหูนี้ เกิดากระหม่อมได้สังเกตเห็นเขาบอก
 โฆษณามาหลายอย่าง ดังแต่หยังไม้หนัก ที่ได้ใจดังแตกก็เพราะเหตุด้วย
 เห็นพระองค์จรรณูถอทพพเทยวคกเสยงตุนาราคาญ ครนเห็นโฆษณา
 ขายต่างหูอย่างจุกเขาไปในรูทุกชอบ นกกว่าอย่างนन्दแนบเนยนงาย
 สบายดี ครนเกิดอาการรหนกหูชน กนถกต่างหูชนตนนททท ปริกษา
 ถาวร เขอบอกว่าไม่ตี แรกได้เข้าไปก็พอใช้ได้ แต่ได้ไฉนนานเจ็บ
 เกิดากระหม่อมเห็นว่าจริง เดยสนอดัยในเครื่องจุกหูนี้ไป ครนถาวร
 ไปตามเสด็จยุโรปกลับมา เขอชอเครื่องต่างหูมาฝากอันหนึ่ง เห็นจะ
 ไม่ประกอบด้วยเครื่องไฟฟ้า รูปร่างเหมือนขวดยาดฟ้าพันไอโตน ใช้จุด
 เขาทหูฟังอย่างเดยวคกบทพพของพระองค์จรรณู แต่เมอดองจคหูเขา
 ต่างคาบก็ไม่ได้ยินอะไรแปดกชน เห็นจะเบ้นด้วยไม่ถูกสายเสยง
 ต่างคาบก็ไดยนกกกถอง เห็นจะถูกสายเสยงเข้า แต่ตั้งโองอ้างไม่ได้ศัพท์
 ว่ากระไร ครนได้รับประทานใบโฆษณาบอกขายใจเบรโฟนกับไดโนโตน
 จึงสั่งให้ดูคดู ชายใส่บอกว่าใช้ไม่ได้ ดังเกินไป เกิดากระหม่อมก็เข้าใจ
 คือว่าตั้งโองอ้างอย่างทกราบทูดมาเดว จึงมานักว่าชายใส่หูแกไม่ได้
 หนวก จึงไดยนตั้งมากเกินไป

ได้สังเกตเห็นพรุชของตน รู้สึกว่าชอบกตอยู่มาก นึกว่ามาตะโกน
 จะไดยนตชนหรือ แต่เบตาเดย ต่างคนถิงมาตะโกนอย่างหนักกฟังไม่
 เข้าใจ ต่างคนมาพูดแต่ตามปรกคก็ฟังเข้าใจ แต่ต่างมาคนพูดตามปรกค
 ฟังไม่ได้ศัพท์ เหตุไฉนจึงถกถนเบนตงนน ไปจับไตทพงเขาคบพาทย
 ถ้าเขาค้ไปทางเสยงสูงฟังแสบหู แดะจับเขาเพดงไม่ได้ ถาค้ใช้ตูกถกต่าง ๆ

พงรแจ่มแจ้ง ถ้าใช้ตกค้า ๆ ไดยนพมพาพงเฮาศัพทไม่ได้ เมื่อเป็น
 ดงนหจรูไดวาหุคนเดยไป ทรบเฮาเดยงไมได้ทุกอย่างเหมอนอย่าง
 แดกก่อน อักทางหนงดังเกดเมอไปงาน เวดาพระชนนรรมาถันเฮา
 ประโคมบัพาทย พอหยดตงพระตงนโมให้คึด จบแรกไมได้ยนเดย
 ตกถึงจบสองจิงไดยนเบา ๆ แดวจิงคอยไดยนตงชน นกมาทำให้รู้ดีกได
 ว่าเครื่องจักรสำหรับรบเดยงในหุของเรามนตองเปดยนแปดงตวทจะ
 รบเดยงอนมมาตาง ๆ เมอหุยงตมเดยงดังกตางตาแตะเบาหนกเปดยน
 มาอย่างไร เครื่องจักรในหุของเรามนตองเปดยนรบได้ททวงท ครน
 เครื่องจักรในหุเดยมนตองไปเปดยนไมทนเดยง จิงพงเดยงได้ไมได้มบรณ
 ทราบเหมอนกนกวาคนเราจะมคความเบนไปเหมอนกนไมได้ทุกคน แดทไม
 เหมอนกนก็จะเบนแตะงกบหยอนกนกวาคนเทานน เพราะฉะนนเครื่องตางหุ
 เห็นจะตองปรบปรุงชนให้เหมาะจาเพาะตวตามอาการหนกเบา ของใคร
 กของใคร จะหีบยิมกนใช้ไมได้ อย่างเดยงกับแวนตา แตะถ้าจะไป
 ทาซอของดำเรจททามาวางชายในตตาดเห็นจะหาทเหมาะแก้ตวไมได้
 ทรอโตกไมได้ค

อานพระนพนนรเรื่องเทยวเมองพมาคราวน พงครัดเตาถงเฮาเรอ
 จมทำให้แมนาเปดยนทาง อนนหนกเหมอนในเมืองเวา ร้องถันตอน
 ปากนาเจ้าพระยาซงเรอเตนอยทุกวณน เกดชนดวยเฮาเรอจมบตรองเกา
 เหมอนกน ร้องเกาเตนอ้อมไปทางเรอนตะเกยง เดยวนไปไมได้แดว
 เมอไปเทยวเมองเห็นเฮาเดาให้พงว่า แมแต่คันไมตมตงไปรานา
 อยคนเดยงกทำให้แมนาเปดยนไปได้มากมายนถ เรองนานนเกดจากระ-
 หมอมกถดวมนเหลอเกน เคยเห็นเชอนพงมาทตายทนแดว เพราะเมอทา

เขื่อนกนไม่ใหม่หนักตันทง มหนักเขื่อนไม่ได้มนเถอนตงไปกตตไนตเขอน
 พอดนไตเขอนร่อยหรือไปเขอนกเถอนตงแม่น้ำไป เว้นแต่เขอนในคตของ
 เทานนทอยไต เพราะนาตหนักเจ้าเขอนไหตถตงไปกตาทองคตองไต ส่วน
 แม่นานนอยาหวงเดยวว่าจะอยไต เขอนโรงนามนของฝรงชงทาเรยบรอย
 ณ ทคตบ้านพระยาปฏิพัททชงเขาชอไป บตหนักพงไหตถตงแม่น้ำไปแต้ว
 ยงกตเอาแผนคตเขาไปอ๊กเบนกองตองกอง แรงน่านมนกตแรงและ
 รวดเรยอยางยง ททานบคตองรงสค เขามบคตเมอแรกทาประคณา นายชาง
 ไปเห็นแต้ววานาชมออกไต แต่ไปเห็นเบนเวตาเยนแต้วจะทำแกไขไมทน
 จงตตไปวพรงนเขาเถตจจคอยทา ควยนกวจะไมสเบนไร แต่ตต
 คาคตหมาย รงเขาชนเบนชองใหญ่จนสำมารททควยกตอไต

เมอวานชนนไตไปเดยงพระวัดหัวตาโพง ทาบญถวายพระบาท
 ส้มเตจพระพุททเจ้าหวง แต้วเมอวานนไตทาชงคอกไมไปถวายบูชา
 พระบรมรูปบัญญัติมราชานุสรณ์ และเข้าไปส่นองพระเศษพระคุนในงาน
 พระราชกศตทกษณานุปทานพระบรมอัฐิ ขอถวายพระกศต

มเรองชอนนเกยวควยพระบรมรูป จะนำมาเถาถวายส่นกๆ
 เรองหนง เถตากรหม่อมไตรับใบปลิวตงมาทางไปรษณีย เรยไรเงิน
 ทายอดพระมาตาพระบรมรูปทรงม้าแทนททาย ซึ่งชไมยตักเขาไป
 บอกรชอูเรยไรว่า ถ. นรนทรชรรกษ ฉ่างกงานเรอเบค จอคอยุท
 ตระพานเซยว เห็นอาการหนักเตมท ยอดพระมาตาไมม่จะทาย เพราะ
 เบนชองอยไตพูนหนักบิต เขาไมได้ทามาแต่เตม อ๊กประการหนง
 ฉ่างกงานกเบนฉ่างกงานดอย อาจดอยเถอนหายไปชางไหนเดยเมอไร
 กไต การเรยไรจะสำเรจตตเพียงไรหรือไมกไมทราบ

ฝ่าพระบาททรงจำได้ถนัดหรือไม่ ว่าแทงวัดย่นนแต่งตัวอย่างไร
เกิดอาการหม่อมจำได้แต่ว่าแต่งร่มรามาคล้ายเขยวกาง เดื่อผาคคจะ
ขาวหัดวไม่มีทองและไม้เป็นล็ดดุดาด ได้เกราได้เทริด ถือหอกว่า
ยองแยงเบนทคอสักกน เขาบพาทยเพลง "กตม" จำได้เท่านั้นเอง ตาม
ทงานเบนแทงวัดย่นนหญิง ล้วนผู้ชายนนไม่เคยเห็นเขาเคย เพราะเขา
เดินอยู่ร่นนอกข้างศาลาตุ๊กขุน.

ศกรมศกรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

x x x

วันที่ ๒๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล ส้มเต็งกรมพระนริศฯ

หม่อมฉน ไตรบดาฯพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๔ ตุลาคมแล้ว

อุปเทห์แกหุหนักทประทานอธิบายมานนชอบกตหนักหนา พอ

หญิงพูนรูเชอได้ตองตงเลี้ยงของเชอพุดกับหม่อมฉนก็ได้ย่นดชน จะ

พยายามตองตอไป

เรื่องไตทรงรับใบปลิวเรียไรทำยอตพระมาดาพระบรมรูปทรงมา

อนไม่มแต่อาจหลอกตวงว่าหายนนเบนกต โกงอันแปดกหนักหนาทเคยด

แต่ก็ไม่น่าประหตาดใจ คงเกิดแต่ผู้ครอนเงนนเอง เหตุทรอนเงนนทเบน

ผลของการกินอยเดินหัดและตกแต่งบารงควสันเปตองกวารายได้ตอง

เบนหนันน แดวกเกิดรอนเวองหาเงนไซหน เบนเหตุให้คคทาดด้วยอุบาย

ต่าง ๆ

เจ้าเวียงเทียวเมืองพม่า

ตอนที่ ๘ เทียวเมืองพุกาม

วันพฤหัสบดี ที่ ๓๐ มกราคม เวลาเช้า ๓๐ นาฬิกา เรือถึงตำบล
 นยองอ Nyaung U (พวกเราเรียกกันว่า "หนองอ" ตามสะกดปาก)
 อันเป็นที่ตั้งบ้านเมืองพุกาม หัวหน้าข้าราชการในท้องถิ่นฝรั่งชาว
 อินเดีย (เห็นจะเบนตำแหน่งเช่นนายอำเภอ) กับพม่านายตำรวจออก
 คน ๓ ลงมารับ พาขนรถยนต์ไปส่ง ณ เรือนรับแขกของรัฐบาล ซึ่งอยู่
 ในเมืองพุกาม โบราณห่างบ้านหนองอไปข้างใต้ราวสัก ๓๐๐ เส้น ทาง
 ที่ไปตอนแรกออกจากหนองอมุ่งตรงตามชายของ ๒ ฝากถนนอยู่
 หนอยหนึ่ง แถวกั้นหมู่บ้านอย่างมรดอม และมิตรอกทางเดินระหว่าง
 บ้านเช่นเดียวกับบ้านนอกในเมืองเราต้อ ๆ กันไปจนถึงเมืองพุกาม ซึ่ง
 ยังมีซากประตูเมืองก่ออิฐกับศาลเทพารักษ์ ๒ ซากประตูเมืองเหลืออยู่
 แดกกาแพงเมืองยังแต่พอแต่เห็นเป็นแนวเนินดินไปไม่เท่าใดนัก ทางด้าน
 ตะวันตกแม่น้ำเอราวดีกคดลงเขาเมืองพงตงนำไปเสียแถวมากเหมือน
 อย่างที่เมืองเชียงแสน ไม่มกตั้งเกตุวารูปบริเวณเมืองพุกามเดิมจะเบน
 อย่างไร เมื่อเขาประตูเมืองไปแล้วไม่มีใครมีบ้านผู้คน มีแต่ดวงร้างเต็มไป
 ทงหน

ถึงเรือนพักได้สักประเดี๋ยวก็มคนเอาโทรเลขมาส่งให้ นักประหตาด
 ใจว่าจะเบน โทรเลขของใครส่งตามไปจนถึงเมืองพุกามด้วยเหตุใด แต่
 แน่ใจว่าคงเป็นข่าวดำคณูอินใดอนหนึ่ง เบ็ดช่องเห็นเบน โทรเลขของ
 ทูตกระหม่อมชาย ส้มเต้เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ส่งไปจาก

เมืองบดินททเกาะชวา ครั้นบอกวามสมเด็จพระนอญ เจ้าฟ้ากรมขุน
 อู่ทองเขตขัตยนาถ ต้นพระชนม ก็พากันตกตะตงแฉวเตย ไค้กเค้รว้าไป
 ด้วยกันหมด แต่ไม่ถ้ามารดจะทำอย่างไร ก็ได้แต่มีโทรเลขคอบแฉดง
 ความอาลัยถวายเป็นยั้งทุกกระหม่อมชาย อากการประชวรของสมเด็จพระนอญ
 นอญฉนกรู้อยู่แฉดงเตไปชวาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ด้วยทุกกระหม่อมชาย
 ทานครัดกระชบบอก ว่าหมอเขาว่าไมม่ทางที่จะหาย ได้แต่ระวงอย่าให้
 พระอาการทรุดตงรวดเร็วจะอยู่ชววนไปเท่านั้น สมเด็จพระนอญเอง
 ก็ทรงทราบแฉดมีได้ประมาท แต่เมื่อฉนไปชวาด้วยทรงฉบาย แฉดจ
 ไปไหนไปได้ แฉดงพระเมตตาโปรดให้มีการเตยงประทานเมื่อตรงฉน
 เกิดของฉนครบ ๖ รอบในเวดาทอยู่เมืองบดินทฉน แฉดฉนฉนทุก
 ชววนให้ทรง “ราชฉกชาติ” เชิญแฉดจไปแฉดวยฉนมด้วยกนทรานชาย
 ฉนมในเมืองบดินท เหมือนอย่างฉนได้เคยพาแฉดจไปเตยงทรงพระเยาฉ
 เมื่อตามแฉดจสมเด็จพระพุทชเจ้าทดวงไปชวาด้วยกน ก็ทรงฉนเรง
 บดินทงพระหฤทัย ไม่ได้ฉนเคยว่าจะได้เห็นสมเด็จพระนอญเบนครั้ง
 ทฉดเมื่อไปชวาครั้งฉน พอรูชวฉวฉนพระชนม เจ้าหญิงพากน
 เขาของหายไปหมด เห็นจะไปร้องให้ อยู่ชางนอกแฉดฉฉนฉน
 ไปคคคฉนฉนฉน จะพรรฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน แต่คคค
 เห็นฉนคฉนฉนสมเด็จพระนอญจะทรงฉนฉนพระนามกรฉน “ขัตยนาถ”
 ด้วยทรงพระคฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน และได้ทรงพฉนฉนให้
 ปรากฎแฉดงทงในเวดาทฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน เพราะ
 ฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน “นารก นาชม ฉนฉนฉนฉน” เป็น
 ฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน

ในคืนเช้าวันถัดมา นายอำเภอพาภานันท์ใหญ่บ้านมาหา ค้อมมา
 ออกหนังสือให้หมอสว่างชาวอนเดยซึ่งประจำท้องที่มาพิจารณาเผื่อพวกเรา
 ใครจะเจ็บไข้ไม่สบายก็ให้เรียก นอกจากนั้นทเวอนพักอะไรบกพร่อง
 เขาก็จะมาเพิ่มเติม ดังเช่นโคมไฟไม่สว่างเพราะไม่มีไฟฟ้า เขาก็ไป
 ขวนขวายหาโคมเจ้าพายุมานำให้ใช้จนเพียงพอ รู้สึกขอบคุณความเอื้อเฟื้อ
 ของเขามาก เวอนรบแขกที่เมืองพุกามเขาช่างเดือกที่สร้างไว้บนเนิน
 โกลดกับฝั่งแม่น้ำเอราวตตอนกลางเมืองพุกามเก่า อยู่บนเวอนแต่เห็น
 ภูมิทัศน์ไปใต้ไกลทุกด้าน แต่เบนท์เปิดยวห่างบ้านผู้คน มีแถวตรง
 ของโบราณรายอยู่รอบข้าง ใครกตวณกเห็นจะไม่อยากอยู่

จะเดยพรรณนาถึงลักษณะเวอนพักของรัฐบาลในเมืองพม่าเดย
 ครงหนดยกเดย เวอนพักเขาทำเบนท์ ๒ ประเภท ประเภท ๑ เรียกว่า
 เซอเคตเฮ้าส์ Circuit House ความตรงกับว่า "เวอนมณฑล" สำหรับ
 เบนท์พักของข้าราชการชั้นสูงเวตาออกเดินทางตรวจราชการ รัฐบาล
 ใช้เวอนนนเบนท์รบแขกเมืองดวย แม้วกทองเทยวตาเบนท์คนชั้นสูง
 และได้รับอนุญาตพิเศษของรัฐบาลก็อยู่ได้ แต่พวกทองเทยวดูเหมอน
 จะตองเดยคารวมเนยม เวอนพักอยางนมแต่ตามเมืองสำคัญในราชการ
 หรือสำคัญดวยเบนท์นทชาวต่างประเทศไปกันมากเช่นทเมืองพุกาม
 นนได้เคยอยู่เวอนพักของรัฐบาล ๓ แห่ง คือทเมืองมณฑลเดแห่ง ๑
 เมืองพุกามแห่ง ๑ และเมืองแปรแห่ง ๑ ลักษณะคตยกนทงน คอ
 เบนท์เวอนไม้ ๒ ชั้น มทองนอนอนมทองนากากบหตยห้องทงชนบนและ
 ษนดาง ห้องนงจะรวมกันก็ได้หรือจะบดประคูนเบนท์หตยห้องก็ได้
 แดวแต่คนอยู่เบนท์ดวยหรือหตยพวกดวยกัน แต่ห้องกนอาหารนน

รวมห้องเตียงนอนหมด ถ้าคนหลายพวกก็แยกกันเป็นหลายโต๊ะ เมื่อ
 ฉันไป รัฐบาลจัดให้อยู่ห้องหนึ่ง ไม่มีพวกอื่นมาปะปนทุกแห่ง ข้างหลัง
 เรือนนอนแถวสำหรับเป็นครัวไฟเป็นทีไวรดยนต์และห้องบัวอยู่ นอก
 จากนนักเบนท์อยู่ของพวกพนักงานรักษาสถาน บนเรือนพวกมโตะเกาะ
 และของทจากองโซ่ครบทุกอย่าง เบ้นคนแต่เตียงนอน ฟูก เบาะ เมาะ
 หมอน มุ้ง (แต่เขาบอกเมื่อก่อนไปจากเมืองร่างกึ่ง ว่าของเหล่านี้พวก
 รักษาสถานไม่มีใครหมั่นซักฟอก ควรใช้ของที่เขาไปจากบริษัททอมส์ก
 ตกว่า) เครื่องใช้เช่นเครื่องต่างหน้าและถาดจานชามมดชอมชอน
 หมดทุกอย่าง ที่ในครัวก็มีเครื่องใช้ครบครัน แท่งโตไม่มีไฟพวกม
 โคมน้ำมัน ไม่มีประปากมบอณาใช้อยู่ในบริเวณ ถึงทมประปากมคน
 ตกนมาบอชมาให้อาบ พวกพนักงานรักษานวดหัวหน้าพดภาษาอังกฤษ
 ได้ทุกคน และมักเบ้นตวงก็ประกอบอาหารด้วย ถ้าผู้ใดไปแต่ตัวจะ
 ว่าเหมาะให้พนักงานรักษาสถานหาเตียงคดด้วยได้จกได้ ถ้ามีกบอย
 ของตัวไปเอง ผู้เบ้นหัวหน้าก็เบ้นแต่มารับใช้แต่ให้ถนของรักษาความ
 สะอาด พวกเราเบ้นแขกของรัฐบาลไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่
 เรือนพัก จึงให้บาเห็นจรางวัลมากผิดกว่าคนเดินทางสามัญ แต่ก็มีกบ
 ทยเบ้นส่งรับรายทุกแห่ง ไม่น่าเสียตาย

เรือนพักของรัฐบาลออกอย่างหนึ่งนั้น เรียกว่าดกบงกะโด ฉันได้
 ดกบง ๓ ทมอยู่ ณ คาบดหนองอ ดเหมือนจะมทุกคาบดทสำคัญ
 สำหรับเบ้นทพักของข้าราชการในท้องถิ่น เช่นพวกกรมการจังหวัดหรือ
 กรมการอำเภอเมื่อเดินทางเที่ยวตรวจราชการ แม้บุคคลภายนอกเมื่อได้
 รับอนุญาตเพียงผู้จราชการจังหวัดก็พักได้ ดกบงกะโดเบ้นเรือนไม้
 ชั้นเดียวขนาดย่อม ยกพนตั้งจากแผ่นดิน ๒ ศอก เติดยงหน้าเบ้นทง
 ในประธานห้องกลางเบ้นทกนอาหาร ต้องวางเบ้นห้องนอนมห้องนา

คอกกัน เติดยังหึ่งเบนห้องจตุอาหาร เครื่องแต่งเครื่องใช้ครบ
 ทกอย่างทานองเคยจนกบเรือนรบแขก เบนแคเดจกว่า มบายเขียน
 คัดไวทห้องกนอาหาร บอกอตราคารวมเนียมต่าง ๆ กับทงชอบงคืบ
 สำหรับคนทไปอยู่ ข้างหลังเรือนออกไปมเรือนแถวที่อยู่ของพนักงาน
 วิชา ดูเหมือนผู้รักษาจะรบเหมาะทำการอย่างไ้เด็ด เบนแคเดจเรือน
 และเครื่องใช้เบนของรัฐบาล ผู้รบเหมาะไม่ต้องลงทุน เรือนพักอย่างน
 ทเมืองชวากม เรียกว่า "ประสังกระหน"

เมืองพุกามนอกจากเบนทมของโบราณมาก ยังเบนแหงตทชนชอ
 ดอเดองอิกอย่าง ๑ ว่าท่าของตงรกดกกว่าทไหน ๆ ในเมืองพม่า ใครไป
 เมืองพุกามกตงหนาไปหาชอของตงรกดวย เมอพวกกรรมการมาทา ฉน
 ทามเขาว่าจะหาชอเครื่องตงรกดวยประการใดดี เขาบอกวาเครื่องตงรกด
 นนทาคนตามบานแหงตเดกเดน้อย โดยปรกคิมคนอนไปรบชอจากผู้ทา
 รวบรวมเขาไปเที่ยวขาย ส่งตงไปเมืองวางกบบาง เมืองอนบาง ที่เขา
 เที่ยวเรขายในเรือรบคน โดยสารชนตองหรือขายพวกทองเที่ยวทมาตง
 เมืองพุกามกม เขาไปวางขายตามรานในทองตตาดกม แคของเชนนน
 มกหาของดยาก เพราะคนสำมญชอบชอแคของเดจทราคาถก ชาวบาน
 กมกทาแคของชนคณนเบนพนเพราะขายคตอง คอบางแหงผูกาเบนชาง
 จงทาอดมมอ คองหาตามบานพวกชางจจจะไ้ของคิ แคเดยจน
 รัฐบาลตงโรงเรียนชางรกดชนแหงหนงอยู่ไม่ห่างทเราพกนก ทโรงเรียน
 นนทาแคของมมอด และมักทาของแปดก ๆ ส่งตงไปขายฝรังทเมือง
 วางกบ เขาแนะนำให้เราไปเดอกหาของทโรงเรียน และเขาจะให้กำหนด
 บาดรองพวกชางทมของทาอย่างประณตเขามาออกรานขายในบริเวณ
 โรงเรียนเวดาเมอพวกเราไปดวย ฉนกเห็นชอบตามความคิดของเขา

ได้ไปที่โรงเรียนในวันหลังกล้าเรียกประโยชน์เหมือนอย่างที่เขาทำได้
 เห็นของดงรักททำในโรงเรียนและที่กานนไปบ่าวร้องให้เอามาขายวาง
 รายเบนนแถว ผู้หญิงขายเบนน มของผสมดทเขาเดอกมาโดยมาก กำนัน
 เห็นจะกำซบเจ้าของมิให้มานราคาด้วย เดอกหาซอของที่ชอบใจได้
 ราคาถูก ๆ ซอนให้ใจพุ่งช่านอยากจะซอของฝากญาติและมิตร คิดถึง
 คนนและคนน ดงมอซอบางแถวจึงรู้สึกดว่า "เงินในพก" เห็นจะ
 ไม่พอซอได้ตามใจประสงค์

โรงเรียนช่างรถทรัฐบาดตง ณ เมืองพุกาม วิชาเขาจัดการถูกใจ
 นนมาก ด้วยเขาถอบเนนหดกว่าจะหดนกรเรียนให้ไปทำของดงรักขาย
 เบนนอาชีพโดยถ่าพงคนในวันหน้า แต่ให้มผสมและความคิดดกดททำ
 กนมาแตกอน ด้วยถอดหดนกรฐบาดไม่สร้างโรงเรียน โรงงานให้เบนน
 ดกรามทรทราวอย่างไร เครื่องจกรเครื่องกลอย่างใดทเหลอกถาดงชาวเมือง
 จะมิได้กไม่เอามาใช้ในโรงเรียน ตัวโรงเรียนใช้เครื่องไม้ปลูกแต่เบนน
 ศาตาถอง ยกพนดงดัก ๒ ศอก มีห้องถ่าหรับเก็บของทางดำนดักด
 ห้องหนึ่ง ให้นกรเรียนนงทการกบพนในศาต่านน ตัวครผู้จัดการโรงเรียน
 เบนนชาราชการชน "อู" มีศษย (ดูเหมือนจะจำกตจำนวน) ดัก ๓๐ คน
 วิชาสอนนนครุเบนนผู้คดแบบและผกต์อนตรวจตราให้นกรเรียนรวัชทการ
 ต่าง ๆ ในกระบวนทำเครื่องรักให้ทุกอย่าง เวดามเออนไป เรียกนกรเรียน
 เขาประจำทให้ณนคูวิชาสอน เห็นนกรเรียนบางหมุกถาดงเขียนดายดงกบ
 ดงของตามแบบทครให้ บางหมุชดพนรทความดวดดายทเขียนแถว
 บางคนชดชกเงาพนทดงรัก และทออย่างอน ๆ อก ของททำในโรงเรียน
 พนขายเขาเงินมาถุดทนนในค่าใช้ถ้อย ถ่าวถงของดงรักททำ ณ เมือง

พุกาม ของท้าวบ้านท่าขายก โอนาและแอบหมากเป็นมากกว่าอย่างอื่น
 เพราะใช้กันในพนเมืองแพรหลาย แคมทงททอย่างประณีตและททา
 ขายราคาถูๆ ของททสำหรับขายชาวต่างประเทศก็มกททของทฝรั่ง
 ชอบใช้ เช่นหีบเขียนหนังสือ โต๊ะเล็ก ๆ สำหรับตงข้างเกอ ดงรัก
 หลายลวดเป็นลายรูปภาพเรอต่าง ๆ ซงซ่างพม่าถนัดมก บางอย่าง
 ก็เป็นรทนาเกดยง เขียนลายทองทาเป็นกระถางต้นไม้และจานจัดดอกไม้
 เป็นต้น ของททตามบ้านซ่างมกจะทตาม ๆ กัน อาศัยโรงเรียนเป็น
 บัญญาคิดแบบอย่างให้แปลกออกไป เมื่อนั้นไปกาดงเขาเพงคิดแบบ
 ทาซ่างมอ เครื่องโต๊ะมโอบจวนรอง ดงรทนาเกดยงเขียนลายทอง
 (อย่างลายรดน้ำ) เป็นรูปสิ่งหัดศวดต่าง ๆ อย่างพม่า ว่ากาดงขายก
 เพราะททาโอได้บางจนถงบบบบแวดกตบคนรูปได้ และกาดงคิดทาของ
 อื่น ๆ อีก เขาเอามาให้ฉนตูกหลายอย่าง

ใดความรูแปลกในทางโบราณคดีเนื่องด้วยเรอทาของดงรักใน
 เมืองพม่าอย่างหนึ่ง จะกถาวไว้ตรงนด้วย ฉนได้เห็นในหนังสือพงศาวดาร
 พม่าฉบับหนึ่ง ว่าวชทาของดงรทนน พระเจ้าหงส์าวตบเรงนองได้ไป
 จากเมืองไทย (คือว่าได้ซ่างรทไทยไปเมอศกกรุงศรีอยุธยาได้ใน พ.ศ.
 ๒๓๓๒ นับเวตามาจนบัดนี้ ๓๖๗ ปีแล้ว) ถาจริงดงวา กพงฉนษฐาน
 ว่ากรงหนได้ไปแวดชทารก "นาเกดยง" กับทา "ลายรดน้ำ" จึงม
 ของพม่าทาเช่นนมาแต่โบราณ แวดชทชดพนรทงไปเป็นรูปภาพและ
 ถวดลายต่าง ๆ นน พวกซ่างชาวเมืองพุกามเขาบอกฉนว่าเพงได้ฉนไป
 จากเมืองเซียงใหม่เมอชนหง

ยังมีประหลาดค่อไปอกออย่างหนึ่งทพมาเรยกรทว่า "ตก" เพราะ
 ฉฉนพม่าพูดฉาเนียง ร ไม่ถนัด คำว่าตกอาจจะแปร่งไปจากคำว่ารทใน

ภาษาไทยก็เห็นได้ แต่อย่างไรจึงไปตรงกับคำฝรั่งเรียกของดงรักว่า
 “ดักเคอ” ฉะนั้นดูในอภินานภาษาอังกฤษ บอกว่ามดค์พัทธมาแต่ภาษา
 ฝรั่งเศส และฝรั่งเศสได้มาจากคำ “ดัก” ภาษาเปอร์เซีย โยนปัญหา
 กลับมาทางตะวันออกอีกดังนี้ ไทยเราจะคิดวิชาดงรักได้เองหรือได้มา
 จากไหน ถ้าได้มาจากประเทศอื่นจะได้คำเรียกวารภกมาดด้วยกนกบวชา
 ดงรักหรืออย่างไร เพราะคำว่าภกพองกับคำที่หมายความว่าค้นหาใน
 ภาษาไทย น่าจะได้ส่วนี้ไปทางจีนและญบุ่น เพราะเขาถนัดในการ
 ดงรักมาแต่โบราณทั้ง ๒ ประเทศ ครั้นสอบถามพวกจีนและญบุ่นที่เมือง
 มินัง ได้ความว่าจีนเรียกของดงรักว่า “ชิว” หรือ “ชิวหว” ญบุ่นเรียก
 “กูรชิว”

กลับแปลกไปดงจึงยังแก้ปัญหาไม่ออก

การที่พวกเราจะเที่ยวในเมืองพุกาม ได้อาศัยอุงเวงชิน ผู้รังกรม
 ครองโบราณคดีที่รัฐบาลให้มาเป็นคนนำทาง และได้อาศัยหนังสือนำทาง
 ที่อาจารย์คอเซียง โทแต่งไว้ด้วย ในหนังสือกล่าววาทเมืองพุกามมีวัด
 โบราณอยู่เรียงรายตลอดไปตามด้ามแม่น้ำเฮราวดีเกือบ ๘๐๐ แห่ง มีชน
 ไปข้างด้านตะวันออกทางบนบกเกือบ ๒๐๐ แห่ง จำนวนวัดโบราณแม่
 ที่เหลืออยู่ในเวลานี้มากกว่า ๕,๐๐๐ เป็นวัดร้างแทบทั้งสิ้น พวกเรามอง
 เพียง ๓ วันพจนวสัยที่จะดูได้ทั่ว จึงปรึกษากันกับอุงเวงชิน ตกกลงกันว่า
 จะไปดแต่ที่เบนวัดสำคัญในพงศาวดาร และสำคัญในการก่อสร้าง จะ
 เริ่มเที่ยวดูตั้งแต่เวดามายวันทไปถึง ให้ไปว่าเหมาเช่ารถยนต์ประจำ
 ไว้ ๒ คัน ในหนังสือนำทางซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ว่าที่เมืองพุกาม

มแต่มาทบแถวหน้าสำหรับพวกทองเที่ยวจะไซ้เบนพาหนะ วิทยาลัยเห็นจะ
 เพลงมเมอมชาวต่างประเทศไปเที่ยวมากชนไม่ชามานก ถนนใช้รถกยง
 ไม่มกถ่าย คองขบรถยนต์ไปตามทางแถวบนพน ทงรถยนต์แคะคนขับ
 กเหมือนกบตามหัวเมืองของเรา คือเบนรถเกาแกทไมไซ้ในบ้านในเมือง
 แดง แคะคนขับกออกจะทาม แคะกยงตกว่าไปแถวหนหรือชมาอยนนเอง
 เวมเที่ยวในวงแรกกเกิดความตบากชนอยาง ๓ คนเคยไดยนจากผู้ทเขา
 เคยเที่ยววาทเมืองพุทตามเขาวตไมคองถอดเกอก ถ้อยถามอุเงวชินแกบอก
 วาถาเขาวตทมกรรมถารพมารกษา เช่นวตพระมหาธาตุชเวตฉนคองแคะ
 วตชานนทวทาร เห็นจะคองถอดเกอก แคะถาเบนวตรางทอยในปกครอง
 ของกรมตรวจโบราณคตทไมคองถอด ครนไปเที่ยววงแรกเห็นอุเงวชิน
 เคนคนเปต่าไมไ้เกอก ถามแกวาวนนเราจะไปแคะทวตรางไฉนจึงไมไ้
 เกอก แคะถอบตามชอวา ทวแกเบนชาวเมืองพม่า ถาพวทพม่าเห็นไ้
 เกอกเขาวตทกจะพากนชตใจ วันหน้าแกยงจะตองมาเมืองพุทตามแต่โดย
 ตาพง ถาชาวเมืองเกตยตชงเดยแคะเกรงจะตบากในการรักษาตัวให้
 ปลอดกย แต่ถ่วงพวทเรานนไ้เกอกกไ้คไมคองเขาอยางแก เมอพงวา
 เช่นนนคณกคตเห็นวาทงเราเบนแซกเมืองพวทพมารูจาเบนไทยถอพระ
 พุทธค้ำฉนา ถาไ้เกอกเขาวตทเมืองพุทตามถงไมมกยอนตราอยางใด
 พวทพมากงพากนคเคยนวา "เจ้าโยเคย" เบนอดชช หรือเบนมจฉาทฐ
 จะเดยเดยชชของไทย ฉนจึงยอมถอดเกอกคด้วยกบเขา คความทกถาว
 มาคอนน ฉนรวมเอาเรื่องเบตเคตตทมในเวดาเที่ยวเมืองพุทตามมาเดา
 เดยก่อน แคะจะเดาถงเรื่องเมืองพุทตามค้อไป

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๓๓ ตุลาคม ๒๔๗๘

กราบทูล ถ่มเตจกรมพระยาดาวง ๆ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระทศกถงวันที่ ๒๒ เดือนนี้ ประทานไปพร้อมด้วยพระนิพนธ์
เตาเรองเทยวเมืองพม่า ทอนท ๗ ดองแม่น้ำเอราวดี (ทอนท ๓) ประกอบ
ด้วยรูปฉาย ๓ รูป ได้รับประทานแล้ว เบนพระเดชพระคุณจนเกล้า

รูปยานมาศ เกด้ากระหม่อมดำคณิศรไปทีเดียว คิดว่าจะคล้าย
กับสัตว์กา เพราะสัตว์กาเราเรียกดาวอ ยานมาศพม่าก็เรียกดาวอ เบนขอ
เหมือนนกน จึงคิดว่าคล้ายกัน เมื่อผิดไปแต่จกเอาเขาไม่ได้ เอาทบรรจุ
พระบรมศัพพะพระเจ้ามณฑลเขาแทนคแดง

ขอพระปรารภเรองพมพกฏมนเทยรบาดแจก เห็นไม้ควรทรง
พระวัดก หนังสือแจกงานศัพพแมจนทุกวณน ดไม้ส่เบดยณแปลกไปก่า
แตกอน ททากนอย ถ้าจะแบ่งออกกเห็นจะจคได้เบน ๓ ประเภท
ประเภทไต้เปตาเบนชรรมกถา มกเบนของพระให้ช่วยเจ้าภาพ ประเภท
งายไปขอหนังสือสำเรจทวงชาย ในตถาตมาแจกมกเบนตาราจต่าง ๆ
มตาราทาปฐมพยาบาศ ตาราปรังอาหารเบนคณ ประเภทสำรง คอ จคค
พมพจนจาเพาะงาน โดยมากเบนหนังสือกร ๆ ออกจากหอสมุดเบนพน
หนังสือซ่งแดงใหม่ตวยฉปากใหม่ ตพมพนอกหอสมุดนมนนอยนถ ถ้า
จะเทียบตวยหนังสือทแจกกนอยทง ๓ ประเภทน นบเบนสำนวนรอยกจะ
มีไม้กวารอยละ ๒ คองเบนงานพเคษจรง ๆ จงจะมชนได้ หนังสืออกฏ
มนเทยรบาดพม่ากเบนพวกหนังสือกรพวกเดยวกับทเขาตพมพแจกกนอย
เล่มขอ ไม้สัดแปลกกว่าเขาไป

ว่าถึงคนอ่าน ไม่แต่กฏมนเทียรบาดพม่า แม่หนังสืออื่น ๆ ก็มี
 คนอ่านน้อยทงนน ธิไปทงกนเดี่ยแหดะมาก ถ้าจะให้คนอ่านมากเดว
 ต้องตพมพททวนเรองรก ซงเรยกกนเดยควนวาเรองเรงรมย เขาใจวา
 เขาอยางมาจาก โนเวดฝรัง แต่กไมมีใครเขาแจกกัน แม่ฝรังเองหนังสือ
 โนเวดกมีคนชอบอ่านมาก ตพมพตงแ่งตงตงกชายหมด ถ้วนหนังสือ
 ทเบนทดกฐานตพมพมากไมได้ ขายไมออก

ถ้วนพระองคฉาพระบาท ผู้ทรงนพนหนังสือมาแเดวเบนอนมาก
 นน แม่จนทกควน หากมีใครแ่ตงปารุกถาในวททยกระจายเดยง
 กต หรือแ่งหนังสือตงพมพกต ถาเบนเรองในทางประวดแเดว จะตอง
 ออกพระนามยกเขาพระนพนชอนได้ทรงรจนาไว้ ณ ทไตทหนังสือมาอาจเบน
 หดกเด่มอ เดยงที่ถบประมาทวาทรงแ่งเทวดไทตนนยงไมปรากฏเดย

อ่านพระนพนชเดาเรองเทยวเมองพมาควรavn เรองผัดนกด แต่
 เทวดเบนเถากดย ถอดงผพวกมอญุกทากนเบนงานบิ เคยไปเห็นทปาก
 ดต แต่ผดกนทเขาตงผบยาตายายชองเขา เรองบอนามนตนเพงได้ความ
 รุ วนามพนนอยปนกับนาคชองเขามาคตแยก ได้พงพระดาร์ถบั้นในการ
 บนตตงเมองแปร นกอดทวเราะอยในใจ ให้แเดเห็นเบนรปภทไปทเดยว
 ตตามทนกไตทเคยไปเคยชน ทไหนจะชนยากถาบากกจวเมองแปรเบนไมมี
 เกตวาทระหมอมเคยตองตงคตงนถ้ชา ทแฉะคนเบนบั้นไตนนไมเคยพบ ใจ
 ผูกอยุทเมองถาวเขต ควยเบนเมองเกาไมเคยไป ตงใจคอยพงพระดาร์ถ
 เดาเขาไปคอบกับเมองพุกาม แต่เรองเมองพุกามคตทบเขาเมองถาวเขต
 จิตไปถนัตใจ

จะเก็บเขาเรองเดกนอยทนกประหลาดมาเดาถววย เมองนท ๓๘
 เวดาเย็น นายพนเชกฤษ ผู้ชวยทตฝรังเศสฝายทหาวมาเซนชอในถ่มุต

เยยมแดงส่งให้เขามาบอกจ่าขอเผ่า เกิดอาการมอมออกไปหาเห็นเขา
ตกใจแดงเต็มยศตคราเดมท พายุช่วยทุกฝ่ายทหารคนใหม่มาหาด้วย
แดงเต็มยศตครามาเหมือนกัน อะไรทำมาออกแขกเมืองกันเดือน ๆ
ครนพูดกันก็ไม่มีอะไร คิวเองดากดับไปเมืองนอก พายุแทนตัวคนใหม่
มาให้รู้จักเท่านั้น ครนกลับไปแล้วเกิดอาการมอมกตรครอง นจะท้ออย่าง
ไรดี เขามาหาด้วยตั้งใจจริง ประกอบด้วยประโยชน์พยายามอย่างหนัก
จนงนเคยยกไซท์ จึงคิดจุดกระเช้าเดบียงไปส่งให้ ในฉวนเมื่อเขาชน
รถไฟกลับไป ขยับจะเป็นกรรมนิยมไทย ไม่ใช่ฝรั่ง

กราบทูตลงนายพนเอก ฤษี แดงเต็มยศมา นกดงเครื่องแดงคว
เต็มยศอย่างเก่าของเรา ผ่าพระบาทเศยครดับอกว่า เขมชาบเบนภาษา
แขก ผ่าทอทอง เขาเรียกว่า "กิมกบ" คอมาเมอดองดำมฉวนนเอง
พระยาอนมานราชชนแจ้งรายงานมาให้ทราบว่าได้ค้นปทานุกรมพบคำ
เหล่านี้ว่าเบนภาษาเปอร์เซีย คือ

(๑) Tash เข้าใจว่าตาด

(๒) Kimkhab เข้าใจว่าเป็นเขมชาบ

ทั้งดองอย่างนี้ อธิบายให้ไว้เพียงฉวนเบนผ่าทอทอง

(๓) Zarabaft เข้าใจว่าเป็นเยยรบับ อธิบายให้ไว้ว่าเป็นผ่า

ทอทองเหมือนกัน Zara ว่าทอง baft ว่าทอ พระยาอนมานสั่งดยว่า
ทำไมตัว Z จึงเบนเสียง ย ไป แต่กเห็นอย่างเช่นคำ Ziva ก็เบน ยหว่า
ได้บอกให้เข้าใจแล้ว ว่าทเรียกว่าเยยรบับน ไซ้แต่ในหนังสือและ
กราบทูต จดว่าเบนราชาศัพท ทเรียกกันโดยสามัญเรียกว่ารบับ

(๕) อัดดี คำหนายไป พระยาอนมานไปค้นพบในปทานุกรม
ภาษามลายู เขียน อัดเตตต กัม อัดตตต กัม ให้คำอธิบายว่าเป็นแพร
คควน เขาไปเสี้ยทางหนง

อนง พระยาอนมานค้นพบคำ ผ่าด้าน ในปทานุกรมอธิบายให้ไว้
ว่าเป็นผาชนิดศควโบราณ ผาเป็ดอกไม้โบราณ ในภาษาเปอร์เซียผา
ชนิดหนง เรียก Shal ว่าเป็นผาทอดด้วยขนอูฐแกมไหม ต่อมาใช้ขน
แกะหรือชนิดศควอน แกมไหมหรือตายกได้ ซึ่งภาษาฝรั่งเรียก Camlet
เสี้ยงไปเข้าใกล้ข้างกำมะหริด

ขอประทานทูลถามปัญหาข้อหนง คำใช้ในหนงสือเรียกพระนาม
พระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าว่า "พระเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์" เคยเข้าใจ
กนว่าหมายถึงสมเด็จพระนเรศวร กับสมเด็จพระเอกาทศรถ หากจะหมาย
ถึงพระองค์อื่นในรัชกาลอื่นออก จะมีได้หรือไม่.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

×

×

×

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ตุลาคม ๒๔๗๘

กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

ถวายพระทศถนออกแคว ดงวันที่ ๒๕ ได้รับประทานแคว

ขอประทานกราบทูลอาการตกช่ายเจริญใจ อาการเพ้อหลงอะไร
หนหายไปหมดแล้ว กลายเป็นขรมอดยนิตที่จะอยู่แต่ในห้อง เห็นไม่
ออก ไปทางเคอนมต นับว่าเป็นอาการตกช่ายลงมาก อันควรจะเบาใจ

เครื่องสัมฤทธิ์ ณ พระที่นั่งอัคราภิเศกมณีนพ มคาคถาวาผู้สร้าง " ถวาย
 พระราชกุศลแก่พระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ " สอดคล้องตรงกับ
 สมเด็จพระบรมราชา (ที่ ๓) กับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งเป็น
 พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทั้ง ๒ พระองค์ ตาม
 เรื่องพงศาวดาร " ฉบับหลวงประเสริฐ " ซึ่งแต่งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระนารายณ์ ว่าเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสวรรคต ทรงมอบแคว
 ราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาให้พระบรมราชาราชโอรสพระองค์ใหญ่ครอง
 แลมอบราชสมบัติเมืองเหนือให้ " พระเชษฐาธิราช " ราชโอรสพระองค์
 น้อยครอง เขากับเวด้าพระยาศรีธรรมมาโคกเจ้าเมืองกำแพงเพชรหัดรูป
 พระอัคร ครองนหมพระเจ้าแผ่นดินเป็น ๒ พระองค์อยู่ ๓ ปี สมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราช (ที่ ๓) สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๕ สมเด็จพระ
 เชษฐาธิราชก็ได้ครองหมดทั้งประเทศแต่พระองค์เดียว ต่อมาเฉลิม
 พระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดี (ที่ ๒) นอกจากหม่อมฉันนี้ไม่
 ออกจากระมพระองค์อื่นอีก

เมื่อเร็ว ๆ นี้พระยาอนุমানมจคหมายมาถงหม่อมฉัน ขออนุญาต
 พิมพ์รูปสัมฤทธิ์ที่พม่าเอาไปจากเมืองไทย กับคำอธิบายของหม่อมฉัน
 ประกอบกับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง " เรื่องวิจารณ์
 พงศาวดาร " ซึ่งจะพิมพ์เป็นหนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
 พระองค์หญิงอรพนทุเพญภาค ด้วยแก่ได้เห็นหม่อมฉันให้เป็นของ
 ฝากแก่ทวดงบริบาลบรรณชาติ เมื่อกลับมาจากเมืองพม่า หม่อมฉันได้

อนุญาตไปแล้ว เขาตั้งพระราชนิพนธ์มาให้ดด้วยทง ๒ เรื่อง หม่อมฉัน
ออกชอบที่เขาตั้งใจหาความรู้ จึงเขียนวิจารณ์ไปให้เขาเฉพาะตัวบ้าง
เล็กน้อย ได้คัดสำเนามาถวายทอดพระเนตรเห็นด้วย

ในคราวเมตหม่อมฉันถวายเรื่องเที่ยวเมืองพม่าตอนที่ ๗ ตอนที่
๒ มาถวาย แต่รูปประกอบพิมพ์ไม้กัน จะตั้งถวายต่อคราวหน้า

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

กึ่ง ๒๖ ๒๖ ๒๖

x x x

(สำเนา)

วันที่ ๓๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ถึง พระยาอนมานราชชน

ฉันได้รับจดหมายของเจ้าคุณดวงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ขออนุญาตพิมพ์
รูปฉายภาพทองสัมฤทธิ์ซึ่งพม่าเอาไปจากกรุงศรีอยุธยา กับคำอธิบาย
เรื่องประวัติรูปฉายภาพเหล่านั้น ที่ฉันได้ส่งไปให้หลวงบริบาลบรรณรักษ์
ประกอบกับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งจะพิมพ์แจก
ในงานพระศพพระองค์เจ้าหญิงอรพินทุ์เพ็ญภาค และเจ้าคุณตั้งสำเนา
พระราชนิพนธ์ทง ๒ เรื่องมาให้ฉันดูด้วยนั้น ชอบใจเจ้าคุณมาก

ขอโทษพิมพ์รูปฉายภาพทองสัมฤทธิ์กับคำอธิบาย ฉันอนุญาต
ไม่ขัดขวาง เจ้าคุณจงไปเอารูปกับคำอธิบายที่หลวงบริบาล มาจ้าง
พิมพ์ตามปรารภณาเถิด ฉันได้มีจดหมายบอกอนุญาตไปยังหลวงบริบาล
ด้วยแล้ว

ทนตอบจกหมายเจ้าคุณเข้าไปสักหน่อย เพราะอยากจะอ่าน
 พระราชนิพนธ์เดี่ยก่อน เมื่ออ่านแล้วเห็นพระราชนิพนธ์ ๒ เรื่องนั้น
 ผิดกันชอบกต พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้าไม่ปรากฏในหนังสือนั้นว่า
 ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อใด ฉะนั้นนิชฐาน (โดยอาศัยเหตุที่จะบอกแก่
 เจ้าคุณต่อไปข้างหน้า) ว่าทรงพระราชนิพนธ์เมื่อบจอ พ.ศ. ๒๔๑๗
 แต่เรื่องพระราชวิจารณ์พงศาวดารบอกไว้ในหนังสือว่าทรงพระราช
 นิพนธ์เมื่อ "บดินทศก" และหลังศกมีหมายเลขบท ๑๐ ในรัชกาล
 ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๐ ภายหลังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ๓ ปี

อธิบายที่จะกล่าวต่อไปนี้ ขอให้เข้าใจว่าบอกแก่คุณเจ้าคุณเป็น
 ปฏิภาณไมตรีจิต มิใช่สำหรับให้เอาไปลงในคำนำหนังสือซึ่งจะพิมพ์ใหม่
 เหตุที่เห็นว่าคุณพระราชนิพนธ์ ๒ เรื่องผิดกันชอบกตนั้น ด้วยพระราช
 นิพนธ์เรื่องวงหน้าทรงแต่งตาม "หนังสือ" พงศาวดารที่ปรากฏเป็น
 คำรายอยู่แล้ว คือหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม กับพระราช
 พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์แต่ง (แต่เวลานั้น
 ยังไม่ได้พิมพ์) รูปพระราชนิพนธ์เป็นแต่อย่างบอกบุญเจ้านายที่ได้
 เป็นวงหน้ามาแต่กรุงศรีอยุธยา กับอธิบายเหตุที่เจ้านายเหล่านั้นได้
 เป็นวงหน้า มาปรากฏพระราชวินิจฉัยเป็นข้อสำคัญอยู่ข้างท้ายว่า กรม
 พระราชวงศ์บริวารวิชัยชาญ "เป็นวงหน้าซึ่งมิได้เป็นพระเจ้า โอรสพระเจ้า
 แผ่นดินใหญ่ และพระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงเลือกเอง เป็นที่ ๑ (คือองค์
 แรก) ตั้งแต่กรุงทวารวดีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์บัดนี้" อันเป็นความ
 จริงที่มีใครมิใครรู้ จึงทรงพระราชนิพนธ์สั่งให้เห็นประจักษ์ ความ
 ส่อให้เห็นว่าคงทรงพระราชนิพนธ์เมื่อตรงกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ

หนังสือไปอาศัยอยู่ ณ สถานกงสุตอังกฤษในปี ๑๐ พ.ศ. ๒๔๓๗ มีใช้ทรง
 พระราชทานพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเป็น
 เพราะทรงหัดมพระราชทานพระบรมราชาธิบายเรื่องวงหน้าอยู่ใน
 ประกาศตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แต่พระราชทานพระบรมราชโองการ
 ทว่าพระมหากษัตริย์ทรงแต่งสำหรับให้อ่านกันที่โหนดนั้นไม่ทราบ เจตนาอันเป็น
 เต็มยังไม่ได้โกนจุก แต่ที่มิได้พิมพ์โฆษณาต่อให้เห็นว่าสำหรับแต่ให้
 ทราบกันเพียงในมณฑลตอนจากัด การที่จะพิมพ์พระราชทานพระบรมราชโองการ
 ควรบอกสักกราช เช่นว่า "ฉันนี้ฐานว่าทรงพระราชทานพระบรมราชโองการ
 พ.ศ. ๒๔๓๗" ไว้ด้วย จะลงในคำนำหรือทศกัณฐ์เรื่องกัศัตถ์ ๒ สถาน
 แดงแต่เจ้าคุณจะเห็นควร ถ้าไม่บอกด้วยทรงพระราชทานพระบรมราชโองการ
 ฉะนั้นเกรงว่านักเรียนในสมัยนี้ไม่วางใจ จะตีพระปรีชาญาณของ
 สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เพราะสักกราชแต่เรื่องพงศาวดารในพระราช
 นพนชนน เป็นแต่ทรงคัดมาจากหนังสือพระราชพงศาวดาร ไม่ตรงกับ
 ทว่าสอบได้เป็นหลักฐานเมื่อภายหลังมอยู่หลายแห่ง พระราชทานพระ
 วจารณพงศาวดารนั้น ทรงพระราชวินิจฉัยตลอดเรื่อง ผิดกับเรื่องวงหน้า
 ด้วยประการดังนี้ ฉะนั้นฉันเห็นว่าเห็นจะทรงพระราชทานพระบรมราชโองการ
 เมื่อแรกตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ เพราะการศึกษพงศาวดารเริ่มพินชน
 แต่สมัยนั้น ฉะนั้นเขาใจว่าเจ้าคุณจะเอารูปภาพกับคำอธิบายของฉันทวง
 เขาช่างทลายดกพอเหมาะดี

ฉันได้ตั้งตำแหน่งพระราชทานพระบรมราชโองการ ๒ เรื่อง กัดบคนมาพร้อม
 จดหมายน.

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า

ตอนที่ ๘ เที่ยวเมืองพุกาม (ต่อ)

จะเล่าเรื่องตำนานเมืองพุกาม ต้องกล่าวถึงชาวเมืองพม่าแต่
 ดึกดึกบรรพกาลจนจะเข้าใจได้ชัดเจน แผนดินทรวมเป็นเมืองพม่าอยู่ยบคน
 นักปราชญ์โบราณคดีเขาว่า เดิมทีเคยมีคน โกลดฝั่งทะเลเบนทอลูของ
 มนุษย์เจ้าพวกผิวดำและผมหยิก ฝรั่งเรียกว่าชาวอินโดเนเซีย Indonesia
 ไทยเราเรียกว่า "เงาะ" หรือ "ชาวนา" แต่คนตอนนั้นไปยังไม่พบ
 ร่องรอยที่จะรู้ว่ามนุษย์เจ้าพวกใดอยู่มาแต่เดิม จนถึงราวสมัยใกล้พุทธ
 กาลจึงมีมนุษย์เจ้าพวกที่ฝรั่งเรียกว่ามองโกลิเดียน Mongolian เริ่มอพยพ
 จากแดนดินทเบเนประเทศจีนอยู่เดยวัน ลงมาคงภูมิตาเนาในทชายหลัง
 เบนเมืองพม่า มนุษย์พวกมองโกลิเดียนอพยพลงมาชนแรกนั้นพูดภาษา
 เดยวัน และมาจากแดนจีนภาคใต้โดยทางเดยวัน แต่มาแยกกันเมอ
 ถึงแม่น้ำโขง พวก ๑ อพยพต่อไปทางลุ่มแม่น้ำโขง ไปเที่ยวคง
 ภูมิตาเนาทางนั้น ภายหลังได้นามว่า "เขมร" หรือ "ขอม" (แทรก
 ความเห็นของฉันว่า พวก ๑ อพยพลงมาทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มาได้
 นามว่า "ลาว" หรือ "ละว้า") อีกพวก ๑ อพยพไปทางลุ่มแม่น้ำ
 ลัดตะวันออก ไปตั้งภูมิตาเนาตอนชายทะเลใกล้ปากน้ำลัดตะวันออก พวกนี้ต่อมาได้
 นามว่า "มอญ" ขยายอาณาเขตขึ้นไปข้างเหนือจนถึงแม่น้ำสะโตง
 และแม่น้ำเอราวดี ภายหลังรวมกันเป็นประเทศรามัญ ตั้งเมืองสะเทิม
 เบนเมืองหลวง ต่อมามีมนุษย์เจ้าพวกมองโกลิเดียนอีก ๓ เจ้าพวก พูดภาษา
 ต่างกัน เดิมอยู่ในแดนจีนทางข้างตะวันตก (คือแดนทิเบต) อพยพลง

มาทางดุ่มแม่น้ำเอราวดี จำพวกที่ ๑ หนาหน้าตงมากอน เรียกว่าพวก
 “พยู” Pyu มาตงภูมิตาเนาในแดนดินทภายหตงคองเบนมืองพม่า คอ
 แตนมอญไปซางเหนือ รววมกันเบนมประเทศหนง คองเมองถาวรเขตเบนม
 เมืองหตวง (อญโกตกับเมองแปรบคณ) พวกที่ ๒ ซงอพยพตามพวกพยู
 ตงมา (คอพวกพม่าแตนแรก) เรียกว่า “ม่าน” Myen จำพวกนมา
 ตงภูมิตาเนาอชางเหนือแดนของพวกพยูซนไป จนคอแดนพวกไทย
 (เมองอญเมืองนนเจา) คองเมองตะโกงเบนมืองหตวง จำพวกที่ ๓
 เรียกว่า “การัน” Karan ไปตงภูมิตาเนาทางซายทะเลอ่าวเบงกอล
 คอมาเป็นประเทศไดนามว่า “ยักไซ” Aracean ถาว่าเฉพาะแผ่นดินที่
 เบนมืองพม่าเดยวณ ชาวเมองซนเดมทเบนมพวกใหญจงบเบนม ๓ ซาค แบ่ง
 อาณาเขตกันปกครองเบนม ๓ ภาค ภาคเหนือเบณาณาเขตพวกม่าน
 ภาคกลางเบณาณาเขตพวกพยู ภาคใต้เบณาณาเขตพวกมอญ พวก
 ซนโตเนเซียมมาอญกอนทนพวกทมาใหม่เบียดเบียดไมไหว ก็พากันอพยพ
 ยายถนฐานไปเทยวอญกับพวกของคณทมอญตามเกาะไนมहांมทรหรือ
 หนซนไปอาศัยอญบนภเขา ยงมพชพนชอญจนบคณ เมอมบ้านเมองเกด
 ซนเดว พวกชาวอินเดยก็ไซเรอมาคาชาย ควอญโกตกัน เปรียบเหมอน
 อชางกรุงเทพ วกบเมองสิงคโปร์ จะเรมมาแต่เมอโตไมปรากฏ มีในเรื่อง
 พงศ์าวดารอินเดยแตควาเมอพระเจ้าจันทรคุปต์ คณราชวงศ์โมรีย (องค
 อัยกาของพระเจ้าอโศกมหาราช) เบนมพระเจ้าราชาราช อญในระหวาง
 พ.ศ. ๒๒๒ จน พ.ศ. ๒๔๖ ประสงค์จะบำรุงเศษฐกิจใหรุงเรอง ทรง
 แนน่าอดหนนใหพวกชาวอินเดยไปเทยวคาชายตามตางประเทศ จึง
 ประมาณว่าชาวอินเดยจะเรมมาคาชายทเมองยักไซ เมืองถาวรเขต

เมืองสระเทิม (และเดินบกจากเมืองมอญมาถึงเมืองนครปฐมเมืองยงเบน
เมืองทอวงของพวกลาว) คงแต่ราว พ.ศ. ๒๓๐ เป็นต้นมา

ลักษณะที่พวกชาวอินเดียมาค้าขายนั้น ทแห่งใดค้าขายคึกคักคงเบน
สถานที่ให้คนพวกของตนผลิตเปิดย่นกันอยู่ประจำมากบางน้อยบาง ชาว
อินเดียที่มาจากชายแดนแต่ผู้ชาย มักมาได้หญิงชาวเมืองเบนเมยแดงเคย
คงภูมิตาเนาอยู่ในท้องที่ เกิดมเชื้อสายชาวอินเดียเบนพดเมืองมากจน
โดยลำดับ ก็ชาวอินเดียได้บรรดาอารยธรรมส่งกว่าพวกชาวเมืองที่อยู่มา
แต่ก่อน เมื่อมาอยู่ปะปนกันนานเข้า พวกชาวอินเดียก็ได้เบนครุบาอาจารย์
นำวิชาความรู้กับทางประเพณีและคำสั่งนาของชาวอินเดียมาประดิษฐ์ฐานใน
ประเทศเหล่านี้ ถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นราชาธิราชในอินเดีย
เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๒๖๘ จน พ.ศ. ๓๓๓ ทรงเดิมได้สถาปนาพระพุทธ
ศาสนาสำหรับประเทศ แล้วให้เที่ยวตั้งสถานพระพุทธศาสนาถึงนานา
ประเทศ (ตั้งจะพรรณนาโดยพิสดารในตอนต่อไปข้างหน้า) พวกชาว
เมืองยักไซ้ เมืองพย และเมืองมอญ (ตลอดไปจนพวกลาวที่เมืองนคร-
ปฐม) ก็นับถือพระพุทธศาสนาแต่เดิมมา ในสมัยเมื่อพระพุทธศาสนา
ประดิษฐ์ฐานแล้ว ดูเหมือนพวกพยุทเมืองสารเขตจะรุ่งเรืองอารยธรรม
ยิ่งกว่าพวกอื่น เพราะปรากฏว่าพวกพยุทจักไซ้หนึ่งตั้งก่อน และพวก
มอญกับพม่าเขาแบบอักษรพยุไปแก่ไซ้ไซ้เป็นหนึ่งตั้งของตนเมื่อภาย
หลัง ศิลาจารึกโบราณที่พบในเมืองพม่าชนเก่ากว่าเพื่อนักเบนอักษรและ
ภาษาพยุทงนห เรืองทพรรณนามา ถ้าวาโดยย่อ แผ่นดินที่เบนเมืองพม่า
เดยวณแบ่งเบน ๔ อาณาเขต คือประเทศ ม่าน ยักไซ้ พยุ และมอญ
เบนเช่นนั้นมาหลายร้อยปี จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอันเบนตนเรื่องตำนาน
เมืองพุกามที่จะกล่าวต่อไป

เรื่องพงศาวดารเมืองพุกามเป็น ๒ ภาค ภาคต้นเป็นสมัยเมื่อ
 เป็น "เอกราช" Kingdom มีพระราชาธิบดีปกครอง ภาคปลายเป็น
 สมัยมหาประเทศ Empire มีพระเจ้าราชาธิราชปกครอง ภาคต้น
 มีใครร่เรื่องได้ชัดเจนเหมือนภาคปลาย เริ่มความภาคต้นว่า เมื่อ
 พ.ศ. ๖๕๑ พวกมอญ ขยายอาณาเขตขึ้นมาทางเหนือ ตัดเมือง
 ต้ารเขตอันเป็นราชธานีของพวกพยู พระเจ้าแผ่นดินพยูถูกจับไป
 เป็นเชลยหรือส่งพระชนม์สูญไป มีราชภาคไนยองค์หนึ่งทรงนาม
 ว่า "ธัมมุตถ" Thamudarit หนีหนีได้ พาพรรคพวกขึ้นไปข้าง
 เหนือ ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ป่า "ปอกกน" Paukkan (น่าจะเป็นมุด
 ของชื่อเมืองพุกามเมื่อภายหลัง) พวกพยูและพวกอื่นที่แตกฉาน
 เทียบชู้มช้อนอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ก็พากันไปรวบรวมอยู่กับเจ้าธัมมุตถ
 มากชน จนมีหมู่บ้านถึง ๓๘ ตำบล คนเหล่านั้นพร้อมใจกันยกเจ้า
 ธัมมุตถขึ้นเป็นพระราชาธิบดี ครองอาณาเขตเป็นอิสระ จึงเกิด
 เมืองพุกามขึ้นด้วยประการฉะนี้ ในสมัยเดียวกันนั้นประเทศม่านทาง
 ทางเหนือก็ถูกพวกไทยรุกแดนเข้ามาทางตะวันออก พวกม่านไม่ยอม
 อยู่ในอำนาจไทยก็พากันอพยพลงมาตั้งภูมิตำเนาทางข้างใต้ (ตอนที่
 ภายหลังตั้งเป็นเมืองชเวโบ ที่พระเจ้าอโศกพระชนานนามว่าเมือง
 รัตนสิงห์เมื่อภายหลัง และเมืององวะ) มีผู้คนมากชนเป็นลำดับมา
 พวกม่านนั้นถือพระพุทธศาสนา แต่ถือตามดทชมหายานซึ่งชาวอินเดีย
 พามาถึงเมืองม่าน โดยทางบก ต่างดทชกับพวกมอญและพวกพยูถือ
 อย่างหินยาน เวลามีพระเจ้าธัมมุตถครองเมืองพุกามนั้น มีเจ้าม่าน
 ในราชวงศ์ซึ่งเคยครองเมืองตะโก้งองค์ ๓ ทรงนามว่า "ปยีนต์ฮัต"

Pyin Saw Ti เป็นศิษย์อยู่ในสำนักพระฤษคยของ Gyaung (เห็นจะเป็น
 เถาะพระดังมหายาน) พระอาจารย์พาหนภัยจากเมืองมานตงมาขอ
 พงบุญพระเจ้ามฤตฤทธชยทเมืองพุกามแดงเขียว ครนเจ้าปยนต์อด
 เติบใหญ่ชนเบนคนกตาหาญมความสำมารถในการรบพุ่งปราบปรามข้าศึก
 ศัตรู พระเจ้ามฤตฤทธจึงให้อภิเสกกับราชธิดาและค้อมาตั้งให้เบนมหา
 อุปราช แต่เมื่อพระเจ้ามฤตฤทธสิ้นพระชนม เจ้าปยนต์อดจะตั้งของคณ
 อาจารย์ เสิญให้พระยะสอคยของ (ถาดักขา) ชนครองราชสมบัติ ตัวเอง
 คงเบนแต่มหาอุปราช ค้อมาจนอาจารย์สนชพแดงจนเบนพระเจ้า
 แผ่นดิน พระเจ้าปยนต์อดเบนกษัตริย์มานองคแรกทครองเมืองพุกาม
 เมื่อแผอาณาเขตชนไปโตกว้างขวาง ประสงค์จะให้คนต่างชาติต่าง
 ภาษาทเบนพดเมืองเบนพวกเตยวกันทงหมด จึงให้ใช้คำ "มรัมมะ"

Maramma เป็นนามสำหรับเรียกชาวเมืองชงชนอยู่ในอาณาเขตพุกาม
 เบนมุดของคาทเรียกว่า "พม่า" อยู่จนบัดนี้ จึงเกิดประเทศพมาชน
 เบนคแข่งกับประเทศมอญตงแต่สมัยพระเจ้าปยนต์อดเบนคณมา ราช-
 ชานของประเทศไทยตั้งอยู่ที่เมืองปอกกนมาตั้ง ๓๐๐ ปี มพระเจ้า
 แผ่นดินปกครองคอกนมา ๖ พระองค์ ถึงพระเจ้าสันตคยของ Thinli
 Gyaung ให้สร้างราชธานีใหม่เรียกว่า เมืองศัรพสัย Thiyipissya ท
 ค้าบตมยอกสะคะ Myauksaga อยู่ข้างใต้ราชธานีเดิม มพระเจ้าแผ่นดิน
 ครองอาณาเขตพมาอยู่ที่เมืองศัรพสัยค้อมา ๖ พระองค์ ถึงพระเจ้า
 แผ่นดินองค์ ๓ ทรงพระนามว่า "แตกแดง" Thaikdaing อันนับใน
 จำนวนเบนท ๓๒ ให้ย้ายราชธานีไปสร้างใหม่ทค้าบตสะมะต ชานนาม
 เมืองว่า "สัมปาวดี" Sampawadi มพระเจ้าแผ่นดินปกครองคอกนมา

อีก ๗ พระองค์ ถึงพระเจ้า "ตุนคยิต" Tungyit เมื่อพระเจ้าแผ่นดิน
 ของคนต้นพระชนม์ มีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งราชสมบัติไปได้แก่ "บั้นทิต"
 คน ๓ จะเบนเชื้อสายราชวงศ์หรืออย่างไรไม่กล้า ปรากฏแต่จำบวช
 เบนพระภิกษุตั้งออกมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่เห็นจะเป็นผู้รอบรู้โหรา-
 ศาสตร์และวิชาอาคมมาก เมื่อครองราชสมบัติทรงพระนามว่า "พระเจ้า
 ดิงกราชา" Thinka Yasa (ดูเหมือนจะเรียกในหนังสือแต่งทางเมือง
 เชียงใหม่ว่า "ดิงทราชา") เป็นผู้ทรงจุดศักราชเมื่อ พ.ศ. ๑๓๘๓
 คือพระเจ้าดิงกราชามีพระเจ้าแผ่นดินครองอาณาเขตพม่าอยู่ที่เมือง
 สัมปาวดีต่อมาอีก ๓๓ พระองค์ ถึง "พระเจ้าปยินพยา" Pyin Bya
 นับเบหนท ๓๓ ย้ายราชธานีจากเมืองสัมปาวดีมาสร้างเมืองพุกามที่ปรากฏ
 อยู่บัดนี้บนราชธานีใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๓๘๐ (ชานนามเมืองว่า
 "อรัมทบูร" เรียกนามนั้น ปรากฏอยู่ในหนังสือแต่งที่เมืองดังกา) มี
 พระเจ้าแผ่นดินต่อมาอีก ๗ พระองค์ ถึง "พระเจ้าโสกกะเต" Sokka Te
 นับเบหนท ๔๐ มนองยาเขตกางพระชนม์องค์ ๓ ทรงนามว่า "อนรทธี" พม่า
 เรียกว่า "อโนรธา" Anawrather เกิดกินแห่งกันแคะกัน เจ้าอนรทธี
 หนีไปตั้งช่องล้อมผู้คนตำบลไปปาทเชิงภูเขามหาควี ไตรพดมากด้วยยก
 เข้ามารบชิงราชสมบัติจากพระเจ้าโสกกะเต ก็ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๗ ต้นเรื่องเมืองพุกามภาคคนเพียงน

รวมนับแต่แรกพระเจ้าสัมพุทธทศตวงเมืองพุกามมาจนพระเจ้าอนรทธี
 ได้ราชสมบัติราว ๘๓๖ ปี มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองมา ๔๑ องค์ สร้าง
 เมืองต่าง ๆ เป็นราชธานีถึง ๕ เมือง คือ เมืองปอกกัน เมืองศัรพัตย
 เมืองสัมปาวดี และเมืองอรัมทบูร พวกพม่าถอยพระพุทธรูปต่างนามา

แต่เดิม เวลาวราชธานีตั้งอยู่ที่ไหนก็พากันสร้างเจดีย์สถานถนน กเมือง
 ราชธานี & นนอยู่ใกล้ ๆ กันเหมือนอย่างย้ายจากตำบลหนึ่งไปตั้งอก
 ตำบลหนึ่ง เพราะถนนเมืองพุกามจึงมีเจดีย์สถานมากกว่ามาก สร้าง
 เรียงรายไปตามท้องที่หลายร้อยเส้น แต่เจดีย์สถานสร้างก่อนรัชสมัย
 ของพระเจ้าอนรทท สร้างทางคติมหายาน และแบบวัดขนาดย่อม ๆ ทั่วถนน
 ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้มาก วัดที่ทำใหญ่โตงดงาม เป็นของสร้าง
 แด่สมัยพระเจ้าอนรททเป็นต้นมา และสร้างทางคตหินยานแทบทั่วถนน

× × ×

ตำนานกล้วยเนิน คลองเตย

วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๗๗

กราบทุก ส้มเค็ญกรมพระยาตำรวจ ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม ประทานไปพร้อมด้วยพระนิพนธ์
 เรื่องเที่ยวเมืองพม่า ตอนที่ ๗ เที่ยวเมืองพุกาม (ตอน ๑) ประกอบ
 ด้วยรูปฉาย ๓ รูป ได้รับประทานแล้ว เป็นพระเดชพระคุณอันเกิด

ตามตายพระหัตถ์ตรัสใช้คำว่า “อุปเท่ห์แกหุหนก” นั้น ผิดกับ
 เจตนาที่กราบทูลซึ่งเพียงจะให้ทรงทราบความสังเกตุตัวของตัวได้อย่างไร
 เท่านั้น ไม่มีการแก้อยู่ในนั้นเลย แต่หญิงพูนเธอเก็บเอาความที่สังเกตุ
 ได้ไปปฏิบัตตดองเพื่อแกนนกตแล้ว ขอได้โปรดบอกให้เธอทราบตาม
 ที่สังเกตุได้ แต่ไม่ได้กราบทูลมาด้วยอีกว่า ถ้าพูดซ้ำ ๆ อย่างหมอนั้น
 เป็นทางที่จะพึงเข้าใจได้ดีกว่าพูดเร็วอย่างอดบาศ์เคอร์

เครื่องแต่งตัวแห่งวัดยนั้น ก่อนที่ทอดถามมาได้ไปถามหาที่คตลงใน
 แล้ว ด้วยเชื่อใจว่าคงเก็บไว้ที่นั่น แล้วก็ได้ความว่าเก็บไว้จริง ๆ แต่

เจ้าพระยาวรพงศ์เรียกเขาออกมา ตามถามหาทางด้านกพระราชวงศ์ไม่พบ
จำได้กเดือน จึงทุดถามมาเพื่อสอบถามจำ เห็นจะถูกแถว เป็นเครื่อง
กระดาษอย่างงงเตก ไม่ใช่ของทำอย่างถาวรเป็นแน่

ทรงพระเมตตา โปรดประทานแต่ฉบับใหม่ของอังกฤษไปเมื่อเว
กอน เป็นความจริงศพมพด้วยศคราม ดงามจับใจชนอกมาก ได้เห็น
หนังสือพิมพ์คนดแต่ฉบับนอก แต่คาคนนเห็นเหตุใด ว่าพระพักตร
อ่อนไปกว่ากาดนตง ๓๐ ปี ตามความเห็นเกล้ากระหม่อมในทางข้าง
เห็นไม่จำเป็นต้องใช้พระรูปปัจจุบันกาล ใช้รูปในกาลใดก็ได้ เลอกเอา
ทงามเบนต์

เรื่องทเมืองพมาตงคณการ เมืองตามข้อพระเถรทคนนบถอนน
แปดกอย ถ้าพบสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์จะเด่าถวายให้ท่านทราบ
แต่ในเมองไทยเห็นจะไม่มอย่างน

อ่านพระนิพนชเรื่องเที่ยวเมืองพกามคราวน ยังไม่สร้งกต้นกน
เพราะเบนต์อนคนชงกดาวถงความเบนต์อยู่ ในปัจจุบันกาลเป็นปกรณกะ
ทวงวาคราวหน้าจะถงทใฝ่ใจอ่านต้นกมาก แมในคอนคนเบนต์แต่เรื่อง
ปกรณกะกทำให้ทราบโดย ว่าในเมองพกามนนเคมไปดวยวด เหมือน
กบเมองเกาๆ ของเรา ขอทจับใจอย่างงกเรื่องทครัดตงเบนต์ญหาช
ในเรองทพมาเรียก รก ว่า "ตก" คานเคยทาเขาเกล้ากระหม่อมงมาท
หนังสือ กอ เมอถอดหนังสือเชมร เรองราชภษกพระเจามณวงศ์
ในหนังสือนเขาเขียนเบนต์ "ตก" ดสอดตกชนรเชมรมเครื่องหมายไว้
ให้รู้วาคานเลี้ยงต้น เหตุทเบนต์ชนนกเพราะเชมรไมม่ไม่ผลใช้สรธา
จึงอ่านเลี้ยงต้นบางยาวบ้างไม่เฉียบขาดตงได้ ผู้ทาดกชนรจึงต้องทา

เครื่องหมายดวงใจให้รู้ว่าอ่านเสียงสั้นหรือเสียงยาว เมื่อเขียน "ตาก" อ่านเสียงสั้นก็เขียน "ตัก" เสียงตรงกับไทย แต่พยัญชนะผิดกันไปคนละตัว เกดอักระหม่อมได้นำเขาคำนไปบอกพระพินิจวรรณการ พระพินิจคดีสั้น ว่าของเขาถูก เพราะภาษาบาลีเรียก "ตาชา" เกดอักระหม่อมต้องนั่ง รังับไว้ มาบัดนี้ใครทราบเขาออกวาพามากเรียก "ตัก" แต่ยังไม่ตรง สอดบ่งวน ฝรั่งเศสเรียก "ตักเคอ" เปอรเซียเรียก "ตัก" ผสมกับเขมร ก็เรียก "ตัก" หรือ "ตาก" และภาษาบาลีเรียก "ตาช" เราเรียก "รัก" คนเดียว ถึงหาเอาหนังสือที่ไม่สู้ดี หนีไปจะอาศัยจนญิบนักพงเบเน เพื่อนไม่ได้ อึ้ง นักโตวอชแคะรักเบเนเด็นถมทองนูน ดูเหมือนจะเพง โตเห็นเมื่อไม่นานนัก น่าจะเป็นของคิดขึ้นใหม่ เคยเห็นมาก่อนนบน แคะเด็นถมดวยรักดัดบดกัน อย่างกตองทประทานแม่โตไป แต่เด็กโต ว่าโตเคยเห็นกตองพม่าออกชนิดหนึ่ง เขียนตายดวยรักดัดแกมทอง ตาย ทเขียนนบนไปนชน ไม่เป็นร่องตักดงไป คงจะทำตามแบบจีน เช่น โตทำ ใจทหดบานวดอรณเบเนตน ซึ่งเราเรียกว่าตายกำมะตอ แต่เคยจนพมา จะยังทำอยู่หรือไม่นนไม่ทราบ แต่ไทยเคยจนไม่มีใครทำได้แล้ว ญิบูน ถนตมาก

อนึ่งนี้แต่ได้กราบทูลเรื่องหนังสือแจกงานศพมาในหนังสือเวร คราวก่อนนน ครนเมอวท ๒ เดือนนงานฌาปนกิจศพนายเตียง พนมยงค์ ผู้บิดาหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่สุสานวัดเทพศิรินทราวาส นับว่าเป็นงานพิเศษ ได้ส่งดอกไม้รูปเทียนไปให้ ได้หนังสือแจกข่าวรวย มา ๘ เต็ม จะกราบทูลรายชื่อหนังสือให้ทรงทราบว่าเป็นหนังสืออันใดบ้าง ดังบัญชีต่อไปนี้

๓. “คำแนะนำและข้อสังเกตใจในการทำนา ของกรมเกษตร
และการประมง” เจ้าภาพคพมพแจก เจ้าพระยายมราชเขยนประวัติ
นายเตียง พนมยงค์ คัดหน้าพร้อมด้วยรูปนายเตียง พนมยงค์ ปราบกฎ
ในคำนำว่านายเตียงเป็นคนชอบการทำนา คงเป็นเพราะเหตุนี้จึงคพมพ
หนังสือเรื่องทำนาแจก

๔. “ปาฐกถาเรื่องใจความสำคัญในพระไตรปิฎก ครองที่ ๕” มี
ตราพุทธธรรมต์มาคม เข้าใจว่าเป็นของต์มาคมนนให้ช่วย

๕. “ความเป็นอยู่ของประชาชนต์มัยพุทธกาล” นายปพาพ
บุญหลง ขอคณบบแต่หอด่มุดไปคพมพให้ช่วย คณบบนพนกงงาน
หอด่มุดเรียงเรียงคองจากหนังสือนางวิธ เดวิดต์ เป็นพน

๖. “มุตเหตุแห่งคำสันหา” หอดวงวจิตรวาทการเรียงเรียงคพมพ
ให้ช่วย

๗. “คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล”
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองคพมพให้ช่วย

๘. “คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้น
ส่วนบริษัทและต์มาคม” โรงพิมพ์อักษรนิตคพมพให้ช่วย

๙. “พระราชบัญญัติโรคคืดคืด พุทธศักราช ๒๔๗๗” นายร้อย
คำรวจโท พัฒน์ นิตวฒนานนท์ ให้ช่วย

๑๐. “การสันต์คแห่งสภาพนอกอาณาเขตในกรุงสยาม” (หมาย
ถึงการเลิกคำตของชาติต่างประเทศในกรุงสยาม) นายดิเรก ชัยนาม
คัดจากทศนเรียงเรียงคพมพในทอนกอนนให้ช่วย

หากเมื่อทรงตรวจบัญญัติ แดวมพระประสงค์จะใคร่ทอดพระเนตร
หนังสือฉบับใด โปรดบอกไปให้ทราบ จะจัดส่งมาถวาย

เรื่องแทงวัดย่นน หม่อมฉนยงคตออกต่อไปอีก คำว่า "วัดย" ใช้นิเทศไม่ได้ความ ที่ถูกน่าจะเป็น "บิได้" เห็นจะเป็นภาษามลายู หมายความว่า "ได้" หม่อมฉนเคยได้ยินพระยาเทพประชน (บั้น) อานับัญชเครื่องราชบรรณาการประเทศราชมลายูกราบทูลมี "บิได้หวาย" ไม่รู้ว่าอะไร ถามเขาบอกว่าได้ทำด้วยหวายรด นึกว่าท่านคงจะได้เคยทรงฟังเหมือนกัน เพราะฉนั้นคนแทงบิได้คงถือได้กับหอกท่านองเดียวกับพวก Gladiator ของโรมัน เดิมกเห็นจะเดินถวายเป็นพระเนตรอย่างคกรระบบกระบอง แต่เหตุใดจึงสูญทางผู้ชาย กตายเป็นผู้หญิงเด่น และเด่นเฉพาะในงานได้กนัต ดประหตาดอยู่ ขอให้ทรงพระวิจารณ์ดู ผู้เด่นแทงวัดยทหม่อมฉนราตกได้นน คอ คุณเฒ่าแก่ เพื่อง (ฤๅษ) คน ๓ คุณเฒ่าแก่ ชำ (เงาะ) คน ๓ เคยเดินละครในรัชกาลที่ ๒ ทง ๒ คน เสนเป็นท่าเบนนางอย่างคนแก่รำละคร ไม่เรื่อว่า แต่แต่งตัวได้หมวดเคราอย่างเซียวกลาง ถองาวหรือหอกทง ๒ คน

เรื่องตงรกนน ถามคาภาษามครว่า "ดาชา" คำ "รัก" ที่เราเรียกกตฉน

หม่อมฉนยงคตทราบบว่าชายใส่ได้ททาการแล้ว หตานชายทรงคุณชยของหม่อมฉน พอกบอกว่าได้ตาแห่งแล้วเหมือนกัน

จดหมายส์ปดาหะนหม่อมฉนนเรื่องแปลก ๆ ที่จะทุดหตายเรื่อง
เรื่องท ๓ หม่อมฉนคองไปให้การทในศาล แต่มีไซเพราะมาทาจุนจันให้เกิดถอยรอยความอย่างไร เขาเป็นความกนทศาลแพ่งในกรงเทพ ฯ ด้วยอยการฟ้องขบได้จะเอาทบ้านพระกนพยหบาท โดยอางวาทวงกรมหมนทษครยศร์เบนนของหตวง ทงใจทกจาเดยอาง

หม่อมฉันเบนพยาน ค้าดแพ่งขอให้กระทรวงการต่างประเทศตั้งคำถาม
 ออกมายังศาลทมิฬให้ถามหม่อมฉัน ยกกระบัตรค้าดมีจดหมายมาเชิญ
 เสด็จอย่างเรียบร้อย หม่อมฉันก็ไปให้การทของยกกระบัตรค้าด เขา
 เชิญให้หนังสือโต๊ะเขียนหนังสือของเขา ไม่มีใครอื่นมาเดาเดาเดดุนนอกจาก
 พระยามโนทิไปเป็นเพื่อนหม่อมฉัน เมื่อก่อนเขาจะถาม เขาให้หม่อมฉัน
 ยินชนด้วยกนกกับเขา ให้ยกมือชูชนข้างหนึ่ง แล้วเขาบอกคำปฏิญาณให้
 ว่าตาม ว่า I will tell the truth, all the truth, nothing but the truth.
 ดงนแล้วกนงดงถามตอบกัน และเขาเขียนคำตอบดงเป็นเส้นหมึกในหนังสือ
 แล้วให้หม่อมฉันดงชื่อในที่สุด คำถามก็ไม่ตั้งคำถามอันใด แต่ตั้ง
 หนังสือเรื่องตำนานวงเกล้า ที่หม่อมฉันแต่งถวายให้ทรงพิมพ์แจกทรง
 งานศัพทานแต่งมาถามด้วย ว่าหม่อมฉันได้แต่งหนังสือนั้นหรือไม่
 ประหาคอຍຫາคำถามตั้งมาเป็นภาษาอังกฤษ คำตอบเขาก็ให้หม่อมฉัน
 ตอบเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อไปถึงศาลแพ่งยังจะต้องไปแปลเป็นภาษา
 ไทยอีก อาจจะได้โต้แย้งกนด้วยคำแปลกเป็นได้

เรื่อง ๒ มุหุญงผู้ตชาวเดนมาร์กคนหนึ่ง ให้นายยมกชชุตตยยาม
 ทนพามาหาหม่อมฉัน แสดงว่าเขาเป็นคนชอบแต่งเพลงดนตรี ได้เข้าไป
 เทยวกรงเทพ ฯ เมื่อเร็ว ๆ นี้และเคยไปดนตรีวดด้วย เขาได้ทราบอยู่
 นานแล้วววากรงไทยกับฝรั่งเศ้รบกันเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) มี
 พวกเดนชาวเมืองของเขาได้ช่วยไทยรบหลายคน ครนไปเห็นกรงเทพ ฯ
 กับนครวัด จึงคิดอยากแต่งโอปวราเรื่องไทยรบกับฝรั่งเศ้ที่พวกเดนช่วย
 ไทยในครั้งนั้น แต่เมื่อกถามถึงเรื่องราวรบกัน ไม่มีใครในกรงเทพ ฯ
 ทราบ พวกนั้นแนะให้มาถามหม่อมฉันทงน เขาจึงมาขอความดงเคราะห์

ให้หม่อมฉันเล่าเรื่องให้เขาฟัง ความประหลาดใจของหม่อมฉันอย่างไร
 ไม่ต้องพูดถึง ขยาย หม่อมฉันคิดดูแล้วตอบเขา ว่าเรื่องรกนครงน
 หม่อมฉันทราบอยู่ ถ้าหากเป็นราษฎรก็จะเล่าให้เขาฟังตามความเห็น
 แตรัดกษัตริย์ของอยุธยา เพราะเวลานั้นหม่อมฉันเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ ได้มีหน้าที่
 ทาการครงน เปรียบเหมือนเป็นศอวระนครเองคนหนึ่ง ความรู้เห็นทางปวง
 ได้มาโดยตำแหน่งหน้าทราฐการทงน ขรรคมตาผู้โตเป็นรัฐบุรุษของ
 บ้านเมือง ถึงจะออกจากตำแหน่งหน้าทไปแล้ว ก็ไม่สามารถปลดเปลื้อง
 ความรับผิดชอบในหนหลังให้ขาดได้ทีเดียว เปรียบว่าถ้าหม่อมฉันบอก
 เรื่องให้เขาไปแต่งโอปรา ถ้าฝรั่งหรือชาติใดไม่พอใจไปคือว่าคือ
 ขานรัฐบาตไทย ก็เหมือนหม่อมฉันทำให้เกิดลำบากแก่คนภายหลังใน
 บ้านเมืองของหม่อมฉัน ดูหาสมควรไม่ แก่กษัตริย์คำด้านวน นัยว่า
 ดูเหมือนแก่จะกตบเข้าปกรุงเทพ ฯ อีก

เรื่อง ๓ เมื่อเรวณ ๆ มีการปลงศพเมียมมหาเศรษฐูชอ Loko ทำ
 การใหญ่โต หม่อมฉันขจรไปจอดดูกระบวนแห่ศพ ให้หญิงพิลยไป
 ฉายรูปด้วย เครื่องแห่ทำอย่างประณตบรรจง มีฆงแพรตตควอกษรตง
 รอย รถยนต์แต่งเครื่องกระดาศกหลายตง แต่กระบวนแห่ทงทควร
 คิแต่ควรชมโดยเฉพาะ ทควรตททของทางตงามเซ่นชงแพรทแห่เป็น
 กระบวน ไปจางพวกกยมาถอ แดดูเปรียบเหมือนกบแต่งเตมยศคอง
 บน แต่แกเฆาตองดาง พาให้เสียโฉมไปหมด ทควรชมโดยเฉพาะนน
 รถยนต์แต่งให้พวกพรตจนนงตงทง ทาทงในตอกบวเบนน ๆ ขาง
 หตงมเรอนแกวทาเบนรศม อกตงทงสำหรับพรตประจำมาโยงมาหน้า
 รตศพ แตรตศพนงงามอยางยง แดงคตุมหมตจนไม่เห็นเป็นรถยนต์

หอรกเบนท์ ควเหมงามหยดยอยไม่เคยเห็นเหมอนมาแต่ก่อน เขาให้
 ดุดมหาเศรษฐีทเบณผว เห็นเขานกชมและออกส่งสาร ด้วยแกลเดิน
 เกาะมาข้างหีบศพ ได้เสือกยเฮ่งนึ่งกางเกงผ้าสีดำได้หมวกอย่างคนเดวๆ
 เบนการไวทกช ดจับใจอยู่ ขอให้ทรงพิจารณาดีในรูปนายทถวายมา
 กับจดหมายนเถด หม่อมฉนเขียนอธิบายไวข้างหลัง งานศพนแปดก
 อย่างหงทเผาศพ ณ วัดจัน หม่อมฉนตั้งถามถึงวชเผา ได้ความว่า
 เขาศพตงบนเชิงตะกอนทงหีบ ไม่เบ็ดหีบแต่ตองถึงศพนเดยทเดยว เขา
 พนกองเวียงแฉวเอานามนกาตราจุดไฟ นยว่าจะเผากนตง ๒ วันจึงจะ
 ไหม้หมด

หม่อมฉนตั้งเรื่องเทยวเมืองพม่า ตอนที่ ๗ ตอนที่ ๓ ถวายมากับ
 จดหมายนถวย.

ควรมีควรแต่จะโปรด

สมเด็จพระพุทธ

×

×

×

เล่าเรื่องเทยวเมืองพม่า

ตอนที่ ๘ เทยวเมืองพุกาม (ต่อ)

ตำนานเมืองพุกามเมื่อเบนมทวประเทศ เริ่มเรื่องตงแต่พระเจ้า
 อนรทชมหาราชเบนมพระเจ้าแผ่นดินพม่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๗ ในสมัยนั้น
 เมืองพม่าอยู่กต่าง เมืองยักไซ้อยู่ทางตะวันตก พวกไทยใหญ่ถูกจีน

เมียดเบียนอพยพจากเมืองนนเจ้าไปตั้งภูมิตำเนาที่คอนแวนต์นั้งค้อแดน
 พม่าทางฝ่ายตะวันออก ทางข้างใต้เป็นประเทศมอญ ต่างเป็นอิสสระแก่
 กัน พระเจ้าอนรททเป็นอจฉริยบุรุษ ทรงพระบัญชาดำมารณคกับ
 พระเจ้าแผ่นดินแตกอน ๆ พอเสด็จราชยกพยายามจัดการปกครองพระ-
 ราชอาณาเขตด้วยทำนุบำรุงไพร่บ้านพลเมือง เป็นคณว่าให้ชุดคตองชกนำ
 มาแต่ภูเขาทงตะวันออก ทำการชดประทานให้ราษฎรทำเรือกล่นไว้
 นาได้ผลมากชน คตองเหต่านนยงเป็นประโยชน์อยู่จนบัดนี้ การทำนุ
 บำรุงของพระเจ้าอนรททด้วยประการต่าง ๆ เป็นเหตุให้พลเมืองพุกาม
 มกาดงมากชนกว่าแตกอนเป็นตาตบมา นอกจากนนทงทำนุบำรุงพระ
 พุทธค้ำนาเป็นการดำคณยอกอยางทง ด้วยแตกอนมาพวคมอญกับพวก
 พยถอพระพุททค้ำนาตามคติเถรวาท ทพระเจ้าอโศกมหาราชให้มาส่งอน
 อนไดนามว่า คติ "หินยาน" เมื่อภายหลัง แต่พวกพม่าถอพระพุทท-
 ค้ำนาอยางคติ "มหายาน" ซึ่งชาวอนเดยพามาขงเมืองม่านโดยทางบก
 ดงกต่างมาแต่ก พวกภิกษุสงฆ์มหายานที่มาส่งอนพระพุททค้ำนา
 แก่พม่า เห็นจะเป็นภิกษุมหายานพวกคณตระกูล Tantra แต่พม่าเรียกกว่า
 "อริ" (มาจากคำอริยะในภาษามคธ) ฤทธิชของภิกษุสงฆ์พวกอนเขา
 อถรรพเวทของพราหมณเขาเจอปนกับพระพุททค้ำนาจนเดยถอว่าอาจ
 จะกระทำให้เกิดตแเดะรายแก่มนุษย์ได้ด้วยวิทยาคมแเดะบงคบภคคัมบค้ำจ
 พวกพม่าถอผอยแเดะกกดวเกรงอทธฤทธิชของภิกษุสงฆ์พวกอรนน ครน
 จำเนียรกาดนานมาพวกภิกษุอริ (น่าจะถึงชนทเป็นชาวเมืองบองช โดย
 มาก) ก็ทระนงใจ กถำประพฤคิอนาจารย์ต่าง ๆ โดยเบ็ดผย เช่นเส้พศร่า
 แเดะเส้พเมถุน เป็นต้น จนพวกดำราชชนพวกนวังเกยจอยู่โดยมาก ครนถึง

สมัยเมื่อพระเจ้าอนรุตครองเมืองพม่า มีพระมหาเถระฝ่ายหินยานเป็น
 เชื้อพราหมณ์ชาวเมืองตะเทมองค์ ๑ พม่าเรียกว่า "ฉินระหัน" Shin
 Rahan (ความหมายว่าพระอรหันต์เท่านั้นเอง มีชื่อตัว) เป็นผู้รอบรู้
 พระธรรมวินัยขนไปยังเมืองพุกามเมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๘ พระเจ้าอนรุตได้
 สืบมาคบกับพระมหาเถระฉินระหัน ก็เกิดเดื่อมใสในคตินิยาน จึงทรง
 ทำนุบำรุงพระสงฆ์หินยานให้ตั้งเป็นหตุกแห่งชนในราชธานี และ
 ทรงพระมหาเถระฉินระหันเป็นทสังฆนายก คนทั้งหลายทรงเกยใจความ
 ประพฤติของพวกภิกษุอื่น ก็พากันเปลี่ยนมาเดื่อมใสพระสงฆ์หินยาน
 มากขึ้น โดยลำดับมา ในหนังสือพงศาวดารพม่าว่า เมื่อพระเจ้า
 อนรุตเริ่มฟื้นฟูพระศาสนาครั้งนั้นไม่มีพระไตรปิฎก ให้มาขอต่อประเทศ
 มอญ แต่พระเจ้ามะนุหะไม่ยอมให้ พระเจ้าอนรุตจึงยกกองทัพลงมาตี
 เมืองมอญ

แต่ความที่เห็นว่าเห็นจะไม่ตรงตามเรื่องจริง เพราะพม่าถือ
 พระพุทธศาสนามาช้านานคงมีพระไตรปิฎก แต่เป็นพระไตรปิฎกภาษา
 ดั้งเดิมซึ่งทำสังคายนาครั้งพระเจ้ากษณะ ถือเป็นหตุกพระพุทธศาสนา
 ตามคติมหายาน ที่พระเจ้าอนรุตไม่มหนักขอพระไตรปิฎกภาษามคธ
 ซึ่งสังคายนาครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช อันถือเป็นหตุกพระพุทธศาสนา
 ตามคตินิยาน เมื่อเปลี่ยนมาถือคตินิยานอย่างหินยานก็จาเป็น
 ต้องเปลี่ยนพระไตรปิฎกที่ถือเป็นหตุกของพระศาสดาด้วย ที่พระเจ้า
 อนรุตให้มาขอพระไตรปิฎกที่เมืองมอญตูกเป็นกรสงฆ์สมควร เพราะใน
 เวदानนเมืองมอญเป็นหตุกแห่งพระพุทธศาสดาอย่างหินยาน แต่เหตุ
 ที่พระเจ้ามะนุหะจึงไม่ยอมให้ ข้อนี้นาคคตินิยานอยู่ เพราะพระไตร-

บัญฑิตเมืองสระเทมคงมทลายจบ ทงทได้มาจากอนเคยแตะเมืองดาร์เขต
 ท่งวางในเมองนนเองกคงม แมบรจากให้พม่าตั้งกชุดหนึ่งกไม่ถันทดก
 พระคำณนา ถ้าจะว่า กตบได้บุญแตะเป็นเกียรติยศในการแม่พระคำณนา
 ให้แพรทลายไปยังประเทศอันเสี่ยอก แต่ในพระเจ้ามะนุหะจงบอกบัต
 จนถงตองรบพุ่งกันโดยไม่จำเบ้น ความจริงน่าจะเป็นด้วยพระเจ้าอนรุตช
 เห็นความกาดังมากพอจะขยายราชอาณาจักรให้กว้างขวางออกไป หมาย
 จะเอาเมืองมอญเบ้นอาณาจักร หากจะเกยวของตวยเรื่องขอพระไตร-
 บัญฑิตคงจะเป็นแคยกชนอ้างพอเบ้นเหตุ เช่นเจาจะจงขอคนดบบสำหรับ
 บานเมืองซงพระเจ้ามะนุหะไม่สามารถจะให้ เช่นเคยกนกับพระเจ้า
 หงส์วตขอซางเผอกถ่มเตจพระมหาจักรพรรต ให้เบ้นเหตุที่จะมาตเมือง
 ไทยได้ จึงเกิดรบกัน

เมื่อพระเจ้าอนรุตชตเมืองสระเทมพนมนายทหารเอก ๕ คน คนหนึ่ง
 ชื่อ คนชิต (Kyanzitttha) ภายทงได้เบ้นพระเจาราชาราชองคทง
 ซงครองเมืองพุกาม มีเรื่องประวดแปดกกว่าเพื่อน ว่าเมื่อพระเจ้า
 อนรุตชแรกเสด้วยราชย์ อยากได้นางกษัตริย์เบนมเหดี ให้ตั้งเสาะได้
 ความว่าเมืองเวสวตมราชชิตา (พงศาวดารพม่าว่าเมืองเวสวตในอนเคย
 แต่อาจจะเป็นเมืองเวสวตทมิในประเทศชีกไซ้อีกแห่งหนึ่ง) ให้ไปขอ
 เจ้าเมืองกยอผดวาย จึงแต่งซาหตวงไปรับนางนมาตงเบนมเหดี
 ตอมาไม่ช้าเกิดตั้งตั้งว่าเมอมาจากเมืองเวสวต นางนมาเกิดตั้งมครรัก
 ใครเบ้นชุกนกับซาหตวงทกตางทาง พระเจ้าอนรุตชตเคองจงเนรเทศ
 นางให้ไปอยู่เสี่ย ณ เมืองสระแคง แต่เมอเนรเทศนนางเรมตงครรภ
 ยังไม่มีใครรู้ ไปคตอดตูกเบ้นชาย พระเจ้าอนรุตชตระหนักพระทฤทัยว่า

เบนราชบุตร แต่ไม่อาจจะยกย่องด้วยมีความละเอียด จึงเบนแต่ให้รับ
 กุมารมาเลี้ยงไว้ในราชสำนัก ครั้นเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นคนแกดวกดาดำมารถ
 ในการรบพุ่ง จึงได้เป็นตำแหน่งนายทหารเอก แต่ประจวบที่กาดำมาพ
 มชอกคคานอยู่ในเรื่องทปรากฏต่อไปข้างหน้า จึงเห็นว่าเบนความ
 ประดิษฐ์จนคอกายหลง เพื่อจะให้ราชวงศ์สืบกันเป็นสายเดียว เหมือน
 อย่างในหนังสือพงศาวดารไทยอ้างว่าหลวงสรศักดิ์คิดเบนราชบุตรดับของ
 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชดังนี้

พระเจ้านนุททชไตเมืองสระเทมเมอ พ.ศ. ๓๖๐๐ ให้กวาดชาว
 เมือง เบนคนแต่พระเจ้านนุททชไตกับพวกราชวงศ์และข้าราชการ ทง
 สมณพราหมณาจารย์คฤหบดีและพวกช่างชำนาญศิลป์ศาสตร์ต่าง ๆ เอา
 ไปเมืองพุกาม รวมจำนวนคนกว่า ๓๐,๐๐๐ และให้เก็บขนพระไตร
 ปิฎกและเจตยวัตถุกับทงทรพยสันต่าง ๆ เอาไปเมืองพุกามด้วยมากกว่า
 มาก ทงให้รอกทาดายรววงบอมปราการเมืองสระเทมเดี่ยหมด แดวบน
 อาณาเขตมอญให้ปกครองแยกกันเป็นหลายหัวเมือง เมืองสระเทมกคอง
 ดตดงเบนแต่หัวเมืองอนหนึ่งในราชอาณาเขต เมื่อพระเจ้านนุททชไต
 เมืองมอญแฉวไปคไตเมืองยักไซข้างภาคเหนือต่อไปอีก พวกไทยใหญ่
 ทมาตงเมืองอยคตคอกบแดนพมาทางตะวันออกพากนหวาดหวน กยอม
 ดำมภกคเบนเมืองชนพมาโดยคไต ราชอาณาเขตของพระเจ้านนุททชจ
 กกว้างใหญ่ไพศาล มีประเทศราชต่างชาติต่างภาษาชนหลายเมือง พระ
 เจ้านนุททชไตเป็นพระเจาราชาราช เมืองพุกามก็เจริญรุ่งเรือง มี
 ชาวต่างประเทศไปมาค้าขายแเดมาฟังบารมของพระเจ้านนุททชมากชน
 เบนอนคบบมา

ในพงศาวดารพม่าว่าเมื่อพระเจ้าอนรุทขัตเมืองสะเทิมได้พระโคตร
 บัญกับทงพระสังฆนายกหินยานมายังเมืองพุกามแล้ว ให้กำจัดพวก
 ภิกษุอรุเธียหมด ให้มีแต่พระสังฆนายกหินยานอย่างเดียว ทรงตั้งพระ
 มหาเถระฉินระหินเบนมหาสังฆปริณายก แทนนคตพระพุทธศาสนา
 นับถอกนในเมืองพุกามเป็นอย่างหินยานทวทงประเทศมาจนกาดบดิน แต่
 ขอทวามไมยคตองกบตักษณะโบราณวัตถุที่ยงเหลืออยู่ ณ เมืองพุกาม
 ด้วยมวดอย่างมหายานซึ่งตั้งพระประธาน ๓ องค์ และฝาผนังเขียนรูป
 ภาพตามคติมหายาน สร้างในสมัยราชวงศ์พระเจ้าอนรุทขัตปรากฏอยู่
 ทดายแห่ง จึงสันนิษฐานว่าพระเจ้าอนรุทขัตเห็นจะกำจัดแต่เหล่าภิกษุ
 เบนอรุเธีย แต่ไม่เบียดเบียนพวกที่ประพฤติเรียบร้อย พระสังฆมหายาน
 คงมีอยู่ในเมืองพุกามต่อมาเป็นนิกายหนึ่งต่างหาก แต่จะสูญไปเมื่อใดไม่
 ปรากฏ เจดีย์สถานในเมืองพุกามที่เป็นของงดงามใหญ่โต ถ้วนเป็น
 ของสร้างตั้งแต่สมัยพระเจ้าอนรุทขัตมหาราชาและสร้างตามคติหินยาน
 ทงนน คงได้พวกช่างมอญชาวเมืองสะเทิมกับทงช่างชาวอินเดียบไปเพิ่ม
 เติม ด้วยประเทศที่ยงถอพระพุทธศาสนาอยู่ในอินเดียบทงดงกาทวป
 เมื่อได้ทราบพระเกียรติคุณของพระเจ้าอนรุทขัตพากันมาเจริญทางไมตรี
 เบนสัมพันธ์มิตรหลายประเทศ ในสมัยพระเจ้าอนรุทขัตนน ทเมืองพุกาม
 พระพุทธศาสนามักเจริญรุ่งเรืองมาก มีหลักฐานปรากฏในพงศาวดาร
 เมืองดงกาวาเมื่อพระเจ้าวชยพาหุรบชนะพวกทมพเอาเมืองดงกาคันได้
 แล้ว ปรากฏว่าพระภิกษุสังฆสังฆมุตไม่มีในดงกาทวป ให้มาทูลขอพระ
 สังฆมุตพระเจ้าอนรุทขัตไปให้อุปถัมภ์ทงตั้งสมณาทถรนอก ด้วยถอว่า

พระสงฆ์ต่างจากพระสงฆ์พม่าตั้งแต่บั้นต้นจนวงศ์ลงมาจากพระมหินทรและพระ
 โสณะพระอุตรมหาเถระ ซึ่งเชษฐพระพุทธานุภาพมาแต่ครั้งพระเจ้าอโศก
 มหาราชด้วยกัน พระเจ้าอนนททศได้ทรงจัดพระสงฆ์คณะปรกฝ่ายหินยาน
 ๒๐ รูป ส่งไปให้อุปถัมภ์ชาวเมืองดงก้าเมื่อ พ.ศ. ๑๖๑๕ เรื่องนควร
 กถ้าวอธิบายต่อไปอีกสักหน่อย ด้วยเดยวณยงมพระสงฆ์ในเมืองดงก้า
 อยู่ในิกายหนึ่ง เรียกว่า “มรรมะวงศ์” แปลว่าวงศ์พม่า ไทยเรา
 มักเข้าใจกันมาแต่ก่อนว่านำบถของพระสงฆ์มรรมะวงศ์ยิ่งกว่าพระสงฆ์
 ดงก้านิกายอื่น เพราะตั้งแต่บั้นต้นมาแต่พระสงฆ์ซึ่งพระเจ้าอนนททศส่ง
 ไปให้อุปถัมภ์ ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ พระสงฆ์วงศ์พุกาม (ซึ่ง
 อาจจะเรียกกันในดงก้าแต่โบราณว่า “มรรมะวงศ์”) นั้นต่อมาก็ดูญ
 หมด ถึง พ.ศ. ๒๒๘๒ ไม่มีพระสงฆ์ในดงก้าทวปอกครั้งหนึ่ง พระเจ้า
 กิตติวีราชสิงหะให้มาขอคณะสงฆ์ไทยที่กรุงเทพฯ อยุธยาไปให้อุปถัมภ์
 ตั้งคณะสงฆ์มณฑลชนใหม่ พระเจ้าบรมโกศทรงอาราธนาให้พระอุปถัมภ์
 เป็นตั้งสมณายกหน้าคณะพระสงฆ์ไทยไปให้อุปถัมภ์แก่ชาวดงก้า เมื่อ
 พ.ศ. ๒๒๘๕ พระภิกษุสงฆ์ในดงก้าทุกคนโดยมากเป็นวงศ์พระสงฆ์ไทย
 ใช้ชื่อนิกายว่า “อุบาล์วงศ์” หรือ “สยามวงศ์” ก็เรียก ส่วนพระ
 สงฆ์นิกาย “มรรมะวงศ์” ที่มีอยู่ในดงก้าเดยวณ ปรากฏในเรื่อง
 พงศาวดารดงก้าว่า เมื่อพระอุปถัมภ์ไปให้อุปถัมภ์นั้น พระเจ้ากิตติวี
 ราชสิงหะยอมให้บวชแต่ชาวดงก้าที่เป็นพวกผู้ตมตระกูลสูง เพื่อจะ
 บ่งกั้นมิให้ศาสนวงศ์เสื่อมทราม ต่อมาชาวดงก้าทอยากบวชแต่
 ตระกูลต่ำจะบวชในเมืองดงก้าไม่ได้ จึงพากันมาขออุปถัมภ์ในเมือง

พม่า ครองนพระเจ้ายะดิงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพม่า (ตรงกับสมัยรัชกาล
ที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์) ทรงอุปการะให้ชาวตั้งกาพวกนั้นได้อพยพมณฑ
ตามประสงค์ของเมืองอมรปุระ ครั้นกลับไปตั้งกาเข้ากับพระตั้งมอขาดวงศ์
ไม่ได้ จึงอยู่เป็นนิกายต่างหาก (เห็นจะพ้นเอาชื่อนิกายตั้งมอชงบวช
ครั้งพระเจ้าอนรรทมาไซ) จึงได้นามเรียกว่า "มรมมวงค์"

เรื่องเมืองพุกามในรัชกาลพระเจ้าอนรรท ก่อกำในพงศาวดาร
พม่าต่อมาว่า เมื่อพระเจ้าอนรรทได้เมืองไทยใหญ่ก็ไปตั้งคอกแดนพม่า
เป็นอาณาเขตด้วยกกกองทัพไปตั้งเมืองจน แต่พวกนักปราชญ์โบราณ
คิดเขาว่าแท้จริงไปตั้งเมืองนั้นเจ้า ซึ่งยังเป็นเมืองหลวงของพวกไทย
เพราะสมัยนั้นอาณาเขตลงมาไม่ถึงเมืองนั้นเจ้า แต่ก่อกำพม่า
ไม่พอจะตั้งเขาเมืองนั้นเจ้าได้ พระเจ้าอนรรทจึงทำทางไม้ตรีเหล็กสงคราม
กับซาคัก ได้แต่พระบรมธาตุเชิญกลับมาสร้างพระเจดีย์บรรจุไว้ที่เมือง
ในแดนพม่า อันเป็นเหตุให้ประหารชีวิตนายทหารพานทองใหญ่กับ
พานทองน้อยพี่น้อง ดังเล่ามาแต่ในเรื่องฉเนต ต่อมาถึงคอกปลาย
รัชกาลพระเจ้าอนรรท ในพงศาวดารพม่าว่า พวกลาวเฉียง Lao Shan
ยกกองทัพจากทางเมืองเชียงใหม่ไปตั้งเมืองหงสาวดี (สมัยนั้นเมืองเชียง
ใหม่ยังไม่มี ต้องไปจากทอนในเมืองไทยนี้ จะรอดวันจดยุคต่างในที
อื่นต่อไป) พระเจ้าอนรรทให้คนชุดเป็นแม่ทัพลงไปช่วยเมืองหงสาวดี
กองทัพเมืองพุกามมชยชนะ เมื่อซาคักแตกหนีไปหมดแล้ว พระยามอญ
เจ้าเมืองหงสาวดีจัดตั้งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ กับบิดาของตน
คน ๓ ชื่อนางฮินอู Hkin U ถวายส่งของพระเดชพระคุณพระเจ้าอนรรท
คนชุดคุมกองทัพกลับไปพร้อมกันกับพวกมอญที่พานางกับเครื่องราช-

บรรณาการไปถวาย เกิดพิศว้างบังอาจเข้าไปเกยพวนแพะ โถมนาง
 ธิอ ความทราบถึงพระเจ้าอนรทชกทรงพระพิโรธ แต่คนชคมีความชอบ
 ทไคไปรบพุ่ง จึงเบนแต่ดาร์ตั้งให้เนรเทศคนชคไปเสียจากนครราช-
 ธานี ต่อมาไม่ช้าเกิดเหตุชน ด้วยมควายเผือกเถื่อนควหนงรายกาจ
 บงอาจเข้ามาเที่ยวไล่ชวตราษฎร์ตมตายถึงบ้านเรือน ผู้คนพากันหวาด
 หวนควยเชอวควายเผือกนบนเนนเนต ชณะนั้นพระเจ้าอนรทชเด็คจ
 ไปเที่ยวประพาสป่ากาดงกตบคนพระนคร มาทราบเหตุในระหว่างทาง
 กรบเด็คจไปกับพวกบริพารแต่นอยคน หมายถึงไปจับควายเผือกท
 อาตรวาด ตามเข้าไปพบควายควหนทในดง ควายคอดีชวตพระเจ้าอนรทช
 ด้นพระชนม พวกชาราชบริพารสู้ควายไม่ไหวกหนกตบมาหากาดงเพม
 เดิม แต่เมื่อไปถึงในดงคันทควายก็ไม่พบ พระคัพพระเจ้าอนรทช
 หายสูญไปดวย พระเจ้าอนรทชมหาราชเสวยราชย์อยู่ ๓๓ ปี สวรรคต
 เมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๐

ตรงนี้จะแทรกวินิจฉัยพงศาวดารเมืองพุกามตั้งอภคกหนอย ตาม
 คำนานของไทยเหนือแะไทยใต้กับทงของเขมร ยคคองกนว่า แตนดิน
 ทเบนเมืองไทยบคนคตอดไปจนเมืองเขมร เคยเบนเมืองชนของพระเจ้า
 ราชาราชเมืองพุกามในด่มยหนง ชอนโบราณวคตกมประกอบอย
 ยกควออย่างเชนวคเจคยเจคยคตทเมืองเซียงใหม่ วคพระยหนทเมืองฉาพน
 พระพมพทพบ ณ เมืองนครปฐม เบนแบบอย่างอนเดยวกนกับของท
 เมืองพุกามในด่มนหน แต่คำนานทกถาวคเหมือนจะวาชนเมืองพุกาม
 เฉพาะครงพระเจ้าอนรทชมหาราชพระองค์เดยว ชอนทนาจะสาคญผล
 ทจริงเมืองพุกามมอานาจคตงแต พ.ศ. ๑๕๘๗ จน พ.ศ. ๑๘๓๐ รวม
 เวลา ๒๔๓ ปี มพระเจ้าราชาราชเสวยราชย์ถึง ๑๒ องค์ คงชยาย
 ษานาเชคคออกมาโดยดำคบในรัชกาลคตง ๆ เหตุทเสยเมืองนครปฐม

และทว่าเจ้าเมืองสระ โคงมาตเมืองเชียงราย เป็นเหตุให้คนวงศ์พระเจ้า
อู่ทองอพยพหนีลงมาข้างใต้ ก็คงอยู่ในตอนนั้น ครนอ่านภาพเมืองพุกาม
เดือนมดง แตนดินทางนกกกตบแยกกันไปเป็นประเทศต่าง ๆ เขาคนเรอง
พงศาวดคารไทยทางมณฑลพายัพ เช่นเรองจามเทววงศ์ เป็นต้น

× × ×

ตำนานกล้วยเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๘

กราบทุก ส้มเต๋จกรมพระยาดำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พร้อมทงพระนพนธ์เจ้า
เรองเทยวเมืองพม่า ตอนท ๘ เทยวเมืองพุกาม (ตอนท ๒) กับทง
เจ้าเนาดายพระหัตถ์ถึงพระยาอนมานราชชน เรองพระราชนพนธ์พระราช
วิจารณ์พงศาวดคารกรุงศรีอยุธยาและเรองตงวงหน่า ซึ่งโปรดประทาน
ไปนั้น ได้รบประทานดวยคแดว

เรองหนังสือ "ฉนจฉยวรรณคดี" นั้น ขอย่าได้ตรัสถึงอกเตย
เกดากระหม่อมคังใจจะให้ดม

คำใช้ "พระเจ้าอยู่หัวทงตองพระองค์" แม่จรมท ไซอกคราว
หนังสือเพียง ๓ บและเบนยคทมคดวย เห็นจะถือเอาได้ว่า บรรดา
หนังสือขงมคากด่าวว่า "พระเจ้าอยู่หัวทงตองพระองค์" หมายถึง
สมเด็จพระนเรศวร กับสมเด็จพระเอกาทศรถโดยจำเพาะ

อ่านเจ้าเนาดายพระหัตถ์ถึงพระยาอนมานราชชน ทรงแ่ดตงพระ
ดาร์ฉนจฉยในพระราชนพนธ์เรองตงวงหน่า เบนทางงดงามทตุด เชื่อว่า
ถูกกระแ่ดพระดาร์เชนนน

อ่านพระนพนขเรื่องเที่ยวเมืองพุกามคราวนี้ ให้สดใจว่าอะไรหนอ
 พมานนช่างยายราชานกนงายตายเสียจริง ๆ นึกไปก็เห็นว่าเวทนาใน
 ผู้คนคงจะไม่ดีเท่าไร ปราสาทราชมนเทียรตลอดทั้งบ้านเรือนทุก
 ไม่งานน มีเหตุไม่พึงใจอะไรก็รอลงอนย้ายไปปลูกในที่ใหม่ได้ โดยง่าย
 ตั้งทกองค์วางอย่างถาวรก็แต่พระสถูปเจดีย์เล็ก ๆ น้อย ๆ ตามประสา
 ทบ้านเมืองยังไม่รุ่งเรือง และของทงนนักไม่มีใครถือเอาเป็นทรัพย์แห่งคน
 ทงไปเสียกแต่พวกนี้ ตำแหน่งที่ไปตั้งใหม่ก็ไม่ไกลกว่าที่เก่าไปมากนัก
 จนฝรั่งหาความว่าทำสักปรกตงมากมาย จนเกิดโรคภัยไข้เจ็บแฉวกรอ
 ย้ายหนกนไปเสียททง

มาได้ความรูชนคราวนอย่างหนึ่ง ได้เคยเห็นจดหมายบันทึกของ
 พระบาทสมเด็จพระนพ ทานจดหมายอะไรไว้กตมเสียแฉว อาจว่าคตมา
 จากคมภทรนชอหนง ซึ่งพระมหาเถระชอหนงรจนาไว้ในแผ่นดิน
 “พระเจ้ากาแฉว” พระนามพระเจ้าแผ่นดินนจนจับใจตั้งสยเบนอย่างยง
 ว่าจะได้แก่แผ่นดินไหน ด้วยความเขตาเขาเขาเปรียบปรบกบพระเจ้า
 แผ่นดินไทย ก็ดไม่เห็นได้กเถยระงบมาจนบตน มาได้เห็นพระนาม
 พระเจ้าแผ่นดินพม่า ซึ่งฉาพระบาทครตั้งยยกพระนามมากตาวอ้างว่า “พระ
 เจ้าไต้กคะเต” จึงมูรังกขทว่าเบนพระนามพระเจ้าแผ่นดินพม่าเสียแฉว
 คมภทรนคองเบนหนงตั้งแฉวในเมองพม่า เรากัดอกคตอมา ไม่ใช่
 หนงตั้งแฉวเมองไทย

เรื่องฉาของพระยาอนมานราชชนซึ่งทุดถวายมากอน ทุดแต่อย่าง
 ที่ลอบลวงได้ทตท ที่ลอบลวงยงไม่ได้ทตทมอก ๓ อย่าง คอ

(๑) ฉายนตาน

(๒) ผ่าศุ่หฺรท

(๓) ผ่าศุ่หฺรท

แกถามว่ามตฺกษณะเป็นอย่างไร เกตฺวาทระหม่อมกจฺน บอกรแก
 ว่าไคยฺนแตชอไมเคยเห็นผา แต่เข้าใจว่าชอเหตฺนนเบนชอเมืองททา
 ผาเขามา เช่นศุ่หฺรทนนเหตฺทพระบาทศมเตจพระมงกุฏเกตฺวาทรงถอด
 เขามาตงชอตาบตทาชามเบนศุ่ราชฐวราชัน แกรบรองว่าแพ้นอน แถว
 บอกรให้ทราบค่อไปว่า แมนาตาบกเบนชอแมนาแห่งเมืองศุ่หฺรท ทาเอา
 เกตฺวาทระหม่อมคฺนใจ ควดยเมอไปศุ่ราชฐวราชันกอนน ไคยฺนเขาเรยกรชอ
 แมนาทนนววาแมนาตาบ ทาให้สงสัยว่าทาไมเปดยฺนไป เมอมาครว
 กอนนไคยฺนเรยกรกนวาแมนาทตวง เขาอธิบายว่าพระบาทศมเตจพระมงกุฏ
 เกตฺวาทรงตงชอพระราชทานเปดยฺนใหม่ คกใจบ่นชนวาทหมายคความกระไร
 เขาเตาบอกรว่าเห็นจะหมายคความความนาแถมชอชวนาตาบไมมชอด แทจรง
 เหตว เพิ่งจะมาเข้าใจเมอพระยาอนูมานบอกร เบนอนนทรงตงให้ไค้สํารบ
 กบชอเมืองศุ่ราชฐวราชัน แผอญคาคาตบมามคําพองในภาษาไทยเขาตว
 จิงเตยพาเอาทตงไป

ในครวณ ไค้สงจตหมายบ่นทกทเกตฺวาทระหม่อมไค้แกคําในกฎ
 มนเทยรบวตพมํามาถววยคววย หากวาคําไค้ทแกไค้จอนนไมไปรด จะแก
 กตบเบนอยางเตมหรือจะเปดยฺนเบนอยางอนกไค้ เวดายงมอกถมไป
 แถวแต้จะ ไปรด

ควรมคควรแถวแต้จะ ไปรด

พร

๖๕
 จตหมายเหตุ

ที่แก้เปลี่ยนคำในกถุมนเทียบบาลพม่า

หน้า ๓ (๓) “(ในบริเวณพระราชวัง)” แก้เป็น “(ใน
 อปจารพระราชวัง)” ด้วยไม่สะดอกใจในคำ “บริเวณ” ซึ่งภาษา
 บาลีหมายถึงกระท่อมทำด้วยใบไม้เหมือนคำ “บรรณศาลา” จึงอยู่
 ภาษาไทยใช้หมายความเป็นอย่างอื่น แต่เมื่อมีคำอื่นจะใช้แทนได้อยู่
 จึงเปลี่ยนเสียให้สะดอกใจ

(๒) “(ของไทยเรียก “มณฑปพระกายะธนาน) ”
 แก้เป็น (ของไทยเรียก “มณฑปพระกระยาธนาน) ” เพราะเรียก
 พระกระยาธนานกันมากจนจริง ๆ มาแก้เป็นกายะธนานกันไม่นานนัก
 เพราะมณเฑียรเห็นว่าคำกระยาธนานนั้นผิด แต่ทว่าคิดว่าไม่ผิด ด้วย
 มีใช้ในท่อนอยู่เป็นเพื่อนอีกมาก เช่น กระยาเด็ย กระยาบวช กระยา
 รงค์ กระยาเดย นึกว่าคำกระยานจะหมายความว่า ต่าง ๆ หรือ
 ทดายเป็นกระยาธนาน หมายถึงนำธรงต่าง ๆ ซึ่งนำมาแต่ทศกถ์ดัดท
 ทดายเป็น

(๓) “ตัดอดทางเสด็จจาก --” เดิมคำเป็น “เสด็จ
 ออกจาก --” ด้วยเห็นว่าค่างบกร่องอยู่

หน้า ๒ “(เห็นจะหมายความว่าพอจะออกจาก --” เดิมคำเป็น
 “(เห็นจะหมายความว่าคันททางทพอจะออกจาก --” ด้วยเห็นว่าค่าง
 บกพร่องความไม่กระจ่าง

หน้า ๓ “ให้ชาวราชภูทราบ” คัดเป็น “ให้ราชภูทราบ”
ด้วยเห็นไม่จำเป็นต่อองค์คำว่า “ชาว”

หน้า ๕ (๓) “พระเจ้าแผ่นดินกับพระอัครมเหสีเด็ดจาก--”
เติมคำเป็น “เด็ดมาจาก--” เพื่อให้ความสมบูรณ์

(๒) ทศกถาอย่างพระนามอัครมเหสีของพระเจ้ามณฑ
มคำ “ราเชนตรีบตี” ได้แก้เป็น “ราเชนทาธิบตี” เพราะคำ “อินต”
ผิด ออกเสียงตามเขมรอ่าน ท เป็น ต

(๓) ในพืดไนต์ “ดูท่านองเจ้าอ่านพระนามพระเจ้า
แผ่นดิน” ได้แก้เป็น “ดูท่วงทเจ้าจะอ่าน--” ด้วยสงสัยคำ
“ท่านอง” ว่าควรจะใช้แต่ทักดาวลงเดี่ยว กับเติมคำ “จะ” ลงเพื่อให้
ความชัดเจน

หน้า ๖ (๓) พระนามพระเจ้าตั้งบอ คำ “ติดกธิบตี” ได้
แก้เป็น “ติดกาธิบตี” ด้วยเห็นคล้ายคลึงกับคำ “เพราะฝรั่งเขียน
อ หรือ อา กมีหนังสือใช้ตัวเดียว

(๒) “เป็นเจ้าจักรราชภิเชกเทาน” ได้แก้เป็น
“เป็นเจ้าจักรพชเถตงราชบตตงกเทาน” เพราะเห็นควรเป็นเช่นนั้น

หน้า ๗ (๓) “เห็นจะให้เรอกระบวนจุง” แก้เป็น “เห็นจะ
ให้เรอดังคู้ชกจุง” ด้วยปรากฏอยู่ชดวามเป็นเรอสำหรับชก

(๒) “มเหสี ๒ องค์คน พิเคราะห์ตูกเป็นท่านอง
เดี่ยวกัน” แก้เป็น “พิเคราะห์ตูกแฉวกันแฉวเดี่ยวกัน” ด้วยสงสัยคำ
“ท่านอง” ตั้งกดาวมาแฉว

หน้า ๘ “อยู่ในบริเวณพระราชมนเทียร” แก่เป็น “อยู่ใน
หมู่พระราชมนเทียร” เพราะรังเกียจคำ “บริเวณ” เช่นกล่าวมา
ข้างต้น

หน้า ๘ “(พ.ศ. ๒๓๘๕ - ๒๔๒๓)” แก่เป็น “(พ.ศ. ๒๓๘๕
ถึง ๒๔๒๓)” ด้วยเห็นว่าชัดเจนดีกว่าเส้นขีด

หน้า ๓๐ พระนามพระองค์หญิง “ศิริกัญจนเทวี” คิดว่าผิด
เพราะคำกัญจนเป็นคำชว คือ กิเดต ดังตัวอย่าง “โตโก กัญจน
โมโห กัญจน โทโล่ กัญจน” เห็นจะเป็นทพมาพดเพยง เช่น
“ตั้งชาตน์” ก็เรียกเป็น “ตั้งชาตน์” จึงได้แก้คำ “กัญจน” เป็น
“กัญจน” ซึ่งเห็นว่าใกล้เคียงที่สุดกับความกังมจะเป็นเช่นนั้น

หน้า ๓๘ (๓) บอกรูป बदดงกว่า “รูปทรงแบบ เซิงบาตร”
คำนี้จะมเข้าใจผิด ด้วยคำคุณเภาคำข้างซึ่งเขาเรียกว่า “เซิงบาตร”
เป็นว่าจะเหมือนกับเซิงบาตรของภิกษุ แต่หาใช่ไม่ คำของข้างที่เขา
เรียกว่า “เซิงบาตร” นั้น เป็นรูปอย่างอื่น เพราะเหตุฉะนั้นจึงแก้
เติมคำในทนเขาว่า “รูปทรงแบบเซิงบาตรของภิกษุ”

(๒) “ตั้งหาดนบดดงกโนมหาปราสาทนน์ เป็นท่านอง
เตยวกับพระทงบชบกดมาดางหน้า” ตั้งสยคำ “ท่านอง” เช่นกล่าว
มาก่อนแล้ว จึงแก้เปดยนเป็น “มีทวงทคดายพระทงบชบกดมาดา
วงหน้า”

(๓) “ทำเป็นเรือนแถวทชมพระทวารข้างหตงทรหรา
มาก” เห็นคำ “ทรหรา” ว่าเป็นคำตดาต จึงแก้เป็น “ฉัตรมาก”

(๔) พชเตอน ๕ “เสด็จสู่ทกายะถ่านาน” แก่เป็น
“เสด็จสู่ที่ตรง” ตามที่เคยใช้พูดกัน

หน้า ๒๓ “คาถาพระยาปลาร้อนใน ๓๒ คำนำหน้าขอฝน” ที่แท้
คาถาพระยาปลาร้อนอยู่ต่างหาก ใช้ต่อท้ายสวดมนต์ทุกสัปดาห์เมื่อต้อง
การฝน ไม่ได้ประจำอยู่ใน ๓๒ คำนำหน้า จึงตัดคำว่า “ใน ๓๒ คำนำหน้า”
ออกเสีย

หน้า ๒๒ (๓) “ยมก ๓-๕” เข้าใจไม่ชัด จึงแก้เป็น
“ยมก ๓ ถึง ๕”

(๒) “ยมก ๓-๓๐” กับออกแห่งหนึ่ง

(๓) “ยมก ๓-๓๐” แก้เป็น “ยมก ๓ ถึง ๓๐”

เหมือนกัน

หน้า ๒๔ “เครื่องแต่งตัวโคอย่างทรูหฺร่า” แก้เป็น “เครื่อง
แต่งตัวโคอย่างงามสรรพ” เพราะ “ทรูหฺร่า” เป็นคำตลาด

หน้า ๒๕ “หตงนำสไนทก” บทพร่องอยู่ ได้แก้เป็น “หตงนำ
ทักษิไนทก”

หน้า ๒๖ “ดาวฤกษ์ กตติเยา” ผิดอยู่ตามพม่าซึ่งเรียก กตติย
ทจรงค “กตติเยา” หรือ “การตติเยา” เป็นชื่อพจนานุกรม ซึ่งทำใน
เดือน “กตติเยา” หาใช่ชื่อดาวไม่ จึงแก้เป็น “ดาวฤกษ์ กตติกา”

นอกจากนี้บทกวีแก้ตัวอักษรให้ตรงตามปทานุกรมของกระ-
ทรวงธรรมการ อันมบังคับไว้ว่าหนังสือราชการให้เขียนตามนั้น ไม่
ได้ทำให้ข้อความแปลกไป

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

หรือ

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูต สัมเด็จพระนครินทร์ ฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์บดงวันที่ ๑๔ แล้ว

ศัพท์ต่าง ๆ ที่ท่านทรงแก้ในคำแปลกฎหมายเทียรบาดพม่า

หม่อมฉันเห็นวาทชน ถวายอนุโมทนาด้วยทุกแห่ง

หม่อมฉันเพิ่งพบพระรณนาเบญจราชกกุธภัณฑ์พม่าในพงศาวดาร

เรื่องท่งว่า:—

- ๑. White Umbrella   เสด็จฉัตร (ชั้นเดียว)
- ๒. Crown   มกุฏ
- ๓. Yaktail Fan   พัด (ท้ายแฉ่ง) หางจามรี
- ๔. Sword of State   พระขรรค์
- ๕. Golden Sandal   ฉดองพระบาททอง

ในคำราชของไทยเราดูเหมือนกันเป็น ๒ คำว่า คำว่าหนึ่งไม่นับเศวตฉัตร ไปนับเอาชาวพระกรแทน อีกคำหนึ่งนับฉัตรคัมพุดแทนมงกุฎตั้ง หรืออย่างไรหม่อมฉันจำไม่ได้ถนัด

ผาตเรียกผาตตายส์หรัตน หม่อมฉันพอจะถวายเป็นอธิบายได้ว่าเรียกตามชื่อเมืองททาตายนนบนแน (แม้จะเรียกว่า “ ผาตตายส์ราชฐร์ ” ก็ได้ ด้วยในหนังสืออนาเทยวอนเตยวามองนนเดิมชื่อเมืองส์ราชฐร์ อยุรมแม่น้ำคาบ) เมื่อหม่อมฉันไปอินเดียใน พ.ศ. ๒๔๓๕ รัฐบาลกะโปรแกรมให้หม่อมฉันไปเมืองส์หรัตนด้วย เพราะเขาว่าเบนททาตายนตั้งมาเมืองไทยราคาบตะหลายด้านรูปย์ ไปดูไม่เห็นมีโรงจักรกตอันใด ทำตามบ้านราชฐร์และผู้หญิงกับเด็ก ๆ ทำแทบท่งน ไซผาชาวซงตั้ง

มาแต่ประเทศอังกฤษ เขามาตบให้โตขนาดและชกนาให้หมดแบ่งหรือ
 ใหนอแนกอน แดววางซงบนพนเรือนเขาหมกทาแผ่นไม้แม่ตาย
 ขนาดตั้งเกาผ่านอมพดงกบณผาคอ ๆ ไปจนเต็มผนแดวจงเขาไปย้อม
 เบนส์ ถ้าจะให้หมคอกส์อนกแคมเมื่อยอมแดว เมื่อเล็วจกระบวนพมพ
 เขาเบยชดชกเงา การเหล่านทาควมอมตามบ้านราชฐรทงหน พอกา
 เบนแด ซอผาชาวมายายแเดวรับผาดายไปพบคตรา มดเขากดตั้งมาชาย
 เรองผาดายดูจะถอเบนหดกได้วา (ก) ทำตั้งมาจากอินเคยตงแดตกดา
 บรรพ (ข) เรยชอตามเมืองททา คาทเรยกว่า "ผาดายอย่าง" หมาย
 ความว่าไทยให้ตายไปทำ "ผาดายนอกอย่าง" หมายความว่าเบนตาย
 ทแขกคดทาตามชอบใจ มชอผาดายอกอย่างหนง เรยกว่า "ยามะหวาด"
 ยงไมมีในรายชอทประทานมา กเห็นจะเบนชอเมืองอก เรองชอผาดาย
 ต่าง ๆ ควรทรงแนะพระยาอนูมานให้ตั้งถามพวกแขกทตทชาวคกแดง
 หรือถามใครในพวกหนททานทรงรู้จักครตั้งถามดู เห็นจะรู้ความจริง
 ได้

เมื่อวันที่ ๓๓ ตรงกับเดือน ๓๒ แรม ๓๔ ค่ำ เบนฉนทชตฤกษ
 ษนหนงของพวกทมพ เรยกว่า "ทปวดี" Deepavali หนงตั้งพมพ
 ณะเตรคส์ เอกโค Straits Echo ตงอธิบายเรองนทชตฤกษหน ทมอมฉน
 ษานดูเห็นแปดก ดวยอ้างมุดเหตุยอนชนไปถงทรมณฉนแผนคณ รวม
 ความว่าเบนฉนพระเบนเจามชยษณะพดกยกษ ถงฉนหนงฉนแดงประทป
 ตามบ้านเรือนให้เบนฉนฉนคต การพชจิงไตนามว่า "ทปวดี" แดมา
 ถงฉน ๓๘ น มุฉนยงไปถงพมพโคแยง ว่าทถุกนพระเบนเจาปราบ

ยักษชอนรกาจารย์ และพยายามบอกอธิบายต่อไปจะให้เข้ากับทางวิทยา-
ศาสตร์ หม่อมมณเฑียรคตคหนังสือพิมพ์เรื่องทปวตทง ๒ ตอนตั้งมาถวาย
ให้ทรงพิจารณาจับจดหมายน

คราวนี้จะพูดถึงเรื่องเนืองกับเด็ก เรื่องที่ ๓ ชาย (หยศ) กุมารดีศ
ถูกหม่อมมณเฑียรไปซื้อตุ๊กตาทองทำเป็นรูปภรรยาตนมาจากตลาดหลังหนัง เขามา
ไขกวดให้หม่อมมณเฑียรเกิดพิศวง ด้วยรถนั้นไขกวดให้เด็นไปบน โต๊ะหรือ
แม่บนหลังหีบ แต้นไปพอลงที่ตุ๊กตาค้นหายไปทางอื่นเองไม่ตกจาก โต๊ะ
คู่อัจฉรย์หนักหนา เดิมฝรั่งทาชายหลังละ ๓ เหรียญ เคยอนุญาต
ทาชายหลังละ ๓๕ เซ็นต์ จะเคยมีเขาไปขายในกรุงเทพฯ แล้วยุทธอย่าง
ไรหม่อมมณเฑียรไม่ทราบ หม่อมมณเฑียรคตคตคตคตมา จึงขอตั้งมาถวายทอด
พระเนตรหลังหนัง แล้วยุทธไปรดประทานตุ๊กตาคูด้วย

เรื่องเนืองกับเด็กที่จะพูดถึงไปอีกเรื่องหนึ่งนั้นเจ๊ไปข้างทางฝั่งเว
วหนังสือหม่อมมณเฑียรดูเด็กๆดูหลานวงเดนกน เห็นมบนพกษนิตพวกกับนเบรา
นงถอทกคนแปดกตา เรียกเขามาจรงรว่าเบนนตูกตาเขาขายในตลาด
ยงด้วยแกบกระตาสพอมเสียงเตกกเห็นตูก หม่อมมณเฑียรเห็นว่าไม่ใช่ของ
ควรเด็กจะเดินให้ตคด้วย จึงโทรรับเขามาเก็บเตย ครนเมอส์หาจนมมา
น ห้างไวดคอะเวเดตจอ ตั้งกระตาดอกของที่จะเบ็ดชวยเมอบใหม่มาให้
หม่อมมณเฑียรเห็น เบ็ดออกดูเห็นรูปภาพมบนพกสำหรับเด็กเดินหตาย
อย่าง แล้วยุทธแกมอยงกวานน ถึงมกุญแจจาชอมอ แล้วยุทธเควของ
เดินเบนนกส์บ มทงมบนพก กุญแจจาชอมอ นกหวัด แล้วยุทธบเบงส์
หรวพมพตายมอ ทาชายเบนนชองสำหรับเด็กเดิน หม่อมมณเฑียรคตคเฉพาะ

หน้ากระดาษที่มรูปรูปอกชายของเหตานั้นส่งมาถวายทอดพระเนตรด้วย นึก
 อนาถใจว่าเพราะหนังสือที่เดิยททำให้มนุษย์นิยมฉนแปรไปต่าง ๆ แด่
 ก่อนเคยได้ยินแต่ได้เห็นแต่ผู้หญิงผู้ชายผู้ใหญ่เปิดนกรยาอาการไป
 ความหนังสือ เดียวนมมเดยส่งอนดงมาถึงเด็ก ๆ คื่อไปภายหน้าจะเป็น
 อย่างไร นึกถึงคำกต่างในหนังสือพมพอนหนังสือปรารภเรื่องศกกดางเมือง
 สเปญและทพวกมหาประเทศเขาถอหาง ว่าสมัยนี้ "ราวกับห้าทารุณ
 เกิดขึ้นในโลก พาให้มนุษย์มจคคิดแต่ทารายกนไปเสียทงนพ" ทเขาว่า
 นตูกชอบกต ครงเกิดมบุญในมณทตอด้านเมอรัชกาดท ๕ กคตายกับ
 ทาดง เพราะในสมัยเดยกนพนเกิดมบุญขึ้นในประเทศอื่น ๆ อกหลาย
 ประเทศ แม้งนในประเทศรัสเซีย พวกรายงเห็นชบชน เคยพูดกันว่า
 ราวกับนตูกน บางททานคงจะยงทรงจำได้

หม่อมฉันตั้งเรื่องเที่ยวเมืองพม่าตอนท ๘ ทอนท ๕ มาถวาย
 พรอมกับจดหมายนอกทอน ๓ มีรูปประกอบ คื่อ รูปพระเจ้าคณชคณ
 สร้างอนนทมหาวหาร บันบิตทองไว้ในซุ้มฝ้ายซ้ายของพระประธาน
 คู่กับรูปพระมหาเถรฉนระหัน จะทรงตั้งเกดได้ว่ามกุฎพม่าทำเป็นทรง
 คุมปมาแตกกดาบรพ ผลิตองพระองค์กคคตายกับพระกรน้อย.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

ด.จ. ๒๖ ทรงพรหม

เล่าเรื่องเทียวเมืองพม่า

ตอนที่ ๘ เทียวเมืองพุกาม (ต่อ)

พระเจ้าฮอด Sawlu ราชโอรสของพระเจ้าอนรทชัมหาราช ได้
 ครอบครองเมืองพุกามเมื่อ พ.ศ.
 ๑๖๒๐ ครั้นตั้งให้ท้าวคนชคตกับเขาไปรับราชการอย่างแต่ก่อน แต่
 อยุ่ได้ไม่ช้า ด้วยพระเจ้าฮอดตั้งนางชนอดกเจ้าเมืองมอญทเบนเหตุให้
 คนชคตของเนรเทศหนีเบนหนี คนชคตกับเขาไปรับราชการยังไม่ทอด
 ทงนางพญ พระเจ้าฮอดจึงสั่งให้เนรเทศคนชคตเสียออก พระเจ้าฮอดตั้ง
 นองยาเชออันเกิดด้วยนักถนอมของคหิงชอวาระมะกัน Yamakan ให้ไป
 ครอบครองเมืองมอญอยู่ที่เมืองพะโค (หงสาวดี) อันตั้งเบนเมืองหวอง
 แทนเมืองสระเทม อยุ่มายะมะกันเบนชบถยกกองทัพมอญขึ้นไปหมายจะ
 ครอบครองพุกาม พระเจ้าฮอดจึงให้ท้าวคนชคตกับเขาไปเบนแม่ทัพหน้ายก
 ทัพมารบมอญ เมื่อกองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายมาปะทะกัน คนชคตพิจารณาเห็น
 ทัพชคตได้ทศชัยภุมคตกองทัพ ทอดห้ามพระเจ้าฮอดไม่ให้เขาตายมอญ
 ให้ทำอุบายถอยทัพให้พวกมอญออกติดตามพญจากทศชัยภุมแต่ยกอนจง
 คอยรบ พระเจ้าฮอดไม่เชื่อฟังสั่งให้กองทัพเขาระดมคตตายมอญ เสียท
 ทัพชคตจับพระองค์ได้ กองทัพพม่าแตกฉาน ท้าวคนชคตหนีไปทาง
 ข้างเหนือเทียวรวบรวมกำลังยกกตบดงมาถงเมืองพุกามเมือชคตกตถง
 ทัพมอญอยู่ พวกชาวเมืองพุกามขอให้ครองราชสมบัติ แต่คนชคต
 ไม่ยอม ด้วยรู้ว่าพระเจ้าฮอดยังอยู่ในมอชคต จึงถอบเข้าไปแต่ทวจน
 ถงพระเจ้าฮอดเชิญพระองค์ชนชคตพาหนมา แต่พระเจ้าฮอดเกิดระแวง

ว่าคนชดจะพาเขาไปทำร้ายแก่แดนทลกเนรเทศ กตบวางพระทัยว่า
 ยะมะกันคงจะไม่ทำร้ายเพราะเคยเป็นเพื่อนเดนมมกนมาแต่ก่อน จึง
 ร้องชน พวกมอญก็กรุกน้อออกมาจับ คนชดของทงพระเจ้าดอตุหนมา
 แแต่คว มารวมมอกบพวกในเมืองพุทกามคักองทพมอญพ่ายแพ้ไป แต่
 เมื่อกษัตริย์พาพระเจ้าดอตุหนน พวกมอญเข้าใจว่าพระเจ้าดอตุพยายาม
 จะหนี จึงได้จับให้ปลงพระชนม์เสียเมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๗ ได้เสวยราชย์
 อยู่ ๗ ปี

พวกพม่าก็พร้อมใจกันเชิญคนชดขึ้นครองราชสมบัติใน พ.ศ.
 ๑๖๖๗ นน นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๓ ซึ่งครองเมืองพุทกาม
 พระเจ้าคนชดชานชานาญการทำศึกสงครามมาแต่ก่อน พอเสวยราชย์ก็
 ปรายเมืองมอญทเบนชบถจนราบคาบ แล้วขยายราชอาณาจักรคอดง
 มาทางใต้จนถึงเมืองตะนาวศรี ทางเมืองยกไซ้ก็ขยายอาณาเขตออกไป
 ใต้ถึงเมืองยกไซ้เหนือและยกไซ้ใต้ไว้ในอำนาจ ประเทศที่ไม่สามารถ
 จะไปเอาไว้ในอำนาจได้ก็ทำทางไมตรี ทั้งประเทศจีนและประเทศต่าง ๆ
 ในอินเดีย เมืองพุทกามก็ตั้งบูรณพินธ์ปราศจากภัยอันตราย พระเจ้า
 คนชดจึงทำนุบำรุงบ้านเมืองตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าอนรททรมหาราชต่อมา
 ให้สร้างพระมหาธาตุชเวดิลนคังซึ่งพระเจ้าอนรททรมหาราชเริ่มสร้างค้างไว้จนสร้า-
 ้งแล้ว (จะพรรณนาถึงพระมหาธาตุนี้ต่อไปข้างหน้า) อนึ่งเมื่อถึงรัชกาล
 พระเจ้าคนชดคน มพวกชาวอินเดียทลอพระพุทศาคัดนาทงพระและคฤหัตถ์
 ทลทพวกทลศาคัดนาพราหมณเบยตเบยน พวกทลทญมาพงบารมพระเจ้า
 คนชดอยู่เมืองพุทกามเบนนมมาก หน้าแบบแผนพุทศเจดีย์ในอินเดียมา
 ทวายเป็นเต็ม เบนมุดเหตุที่จะทรงศรัทธาสร้างวัดอานันทเมอ พ.ศ.

ด้มภารเป็นเมย อยุ่ดวยกนมาจนเมอพระเจ้าอตุให้เรียกคนชตกตบไป
 รับราชการ เจดามนเมยมครรภ คนชตกตบแหวนให้โหวง ๑ ดังวากา
 ถูกเบนผู้หญิงกให้ชายแหวนนเขาเงินให้เบนทนต์นเมอแต่งงาน ถ้าเบน
 ผู้ชายให้มอบแหวนนให้เบนสำคัญสำหรับคว เมอเคบใหญ่ชนจะได
 เทยวดคตตามให้พบบิดา ครนคนชตกตบเข้าไปรับราชการถูกเนรเทศครง
 ทตั้งคองตงไปอยู่เดี่ยวทางไต ทางโนนเมยอยุ่ทเมืองสระแกงคตตตกเบน
 ชาย เดยงมาจนอายุได้ ๖ ขวบ รัว่าดำมมบุญได้เบนพระเจ้าแผ่นดิน
 กพาบตรงมายงเมืองพุกาม พระเจ้าคนชตกทหาให้เบนรัชทายาทไม
 เบนแต่ตงให้เบนเจามนามว่า "ราชกุมาร" Yazakumar ส่วนเมย
 คนนกกตงให้เบนมเหสีทรงนามว่า คมพละ Tumbula พระเจ้าคนชต
 รัใครเจ้าราชกุมารมาก ให้เบนอบุฏฐากอยคตกับพระองค์มาเบนนจ
 เจ้าราชกุมารได้ทาศีดาจรรกใจทวด "มยเจตย" Myajedi หลก ๑ (ซึ่ง
 นบดอกนวาเบนจรรกสำคัญทงในทางพงศาวดารแตงในทางภาษา เพราะ)
 จรรกเบนภาษามคธคาน ๑ เบนภาษาพม่าคาน ๑ ภาษามอญคาน ๑
 แตงภาษาพยคาน ๑ ความตรงกน มเนอความว่า พระเจ้าคนชตได้
 ด้วยราชยเมอ พ.ศ. ๑๖๒๘ ครงเมือง "อริมททะนะบุระ" Arimaddha
 nabura (คือเมืองพุกามอนใช้เบนนามประเทศพม่าในสมัยน) ปรทาน
 บ้านด้วยแก่นางคมพละมเหสี ๓ คาบต ครนนางด้นชพเจ้าราชกุมาร
 ได้รบมรดกคตมา เมอพระเจ้าคนชตด้วยราชยได้ ๒๘ บประชวรพระ
 อาการหนัก เจ้าราชกุมารคตถึงพระเดชพระคุณจึงสร้างพระพุทธรป
 ทองคานองค ๑ เพอขอผดานด้งด้ให้บรรเทาทพระโรคาพาธ เมอด้วาง
 ด้ำเรจแตงเชญพระพุทธรูปนเขาไปถววยพระเจ้าคนชตทรงจบบพระหคถ

และทูตขอบริจาคที่ดิน ๓ ตำบลบนไหล่เป็นทกตปนาสำหรับรักษาพระพุทธ
รูปต่อไป พระเจ้าคนชิตออกพระโอรสชื่อโมทนาว่า "ด้าชู่ ด้าชู่" คือ
หน้าพระมหาสังฆปริณายกโมคคัลลบุตรคัสสะ (อาจจะเป็นนามของพระ
สังฆราชที่พม่าเรียกว่าฉินระหัน) และพระสุเมธะ พระพรหมบาท และ
พระพรหมทิวะ Brahmediw แล้วทรงแต่งตั้งให้ทกพระราชทานอนุญาต
ตามประสงค์ รุก์กราชในจาร์กนเบนแนอน ว่าพระเจ้าคนชิตเสวยราชย์
เมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๗ และสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๕ ครองราชสมบัติ
อยู่ ๒๘ ปี

แต่พอพระเจ้าคนชิตสวรรคตก็เกิดเหตุขึ้นในราชธานี จะเป็นเพราะ
เจ้าราชกุมารหรือใครคิดชิงราชสมบัติหาปรากฏชัดไม่ ในพงศาวดาร
พม่ากล่าวแต่ความมรณภาพว่า ๑๐๐ คนเข้าปล้นราชวงศ์ แต่ระงับได้ เจ้า
ออดองกระดังงาได้รบรบชทายาท ด้วยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๕ เป็นพระเจ้า
ราชาธิราชองค์ที่ ๕ ทศครองเมืองพุกาม พอคิดศัพทเดองลือว่าพระเจ้า
คนชิตสวรรคตและเกิดจลาจลในเมืองพุกาม ก็มพวกประเทศราชและ
พระยามหานครต่าง ๆ ตงแขงเมืองชนหลายแห่ง แต่พระเจ้าออดองกระ-
ดังงาทรงพระสติปัญญาสามารถทงกต่าหาญในการสงคราม เทียวปราบ
ปรามศัตรูอยู่ ๓ ปี บ้านเมืองก็เรียบร้อยได้ดงแต่ก่อน และสามารถ
ขยายราชอาณาจักรต้อออกมาตลอดแดนตะนาวศรี (จนถึงไหนไม่กล่าว
ชัดในพงศาวดารพม่า) เมื่อพระเจ้าออดองกระดังงารุ่งเรืองพระเดชานุภาพ
ไม่มีใครกล้าเป็นข้าศึกศัตรูแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองและพระพุทธ
ศาสนาดามเยงอย่างพระเจ้าคนชิตต่อมา ให้สร้างวัดวิหารใหญ่อีก
วัดหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๑๖๘๗ ชานนามว่าวัด "ถัพพัญญู" Thatpyinyu
ให้เป็นคูกับวัดอานนทวิหารของพระเจ้าคนชิต และทรงนทเมืองยกไซ

เกิดชบถปดงพระชนมพระเจ้าแผ่นดินแถวซังเอาราชสมบัติ เจ้าอุปราช
 ทนมาพบบารมพระเจ้ายอดดองกระตือรุธ ๆ ให้กองทัพไปปราบชบถเอาบ้าน
 เมืองคนใหม่หาอุปราชได้ ในพงศาวดารว่าเมื่อมหาอุปราชได้ครองเมือง
 ยักไซ้แล้ว อยากรจะส่งของพระเดชพระคุณ พระเจ้ายอดดองกระตือรุธจึง
 ให้เจ้าเมืองยักไซ้ไปปฏิสังขรณ์พระมหาโพธิเจดีย์ ณ เมืองพทศกยา
 (ซึ่งท่านองจะยงค่างอยแคะทรงพระเจ้ายกนชิตเริ่มปฏิสังขรณ์) เจ้าเมือง
 ยักไซ้ทำการนพนจนสำเร็จ อนึ่งพระมหาเถระฉนระหนซึ่งเบนมหาดังฆปริ-
 นายกมาคังแคะทรงพระเจ้ายอนรทชอยมาจนอายุถึง ๘๓ ปี ถึงมรณภาพ
 เมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๘ พระเจ้ายอดดองกระตือรุธทรงตั้งพระมหาเถระ "ปันสะกู"
 Panthagu (คงเป็นคำภาษามคธ แเคยังคิดไม่เห็นวาทถกจะเป็นอย่างไร)
 เป็นทสังฆปริณายกแทน จะปรากฏเรื่องประวัติต่อไปข้างหน้า

ในรัชกาลพระเจ้ายอดดองกระตือรุธมีเวลาว่างก็ตั้งกรมมาก พระเจ้า
 ยอดดองกระตือรุธโปรดเที่ยวประพาสตามเมืองในราชอาณาจักรเขต เสด็จไปถึง
 ไทหนักให้สร้างพระเจดีย์ไว้เป็นสำคัญ และได้เสด็จไปประพาสจนถึง
 ต่างประเทศที่ไกลเคียง เช่น เมืองนพเจา เมืองไพนินเคย ตตอดจน
 เมืองทางแหวนมมดาญ ดังนั้นฐานว่าคงเคยเข้ามาประพาสถึงในด้อมหน้า
 เจ้าพระยาด้วย เพราะในสมัยนั้นเป็นประเทศราชชนเมืองพุกามอยู่ทาง

พระเจ้ายอดดองกระตือรุธมีราชบุตร ๓ องค์ (องค์น้อยไม่มเือง)
 องค์ใหญ่ทรงนามว่า "มินฉินซอ" Minshinzaw เป็นคนกาวราว พระ
 เจ้ายอดดองกระตือรุธไม่โปรดชณาสัย จึงให้ไปครองเมืองอยู่เดี่ยวต่างหาก
 ข้างฝ่ายเหนือ (ในมณฑลตมณฑลเดบตัน) ลูกเธอของกกดางซึ่งทรงนาม
 "นรธู" Narathu ชณาสัยของพระราชหฤทัย จึงให้รับราชการอยู่ใน

ราชสำนัก ทรงใช้ส่วยต่างพระเนตรพระกรรณ เจ้ามินฉินชอบเจ้า
 นรธ้อยากจะเบียดราชทายาททั้ง ๒ องค์ แต่เมื่อญพระเจ้าอดองกระดิ่ง
 พระชนษายน แล้วราชย้อยชานานอง ๕๕ ปี เจ้าทั้ง ๒ ต่างก็ตั้งใจคอย
 จะให้สวรรคต พระเจ้าอดองกระดิ่งอยู่มาจนพระชนษาถึง ๘๓ ปี
 ประชวรมีอาการถึงไม่ได้พระสติอยู่คราวหนึ่ง เจ้านรธูคิดว่าคงสวรรคต
 เห็นได้ทักเขายศราชธัมมัตเอาโดยพลการ แต่เมื่อมีอาการพระเจ้า
 อดองกระดิ่งฟื้นขึ้นถึงกตบมพระสติ เจ้านรธูก็ตกใจ ในพงศาวดารพม่า
 ว่าทำอุบายเข้าไปปฏิบัติแล้วเลยเอาฝาคดุมบรรทมอุดช่องพระนาสิกและ
 พระโอษฐ์พระเจ้าอดองกระดิ่งจนสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๓๗๓๐ แล้วราชย
 มาได้ ๕๕ ปี

ฝ่ายเจ้ามินฉินชอบทราบว่าพระราชบิดาสวรรคตและเจ้านรธูเขายศ
 เอาราชธัมมัต ก็รวบรวมกำลังยกกองทัพลงมายังเมืองพุกาม เจ้านรธู
 เห็นว่าจะสู้ไม่ไหว จึงขอให้พระมหาเถระบันสะคุมหาสังฆปริณายกช่วย
 ออกไปว่ากล่าวเกลี้ยไถดให้สัมนครธัมมานกัน แต่แรกพระมหาเถระบัน-
 สะคุไม่รับไปว่ากล่าว ด้วยนึกระแวงว่าจะไม่เป็นการสุจริต เจ้านรธูเฝ้า
 วิงวอนและให้ความสัจย์ปฏิญาณ ว่าถ้าเจ้าพยอมตด้วยจะออกไปรับเสด็จ
 ถึงประตูวัง และถวายราชธัมมัตให้ปกครองต่อไป พระมหาเถระบันสะคุ
 วางใจในคำปฏิญาณ ก็พาภิกษุสงฆ์ออกไปว่ากล่าวกับเจ้ามินฉินชอบ ๆ
 เชอคำพระสงฆ์จึงเข้าไปในเมืองโดยสุภาพ เจ้านรธูก็ออกไปรับเสด็จถึง
 ประตูวังและเชิญชนเจตมราชมนเทียรครองราชธัมมัตตามสัญญา แต่
 ในคำวอนนเองให้ดอบวางยาพิษฆ่าเจ้ามินฉินชอบสิ้นชีพ พระมหาเถระ
 บันสะคุทราบก็ตกใจ เข้าไปค้ำว่าเจ้านรธู ๆ คอบว่าได้ไปรับเสด็จและ
 เชิญชนประทศราชมนเทียร ถวายราชธัมมัตตรงตามให้สัญญาหมด

ทุกอย่างแล้ว พระมหาเถระชดเคืองถึงออกอกทานว่าไม่ขออยู่ตั้งได้พบกับ
 คนพาดแถวไปอยู่เดี่ยวเมืองดงกา ในพงศาวดารพม่าฉบับว่าพระเจ้ามณฑลชอ
 เบนพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๕ ซึ่งครองเมืองพุกาม แล้วราชย์และ
 สวรรคตใน พ.ศ. ๑๗๓๐ นน พระเจ้านรธาธิราชองค์ที่ ๖ ครองเมืองพุกาม พ.ศ.
 ๑๗๓๐ นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์ที่ ๖ ที่ครองเมืองพุกาม คนทั้งหลาย
 เห็นว่าได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยประพตติที่จรดต่าง ๆ ก็มีใครมีใคร
 หนักอ เดยเป็นเหตุให้พระเจ้านรธาธิราชจะระแวงว่าจะมีคนคิดร้าย ถึงตั้งใครก็ให้
 ฆ่าเสีย แล้วกตบคตตั้งตั้งกตบวาปกรรมทได้เข้ามา ให้สร้างวัดมหาวิหาร
 ขนออกวัดหนึ่งเรียกชื่อว่าวัด "ธัมมาราม" Dammayam แต่การที่สร้างวัด
 นนกกตบคตคนทเกณฑ์มาทำงานให้ได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ เกินขนาด
 แม่จนช่างททการไม่ได้ถูกพระทฤทย์ก็ให้ฆ่าเสีย ทัดกรวนางนกด้นนม
 คนหนึ่งสั่งให้ฆ่าเสีย บิดานกนกด้นนมคนนบนพระยามหานคร โกรธแค้น
 แต่งให้คนปดอมคตวเป็นพราหมณเขามาขมเมืองพุกาม ๘ คน พระเจ้านรธา
 ธิราชคิดว่าเป็นพราหมณจริง ให้หาไปเผา พวกผู้ร้ายได้ทกปดงพระชนม
 เดยเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๓ พระเจ้านรธาธิราชอยู่ได้ ๓ ปี

ราชบุตรของพระเจ้านรธาธิราช ทรงนามว่า นรธาธิ Naratheinbka
 ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๓ นับเป็นพระเจ้าราชาธิราชองค์
 ที่ ๗ ที่ครองเมืองพุกาม แล้วราชย์อยู่ได้ไม่นาน เกิดเหตุเพราะรัก
 ใคร่ นางเวพุดอนเป็นชายาของเจ้านรปติตั้งทขุนองยาเธอ ทากดอุปบายให้
 เตองดอความซาคักยกกองทัพใหญ่มารุกรราชอาณาเขตทางข้างเหนือ
 แกลงให้ขุนองยาเธอของคนนคตกองทัพชนไปบองกันราชอาณาเขต พอ
 เจ้านรปติตั้งทไปห่างไกลพระนครแล้ว ก็ให้ไปรบนางเวพุดอนมาตั้งเป็น

มเหสี ฝ่ายเจ้านรปดิษฐ์ทชยกกองทัพไปตั้งชายแดนไม่เห็นมชาศกศักรุก
 ประหัดใจ ให้ตั้งกองทัพพักอยู่ ขณะนั้นพอกคนชนไปบอกข่าวว่า
 เจ้านรดิษฐ์ซึ่งเอนางเวพุดไปตั้งเบนมเหสี เจ้านรปดิษฐ์ก็โกรธแค้น
 ทำอุบายให้ปรากฏว่ายกกองทัพกลับทางบก แต่ตัวเองตอบตรงเรือรบดอง
 ดงมาทางแม่น้ำเอราวดกับพรรคพวก มิให้พระเจ้านรดิษฐ์ พอใกล้จะถึง
 เมืองพุกามก็แต่งคนสนิทให้ตอบเข้าไปปลงพระชนม์พระเจ้านรดิษฐ์เสีย
 เมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๓ พระเจ้านรดิษฐ์เสวยราชย์อยู่ได้เพียง ๓ ปี เองตำนาน
 เมืองพุกามเบ็นต์มยรุ่งเรืองตั้งแต่พระเจ้าอนรททมหาราชเสวยราชย์เมื่อ
 พ.ศ. ๑๕๘๗ มาจนถึงนรชกาดพระเจ้าออดองกระตทเมอ พ.ศ. ๑๗๓๐ รวม
 ระยะเวลา ๑๒๓ ปี แค้นเกิดการฆ่าฟันซึ่งราชส่มบคตค ๆ กันมา บ้าน
 เมืองก็จบริวารร้ายเลื่อมความรุ่งเรือง เรมเขาดมยความเลื่อมทราม
 ของเมืองพุกามต่อมา.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสีน บุนยศิริพันธ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์
ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๔๖๘